

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΕΙΡΑΙΩΣ**

**ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ,
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ
ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**ΠΜΣ «BRICS: ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ
– ΚΟΙΝΩΝΙΑ – ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ»**

UNIVERSITY OF PIRAEUS

**SCHOOL OF ECONOMICS,
BUSINESS AND
INTERNATIONAL SCIENCE**

**DEPARTMENT OF
INTERNATIONAL AND
EUROPEAN STUDIES**

**MSC “BRICS: ECONOMY –
SOCIETY – FOREIGN
POLICY”**

Διπλωματική Εργασία

Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Χρίστια Χατζησπύρου

Πειραιάς 2019

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΜΣ «BRICS: ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – ΚΟΙΝΩΝΙΑ – ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

Διπλωματική Εργασία

Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ
ΡΩΣΙΑΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Χρίστια Χατζησπύρου
(Α.Μ.: ΜΒΡ15022)

Πειραιάς 2019

Επιβλέπων Καθηγητής:

Επίκουρος Καθηγητής Ευαγόρας Λ. Ευαγόρου

Μέλη Τριμελούς Επιτροπής:

Καθηγητής Γαβριήλ Διαμαντής

Επίκουρος Καθηγητής Αντρέας Λιαρόπουλος

Επίκουρος Καθηγητής Ευαγόρας Λ. Ευαγόρου

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Ως φοιτήτρια του ΠΜΣ «BRICS: ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – ΚΟΙΝΩΝΙΑ – ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ», του Πανεπιστημίου Πειραιώς, δηλώνω υπεύθυνα ότι, το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικό δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

Χρίστια Β. Χατζησπύρου

{ v }

*Στους γονείς μου,
Βάσο και Ελισάβετ.*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Υπό το φως της πρόθεσης της Ρωσίας να καταστεί περιφερειακή δύναμη και των γεωστρατηγικών επιδιώξεών της στην Ανατολική Μεσόγειο, η παρούσα εργασία στη βάση των θεωρητικών αρχών του ρεαλισμού, επιχειρεί να αναλύσει την εξωτερική πολιτική και στρατηγική της Ρωσίας σε σχέση με την Κύπρο και τον ρόλο που δύναται να διαδραματίσει η Κύπρος σε αυτές. Κύρια εξετάζεται το εάν η γεωστρατηγική θέση της Κύπρου, τα ενεργειακά κοιτάσματά της και οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών, είναι κρίσιμα στοιχεία για το ρωσικό εθνικό συμφέρον, ούτως ώστε να μονοπωλήσουν το ενδιαφέρον της Ρωσίας σε σχέση με το νησί.

Λέξεις κλειδιά: Ανατολική Μεσόγειος, ενέργεια, ρεαλισμός, Ρωσία, στρατηγική και εξωτερική πολιτική, Κύπρος.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	vi
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	vii
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	ix
1 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
1.1. ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ	1
1.2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ	2
1.3. ΔΟΜΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	3
1.4. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ	3
2 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΒΑΣΗ	5
2.1. ΡΕΑΛΙΣΜΟΣ	5
2.1.1. ΔΙΕΘΝΗΣ ΑΝΑΡΧΙΑ	6
2.1.2. Ο ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΤΗΣ ΙΣΧΥΟΣ	9
2.1.3. ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΙΣΧΥΟΣ	10
2.1.4. ΔΙΛΗΜΜΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ	11
2.2. Η ΘΕΩΡΙΑ HEARTLAND	12
2.3. ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ ΜΙΚΡΩΝ ΚΡΑΤΩΝ	14
3 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΚΥΠΡΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ	19
3.1. Η ΡΩΣΙΚΗ ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ	19
3.2. Η ΓΕΩΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ	21
3.3. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΗΠΑ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ	23
4 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ	27
4.1. Η ΡΩΣΙΚΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	27
4.2. Η ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ ΑΠΟ ΤΗ ΡΩΣΙΑ	29
4.3. Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΩΣ ΔΥΝΗΤΙΚΟΣ ΡΥΘΜΙΣΤΗΣ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ	32
4.4. ΚΟΙΤΑΣΜΑΤΑ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ	36
4.5. ΤΟ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟ ΤΡΙΓΩΝΟ ΕΛΛΑΔΑ-ΚΥΠΡΟΣ-ΙΣΡΑΗΛ	38
5 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΕΣ ΡΩΣΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ	41
5.1. ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ	41
5.2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ	44
5.3. ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ.	46

6 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ	51
6.1. Η ΡΩΣΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	51
6.2. Η ΡΩΣΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ	54
6.3. Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΗΣ ΡΩΣΙΚΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ	56
7 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ ΤΗΣ ΡΩΣΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ	60
7.1. ΟΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ ΑΜΕΡΙΚΗΣ, ΤΟΥ ΗΝΩΜΕΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ	60
7.2. ΟΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΚΡΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΥΣΗΣ	63
7.3. ΟΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ	66
8 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	69
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	75
ΕΙΚΟΝΕΣ	75
ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ	77
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	78

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

Αν. Μεσόγειος

ΑΟΖ

ΕΕ

ΕΣΣΔ

ΗΠΑ

ΗΒ

Ανατολική Μεσόγειος

Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη

Ευρωπαϊκή Ένωση

Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών

Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

Ηνωμένο Βασίλειο

1ο Κεφάλαιο

Εισαγωγή

1.1. Προλεγόμενα

Η Ρωσία, επιδεικνύει έντονο ενδιαφέρον στην Αν. Μεσόγειο. Το έντονο ρωσικό ενδιαφέρον και η στρατηγική της Ρωσίας στην περιοχή, δεν είναι δυνατόν να αποτελούν μονοπώλιο, ούτε να αφήνει αδιάφορες τις μεγάλες δυνάμεις, οι οποίες διατηρούν συμφέροντα στην περιοχή, τα οποία δεν επιθυμούν να απολέσουν. Το γεωγραφικό, στρατηγικό και ενεργειακό περιβάλλον της περιοχής, με την Κύπρο να κατέχει εξέχουσα σημασία, αποτελεί σημαντικό κίνητρο για τις περιφερειακές και μεγάλες δυνάμεις που επιδιώκουν να προασπίζονται τα συμφέροντά τους στην περιοχή και να καθορίζουν τις εξελίξεις.

Σε πρώτη φάση, αξίζει να σημειωθεί ότι παρούσα μελέτη έχει ως χρονικό σημείο αναφοράς μέχρι και τον Ιούνιο του 2019. Η εν λόγω εργασία, αποσκοπεί στο να αναδείξει με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ακρίβεια, μέσα από την παρουσίαση, ανάλυση και αξιολόγηση, τη στρατηγική και εξωτερική πολιτική της Ρωσίας σε σχέση με την Κύπρο και να καταλήξει σε χρήσιμα συμπεράσματα και παρατηρήσεις, σχετικά με τον βαθμό και τις προοπτικές συνεργασίας των δύο υπό εξέταση κρατών, αλλά και τα προβλήματα-αδυναμίες που αναμένεται να ανακύψουν σε περίπτωση εντατικοποίησης των σχέσεων Ρωσίας-Κύπρου. Αναλυτικότερα, θα εξεταστεί, σε ποιο βαθμό μπορεί ενδεχομένως η Ρωσία να καθορίσει στρατηγικές και πολιτικές αποφάσεις σε σχέση με την Κύπρο, τα προσδοκώμενα οφέλη που αναμένεται να αποκομίσει από την προσέγγιση αυτή, καθώς και κατά πως θα επηρεαστούν τα συμφέροντα της Ρωσίας σε σχέση με άλλες χώρες. Ιδιαίτερα, θα δοθεί έμφαση στις σχέσεις Ρωσίας-Τουρκίας και κατά πόσο θα αλλάξουν οι σχέσεις αυτές σε περίπτωση ενδεχόμενης εντατικοποίησης των σχέσεων Ρωσίας-Κύπρου, δεδομένου ότι η Τουρκία παρακρατεί το βόρειο τμήμα της Κύπρου και δεδομένης της μέχρι σήμερα μη εξεύρεσης λύσης στο κυπριακό ζήτημα. Παράλληλα, όσον αφορά τις σχέσεις Ρωσίας-Τουρκίας, θα ληφθούν υπόψη, τα ζητήματα και οι μεγάλες διαφορές που φαίνεται να σημειώνονται μεταξύ άλλων, όπως είναι το Ναγκόρνο Καραμπάχ, ο Καύκασος, η Κριμαία και η Συρία, αλλά και τα συμφέροντα μεταξύ των δύο κρατών, κυρίως στον τουρισμό, την ενέργεια και τις εμπορικές συναλλαγές.

Τα ανωτέρω, καθιστούν τη μελέτη, όσον αφορά τη στρατηγική και εξωτερική πολιτική της Ρωσίας ως παράγοντα διαμόρφωσης του κυπριακού ζητήματος και τη σχέση της με την Κύπρο γενικότερα, ενδιαφέρουσα, εύστοχη και επίκαιρη ταυτόχρονα. Εξάλλου, εάν αναλογιστεί κανείς πως, όταν τα συμφέροντα μικρών κρατών όπως η Κύπρος, συμβαδίζουν με τα

συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων, αναμένεται να σημειωθούν κομβικής σημασίας αποτελέσματα, τα οποία αξίζει να αναλυθούν και να ερευνηθούν εις βάθος. Μια επιτυχής προσέγγιση των παραπάνω επισημάνσεων, θα έχει ως αποτέλεσμα μια ενδεχόμενη αλλαγή στροφής και σκέψης, ή ακόμη και αναθεώρησης της υφιστάμενης γεωστρατηγικής πολιτικής της Ρωσίας σε σχέση με την Κύπρο, με τις επακόλουθες συνέπειες που αυτό συνεπάγεται.

1.2. Μεθοδολογία και έρευνα

Το θεωρητικό υπόβαθρο που υιοθετείται για την προσέγγιση και ανάλυση της περιπτωσιολογικής μελέτης, βασίζεται σε θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων, με έμφαση στις βασικές αρχές του ρεαλισμού, αλλά και στις σχέσεις εξάρτησης μικρών κρατών, όπως αναλύεται κατωτέρω στο Κεφάλαιο 2.

Η ερευνητική διαδικασία της εν λόγω περιπτωσιολογικής μελέτης, έχει ως αιτία τη γέννηση και τη δημιουργία ενός προβληματισμού, που αποσκοπεί να καταλήξει σε παρατηρήσεις και απαντήσεις σε ερευνητικά ερωτήματα που σχετίζονται με τον προβληματισμό αυτό. Αιτία του εν λόγω προβληματισμού, αποτελούν οι πρόσφατες εξελίξεις των τελευταίων δεκαετιών στην Αν. Μεσόγειο, με την έντονη συμμετοχή της Ρωσίας, αλλά και των άλλων περιφερειακών και μεγάλων δυνάμεων στην περιοχή, καθώς και τον ρόλο που δύναται να διαδραματίσει η Κύπρος από γεωστρατηγική και ενεργειακή πλευρά κυρίως. Συνεπώς, γεννάται ο προβληματισμός που αφορά τη στρατηγική και εξωτερική πολιτική που αναμένεται να ακολουθήσει η Ρωσία σε σχέση με την Κύπρο και παράλληλα, οδηγεί στη δημιουργία των ακόλουθων ερευνητικών ερωτημάτων:

Κατά πόσο ο παράγοντας της ενέργειας, με τα επακόλουθα δημιουργηθέντα ενεργειακά τρίγωνα στην Αν. Μεσόγειο, μπορεί να επηρεάσει τη στροφή της εξωτερικής πολιτικής και στρατηγικής της Ρωσίας προς την Κύπρο και τί ρόλο μπορεί να διαδραματίσει η Κύπρος;

Θα θυσιάζε η Ρωσία τις υφιστάμενες σχέσεις της με την Τουρκία, προκειμένου να προσανατολιστεί ξεκάθαρα υπέρ της Κύπρου και εάν ναι, σε ποιό βαθμό θα μπορούσε η Ρωσία να συμβάλει στο κυπριακό ζήτημα αποτρέποντας την επεκτατική πολιτική της Τουρκίας στην Κύπρο;

Ποιές μεταβολές αναμένεται να σημειωθούν στη Ρωσική εξωτερική πολιτική, με μία ενδεχόμενη μεγιστοποίηση των σχέσεών της με την Κύπρο, σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Αν. Μεσογείου και τις άλλες μεγάλες δυνάμεις;

Η ανάλυση εμπειρικών δεδομένων, η απάντηση στα ανωτέρω ερωτήματα και σε μια σειρά επακόλουθων υποερωτημάτων, πρόκειται να αποτελέσουν το βασικό περιεχόμενο της παρούσας

μελέτης, καθώς και να αναδείξουν τη σημασία, το βαθμό επιρροής και την αξιολόγηση της στρατηγικής και εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας σε σχέση με την Κύπρο.

1.3. Δομή εργασίας

Η δομή της υπό αναφορά εργασίας, αποτελείται από δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος πραγματεύεται το θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο βασίζεται η ανάλυση και η θεωρητική βάση της εργασίας, με έντονη αναφορά στο σκοπό και τις θεωρητικές αρχές στις οποίες η εργασία θεμελιώνει την ανάλυσή της. Στο δεύτερο μέρος παρατίθεται εκτενής ανάλυση του κυρίως θέματος της εργασίας, που αφορά τη Στρατηγική και Εξωτερική Πολιτική της Ρωσίας σε σχέση με την Κύπρο, αποτελούμενο από πέντε κεφάλαια. Συγκεκριμένα, στο Κεφάλαιο 3 εξετάζεται η γεωστρατηγική σημασία της Κύπρου στην Αν. Μεσόγειο και ακολούθως, στο Κεφάλαιο 4 αναλύεται η ρωσική ενεργειακή πολιτική και ο διακρατικός ανταγωνισμός σε ζητήματα ενέργειας. Στο Κεφάλαιο 5, γίνεται αναφορά των υφιστάμενων ρωσοτουρκικών σχέσεων και στη συνέχεια, στο Κεφάλαιο 6 αναφέρονται οι προσδοκίες της Ρωσίας σε σχέση με την Κύπρο, όσον αφορά τη ρωσική οικονομία, τη ρωσική εξωτερική πολιτική και στρατηγική και τον τομέα της ρωσικής ενέργειας. Στο Κεφάλαιο 7, εξετάζονται τα προβλήματα-αδυναμίες της Ρωσίας, που αναμένεται να ανακύψουν στην περίπτωση αυξανόμενης Ρωσικής επιρροής στην Κύπρο και οι ενδεχόμενες αντιδράσεις των χωρών της Αν. Μεσογείου, της ΕΕ, των μεγάλων δυνάμεων και της Τουρκίας. Τέλος, η εργασία ολοκληρώνεται με την εξαγωγή τελικών συμπερασμάτων και παρατηρήσεων, ενώ παράλληλα, παρατίθενται και κάποιες προτάσεις για περαιτέρω μελέτη.

1.4. Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Πηγές της παρούσας διπλωματικής εργασίας, αποτέλεσαν ελληνικά και ξενόγλωσσα επιστημονικά συγγράμματα και επιστημονικές δημοσιεύσεις. Συγκεκριμένα, η βιβλιογραφία που παρατίθεται στην παρούσα εργασία, αποτελείται από τη μελέτη ελληνικών και ξενόγλωσσων βιβλίων, επιστημονικών άρθρων, διαδικτυακών πηγών, αναλύσεων από επιστημονικά περιοδικά και δηλώσεις απο συνεντεύξεις κρατικών αξιωματούχων στον τύπο. Παράλληλα, γίνεται παράθεση, σχολιασμός και ανάλυση θέσεων και απόψεων ερευνητών και αναλυτών που έχουν ήδη τοποθετηθεί σχετικά με το συγκεκριμένο θέμα. Επίσης γίνεται χρήση γραφημάτων και εικόνων, καθώς κρίθηκε χρήσιμη η συμπερίληψή τους στη ροή του κειμένου, για την επαλήθευση και περαιτέρω ανάλυση των στοιχείων που παρατίθενται.

Συνοπτικά, όσον αφορά στη θεωρητική βάση, επίκεντρο της ανάλυσης είναι τα επιστημονικά συγγράμματα των Mearsheimer και Waltz¹, για το κεφάλαιο που αφορά στις σχέσεις εξάρτησης μικρών κρατών, οι αναφορές κυρίως επικεντρώνονται στα κείμενα των Watson και Ευαγόρου². Όσον αφορά το κεφάλαιο που αφορά τα ενεργειακά ζητήματα, ουσιαστική συνεισφορά στην ανάλυση, έχουν οι δημοσιεύσεις των Φίλη και Ο' Neill³ και στο κεφάλαιο που αφορά τις ρωσοτουρκικές σχέσεις, αναφορές κατά κύριο λόγο, γίνονται στα έργα των Aktürk και Balcer⁴. Τέλος, όσον αφορά τις αναφορές για τη συμπεριφορά και τις προσδοκίες της ρωσίας σε σχέση με την Κύπρο, κύριο βάρος δίνεται στα έργα του Melakorides και στις αναφορές του Henry Kissinger σε σχέση με την Κύπρο⁵. Βέβαια, πέραν των συγκεκριμένων έργων, γίνεται αναφορά και σε άλλα έργα που αφορούν το γνωστικό αντικείμενο της παρούσας εργασίας και τα οποία παρατίθενται παρακάτω στο κείμενο.

¹ John Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, 6^η Έκ. (Αθήνα: Ποιότητα, 2011).

Kenneth Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής* (Αθήνα: Ποιότητα, 2011).

² Watson Adam, *Η εξέλιξη της διεθνούς κοινωνίας*, Δ' Έκδοση (Αθήνα: Ποιότητα, 2010), 519.

Evaghoras L. Evaghorou, "The state offensiveness in the international system: a theoretical discussion on political realism," *Int. J. Public Law and Policy* 4, no.1 (2014): 14-23.

³ Κωνσταντίνος Φίλης, «Ο ρόλος της Ανατολικής Μεσογείου στην ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης,» *Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων Τομέας Ρωσίας-Ευρασίας & Νοτιοανατολικής Ευρώπης*, 2012.

Jim O' Neill, *Ο χάρτης της ανάπτυξης, Οικονομικές ευκαιρίες στις BRIC και άλλες χώρες* (Αθήνα: Λιβάνη, 2011), 84-85.

⁴ Sener Aktürk, "The Crisis in Russian–Turkish Relations, 2008–2015," *Russian Analytical Digest*, no. 179 (February 2016).

Adam Balcer, "The future of Turkish-Russian relations: a strategic perspective," *Turkish Policy Quarterly* 8, no.1 (2009): 77-87.

⁵ Henry Kissinger, *Years of Renewal: The Concluding Volume of his Classic Memoirs*, Simon and Schuster, 1999.

2ο Κεφάλαιο Θεωρητική βάση

2.1. Ρεαλισμός

Η παρούσα εργασία, βασίζει την ανάλυση της περιπτωσιολογικής της μελέτης, στη θεωρία του ρεαλισμού. Η εν λόγω θεωρία, αποτελεί τη βάση για τη θεωρητική επεξήγηση της στρατηγικής και εξωτερικής συμπεριφοράς της Ρωσίας γενικότερα στην περιφέρειά της και ειδικότερα σε σχέση με την Κύπρο. Οι ρίζες του ρεαλισμού, σύμφωνα με τους μελετητές, βρίσκονται στον Θουκυδίδη, ο οποίος θεωρείται και ο κύριος εκφραστής του κλασικού ρεαλισμού, καθώς αναλύει εις βάθος τα αίτια και τους λόγους που οδήγησαν τα κράτη στον Πελοποννησιακό πόλεμο και δεν αρκείται σε απλή εξιστόρηση των γεγονότων⁶. Ο Θουκυδίδης ήταν ο πρώτος που συσχέτισε το ζήτημα του πολέμου με την αλλαγή στο συσχετισμό ισχύος, με την ανάλυση αυτή να αποδεικνύεται ιδιαίτερα χρήσιμη, καθώς σε αυτήν βασίζεται η θεωρία για την άνοδο και τη πτώση των μεγάλων δυνάμεων και οι μεταξύ τους πολέμοι για την πρωτοκαθεδρία στο Διεθνές Σύστημα⁷. Τον Θουκυδίδη όπως ήταν αναμενόμενο, διαδέχτηκαν στην πορεία και άλλοι θεωρητικοί, οι οποίοι διαμόρφωσαν τις βασικές αρχές του ρεαλισμού.

Πλέον, οι μελετητές των διεθνών σχέσεων, πέραν από την ενασχόλησή τους με τους δρώντες στο διεθνές σύστημα, κλήθηκαν να μελετήσουν *inter alia* και άλλα ζητήματα, όπως για παράδειγμα τη διεθνή αναρχία με την απουσία μιας ρυθμιστικής αρχής πάνω από τα κράτη στο διεθνές σύστημα⁸, την ανάγκη ισορροπίας δυνάμεων μέσω συμμαχιών και κατοχύρωσης της ειρήνης, την υποβάθμιση της ηθικής και του δικαίου για την εξυπηρέτηση των εθνικών συμφερόντων, τους συντελεστές ισχύος των κρατών, την επιρροή των εξωτερικών παραγόντων, την ορθολογιστική συμπεριφορά των κρατών, το δίλημμα ασφαλείας και τον ανταγωνισμό μεταξύ των κρατών⁹, που αποτελούν και τις κεντρικές έννοιες του ρεαλισμού.

Συνοπτικά, κατά τη ρεαλιστική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων, οι στόχοι και τα συμφέροντα των κρατών του διεθνούς συστήματος δεν συγκλίνουν. Επομένως, ο ρεαλισμός επισημαίνει την ανταγωνιστική και συγκρουσιακή πλευρά της διεθνούς πολιτικής, καθώς τα

---

⁶ Αθανάσιος Πλατιάς, *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη* (Αθήνα: Εστία, 2009), 16.

⁷ Στο ίδιο.

⁸ Kenneth Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής* (Αθήνα: Ποιότητα, 2011).

⁹ John Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, 6^η Έκ. (Αθήνα: Ποιότητα, 2011).

κράτη διαδραματίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο στη διεθνή αρένα και επιδιώκουν να αποκτήσουν ισχύ για να εξασφαλίσουν τα εθνικά τους συμφέροντα. Οι ηγέτες σκέφτονται και δρουν με όρους συμφέροντος που προσδιορίζεται ως ισχύς¹⁰. Το κράτος, το οποίο αποτελεί τη βασική μονάδα ανάλυσης των Διεθνών Σχέσεων στη διεθνή κοινωνία, συμπεριφέρεται ορθολογικά, με βάση το υπόδειγμα του «ορθολογικού δράντος» (rational actor model)¹¹. Δηλαδή, τα κράτη δρουν ορθολογικά σκεπτόμενα, υπολογίζοντας τα κόστη και τα οφέλη των επιλογών τους, με σκοπό την ικανοποίηση των συμφερόντων τους. Οι ρεαλιστές πιστεύουν ότι, το διεθνές σύστημα των κρατών είναι άναρχο και οι σχέσεις μεταξύ των κρατών ρυθμίζονται με πόλεμο, καθώς όπως υποστηρίζουν, η ανθρώπινη φύση είναι κακή και ως εκ τούτου, ο πόλεμος είναι αναπόφευκτος, διότι απορρέει τόσο από τη φύση του ανθρώπου, όσο και από το άναρχο διεθνές σύστημα των κρατών¹². Η σύγκρουση είναι το αποτέλεσμα της επιδίωξης για ισχύ, καθώς κατά το ρεαλισμό, ο κόσμος αποτελείται από αντιτιθέμενα συμφέροντα και η σύγκρουση είναι αναπόφευκτη¹³.

2.1.1. Διεθνής αναρχία

Μία από τις βασικές θέσεις του ρεαλισμού είναι ότι το διεθνές σύστημα είναι άναρχο και ότι υπάρχει σαφής διάκριση μεταξύ διεθνούς κοινωνίας και εθνικής κοινωνίας¹⁴. Μέσα από την παραδοχή αυτή της ρεαλιστικής προσέγγισης, θα θεμελιώσουμε το κατά πόσο οι μεγάλες δυνάμεις και εν προκειμένω η Ρωσία ως μεγάλη δύναμη, έχει ως βασικό σκοπό την προώθηση και την προάσπιση των εθνικών της συμφερόντων στο διεθνές σύστημα, ωθώντας την σε επιθετική συμπεριφορά, αλλά και σε σύναψη συμμαχιών για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της.

Συγκεκριμένα, η εθνική κοινωνία, δηλαδή το εσωτερικό επίπεδο της κοινωνίας ενός κράτους, διέπεται από νόμους και αρχές. Βασίζεται στη συνεργασία, στις κοινές αξίες και αρχές

¹⁰ Hans Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, revised by Kenneth Thompson (New York: Mc-Graw Hill, 1993).

¹¹ Graham Allison and Philip Zelikow, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis* (Βοστώνη: Little, Brown & Co, 1971), 3-4, 13-16.

¹² Martin Wight, *Διεθνής Θεωρία. Τα τρία ρεύματα σκέψης* (Αθήνα: Ποιότητα, 1998), 266-282.

¹³ Morgenthau, *Politics Among Nations*, ό. π.

¹⁴ Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics* (Νέα Υόρκη: Columbia University Press, 1977).

και σε ευρέως αποδεκτούς κανόνες συμπεριφοράς¹⁵. Στην εθνική-εσωτερική κοινωνία, όποιος παρανομεί και εκτρέπεται, αποτελεί παράδειγμα προς αποφυγή και υφίσταται τις συνέπειες του νόμου και της τάξης για παραδειγματισμό και συμμόρφωση¹⁶. Αντιθέτως, η δομή της διεθνούς κοινωνίας είναι άναρχη¹⁷, δηλαδή δεν είναι ιεραρχική με μια ανώτερη κυβέρνηση να ηγείται των κυβερνήσεων. Συνεπεία της αναρχίας, τα έθνη-κράτη επιδιώκουν τα δικά τους εθνικά συμφέροντα, που ορίζονται με όρους ισχύος¹⁸. Επομένως, άναρχη δομή του διεθνούς συστήματος, συνεπάγεται, απουσία παγκόσμιας διακυβέρνησης, δηλαδή απουσία μιας ανώτατης δύναμης που να μπορεί να επιβάλλει τη θέληση και την κυριαρχία της ολοκληρωτικά σε ολόκληρο το φάσμα και τις εκφάνσεις του διεθνούς συστήματος. Σε αντίθεση με το πρότυπο της εσωτερικής διακυβέρνησης των κρατών, στη διεθνή πολιτική, δεν υπάρχει κεντρική εξουσία που να επιβάλλει την τάξη, με αποτέλεσμα το άναρχο διεθνές σύστημα να δημιουργεί συνθήκες ορθολογιστικής συμπεριφοράς, και ανταγωνισμού μεταξύ των κρατών, δίλημμα ασφαλείας και επιδίωξη ισχύος¹⁹.

Η θεμελιώδης μονάδα των κοινωνικών και πολιτικών υποθέσεων είναι η «ομάδα σύγκρουσης». Τα κράτη παροτρύνονται κυρίως από το εθνικό τους συμφέρον. Οι σχέσεις ισχύος αποτελούν θεμελιώδες στοιχείο των διεθνών υποθέσεων²⁰. Σε ένα άναρχο διεθνές σύστημα, όπου τα κράτη επιδιώκουν την επιβίωσή τους, έχοντας ως στόχο τη μεγιστοποίηση του εθνικού τους συμφέροντος, ο Mearsheimer καταρρίπτει την κρατούσα αισιοδοξία για την εδραίωση της ειρήνης ανάμεσα στις μεγάλες δυνάμεις τον 21ο αιώνα²¹. Στο διεθνές σύστημα, δεν υπάρχουν δυνάμεις που να επιθυμούν τη διατήρηση του status quo, εκτός στην περίπτωση ενός περιστασιακού ηγεμόνα που επιθυμεί να διατηρήσει την κυριαρχία του απέναντι σε ενδεχόμενους ανταγωνιστές. Οι ρεαλιστές, αντιμετωπίζουν τα κράτη ως τους κυριότερους δρώντες της διεθνούς πολιτικής, ενώ παράλληλα επικεντρώνονται κυρίως στις μεγάλες δυνάμεις,

¹⁵ Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics* (Νέα Υόρκη: Columbia University Press, 1977).

¹⁶ Στο ίδιο.

¹⁷ Στο ίδιο.

¹⁸ Frank Wayman and Paul Diehl, "Reconstructing Realpolitik," *University of Michigan Press*, 1994, 5.

¹⁹ Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, ό. π.

²⁰ Robert Gilpin, "War and change in world politics," *Cambridge University Press*, 1981.

²¹ Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, ό. π.

καθόσον αναγνωρίζουν την κυριαρχία και την επιρροή τους στη διαμόρφωση της διεθνούς πολιτικής. Επιπλέον, υποστηρίζουν ότι η συμπεριφορά των μεγάλων δυνάμεων, επηρεάζεται κατά κύριο λόγο από το εξωτερικό τους περιβάλλον και όχι από τα εσωτερικά τους χαρακτηριστικά. Σε ένα εξωτερικό διεθνές περιβάλλον, όπου τα κράτη μάχονται να αποκτήσουν όσο το δυνατό μεγαλύτερη ισχύ, έχοντας ως τελικό σκοπό την παγκόσμια ή περιφερειακή ηγεμονία, υποχρεούνται σε επιθετική συμπεριφορά, θεωρώντας πως αυτός είναι ο βέλτιστος τρόπος μεγιστοποίησης της ασφάλειάς τους για επιβίωση²². Με την επιβίωση λοιπόν, να είναι ο κυρίαρχος στόχος των μεγάλων δυνάμεων, οι τελευταίες δρουν ορθολογιστικά σκεπτόμενες, έχοντας επιθετικές τάσεις, καθώς δεν μπορούν να είναι σίγουρες για τις προθέσεις των άλλων κρατών²³.

Στον ρεαλισμό κυρίως, στηρίζονται και οι θεωρίες περί συμμαχιών, των οποίων η ύπαρξη και περισσότερο ο βαθμός συσπείρωσης εξαρτάται από την αίσθηση της απειλής των κοινών συμφερόντων τους²⁴. Είναι προφανές ότι ένας σημαντικός βαθμός συσπείρωσης εμφανίζεται μεταξύ των χωρών της Δύσης. Παράλληλα δεν θα πρέπει να παραβλεφθεί το αξίωμα του ρεαλισμού, ότι οι διεθνείς οργανισμοί, και ακόμη περισσότερο οι συμμαχίες, είναι εργαλεία των μεγάλων δυνάμεων. Υπό αυτό το πρίσμα, η πρωτοβουλία του ΝΑΤΟ «Συνεταιρισμός για την Ειρήνη», στην οποία συμμετέχουν και χώρες της Κεντρικής Ασίας, αποτελεί προσπάθεια προέκτασης της επιρροής των ΗΠΑ στη συγκεκριμένη περιοχή και σε καμία περίπτωση δεν αφήνει αδιάφορη τη Ρωσία, η οποία παρακολουθεί τις εξελίξεις χωρίς να είναι διατεθειμένη να μείνει αμέτοχη²⁵.

Συνοπτικά, κατά τη ρεαλιστική θεώρηση, το διεθνές σύστημα αποτελείται από κράτη, που ανταγωνίζονται στα πλαίσια του άναρχου διεθνούς συστήματος, με στόχο την ικανοποίηση των εθνικών τους συμφερόντων, συνάπτοντας συμμαχίες και συνασπισμούς συσπείρωσης, οι οποίοι αποτελούν εργαλείο στα χέρια των ισχυρών²⁶. Έτσι και η Ρωσία, προκειμένου να εξασφαλίσει τα εθνικά της συμφέροντα, ανταγωνίζεται με τις άλλες μεγάλες δυνάμεις και συνάπτει

---

²² Στο ίδιο.

²³ Στο ίδιο.

²⁴ Ηλίας Κουσκουβέλης, *Θεωρία Διεθνών Σχέσεων: Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική στον Ψυχρό Πόλεμο* (Αθήνα: Ποιότητα, 2000), 33.

²⁵ Στο ίδιο, 33.

²⁶ Ηλίας Κουσκουβέλης, *Διπλωματία και Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (Αθήνα: Παπαζήσης, 1995), 101.

συμμαχίες με κράτη της περιφέρειάς της, με απώτερο σκοπό να μεγιστοποιήσει την ισχύ της, όπως θα αναλυθεί εκτενώς σε επόμενα κεφάλαια.

2.1.2. Ο παράγοντας της ισχύος

Ο παράγοντας ισχύος, επίσης αποτελεί βασική συνιστώσα της ρεαλιστικής προσέγγισης. Τα κράτη επιδιώκουν την απόκτηση ισχύος, η οποία φαίνεται να αποτελεί και τον πρωταρχικό τους στόχο, καθώς ο κλασικός ρεαλιστής, Hans J. Morgenthau, διαπιστώνει πως η πολιτική δεν είναι τίποτε άλλο παρά «η πάλη για την ισχύ»²⁷. Ως ισχύς προσδιορίζεται η ικανότητα επίδρασης των γεγονότων και καθορισμού του αποτελέσματος, με σκοπό να παραχθούν πολιτικές αποφάσεις ως προς τη συμπεριφορά των κρατών, χωρίς τη συγκατάθεσή τους, οι οποίες δεν θα συνέβαιναν διαφορετικά²⁸.

Η ισχύς δύναται να λάβει διάφορες εκφάνσεις²⁹. Η ισχύς εμφανίζεται ως δύναμη όπου επιβάλλεται μέσω των υλικών και φυσικών μέσων, εμφανίζεται επίσης ως εξουσία, μέσω της ηθικής και πολιτικής επιβολής της και τέλος ως επιρροή, όπου παράδειγμα επιρροής μπορεί να αποτελέσει η επιρροή των μεγάλων δυνάμεων επί των ασθενέστερων κρατών³⁰. Επομένως η ισχύς μπορεί να λάβει τρεις μορφές: Πρώτη, η δυναμική ισχύς (Hard Power), όπου προκειμένου να εξυπηρετηθούν τα εθνικά συμφέροντα, εφαρμόζονται στρατηγικές που εστιάζουν σε στρατιωτική επέμβαση, διπλωματία εξαναγκασμού και οικονομικές κυρώσεις. Δεύτερη, η ήπια ισχύς (soft power), δηλαδή η ικανότητα της πειθούς και της έλξης, προκειμένου να επιτευχθεί το επιθυμητό αποτέλεσμα, χωρίς εξαναγκασμό. Τρίτη, η έξυπνη ισχύς (Smart Power), δηλαδή ο συνδυασμός δυναμικής και ήπιας ισχύος, όπου η ισχυρή στρατιωτική δύναμη επενδύει σε ισχυρές συμμαχίες, συνεργασίες και θεσμούς σε όλα τα επίπεδα³¹.

Καταληκτικά, ο παράγοντας της ισχύος, αποτελεί τον ουσιαστικό ρυθμιστή των διεθνών σχέσεων, καθώς η μεγιστοποίηση ισχύος είναι συνεχής στόχος για τα κράτη, προκειμένου να

²⁷ Morgenthau, *Politics Among Nations*, ό. π., 26.

²⁸ Andrew Heywood, *Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική στην Παγκόσμια Εποχή*, μετάφρ. Φίλιππος Προέδρου, Χρήστος Φραγκονικολόπουλος (Αθήνα: Κριτική, 2013), 365.

²⁹ Ηλίας Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2004), 141-42.

³⁰ Στο ίδιο.

³¹ Bull Hedley, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, 4th Ed. (New York: Columbia University Press, 2012).

εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους σε ένα άναρχο και ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα. Έτσι και η Ρωσία, μέσω της μεγιστοποίησης της ισχύος της, επιθυμεί να εξασφαλίσει τόσο τα εθνικά της συμφέροντα, όσο και την επιβίωσή της στην περιφέρειά της αλλά και στο διεθνές περιβάλλον.

2.1.3. Συντελεστές ισχύος

Η έννοια της ισχύος απορρέει μέσω των συντελεστών της. Η επικρατούσα κατηγοριοποίηση των συντελεστών ισχύος που συναντάται σε πληθώρα κειμένων των Διεθνών Σχέσεων, είναι αυτή των τριών ομάδων, η οποία αναλύεται σε υλικούς ή αντικειμενικούς, λειτουργικούς και υποκειμενικούς συντελεστές³². Οι υλικοί ή αντικειμενικοί παράγοντες που επηρεάζουν την ισχύ ενός κράτους είναι ο πληθυσμός, οι πηγές πλούτου και οι ένοπλες δυνάμεις. Παράλληλα, στους υλικούς ή αντικειμενικούς συντελεστές ισχύος ενός κράτους, ανήκει και η γεωγραφική θέση, με την οποία, ένα κράτος μπορεί να διεκδικήσει σημαντική θέση στο διεθνές σύστημα, μέσω της έκτασης, το κλίμα και της μορφολογίας του εδάφους του, τους φυσικούς πόρους και τη γεωγραφική γειτνίαση³³. Οι λειτουργικοί συντελεστές που επηρεάζουν τη λειτουργία ενός κράτους στο εσωτερικό και στο εξωτερικό του περιβάλλον, είναι το πολιτικό του σύστημα, ο μηχανισμός κρατικής διοίκησης του κράτους, η ικανότητα στρατιωτικής κινητοποίησης και η θέση του στο διεθνές σύστημα. Τέλος, στην κατηγορία των υποκειμενικών συντελεστών, ανήκουν συντελεστές που αφορούν κυρίως τους ηγέτες που κυβερνούν το κράτος, καθώς και το κύρος ενός κράτους στη διεθνή κοινότητα³⁴.

Στην εν λόγω εργασία, θα ληφθούν υπόψη και θα αναλυθούν εκτενώς σε επόμενα κεφάλαια, οι συντελεστές ισχύος που αναφέρονται κυρίως στη γεωγραφική θέση και τις πηγές πλούτου ενός κράτους, εξετάζοντας κατά πόσο οι συντελεστές αυτοί, είναι αρκετά ικανοί να αυξήσουν την ισχύ ενός κράτους σε τέτοιο βαθμό, ούτως ώστε μεγάλες δυνάμεις, όπως η Ρωσία στην εν λόγω περίπτωση, να επιθυμεί να στρέψει τη στρατηγική και εξωτερική της πολιτική υπέρ της Κύπρου.

³² Ηλίας Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις* (Αθήνα: Ποιότητα, 2004), 148.

³³ Andrew Heywood, *Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική στην Παγκόσμια Εποχή*, μετάφρ. Φίλιππος Προέδρου, Χρήστος Φραγκονικολόπουλος (Αθήνα: Κριτική, 2013), 367-68.

³⁴ Ηλίας Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις* (Αθήνα: Ποιότητα, 2004), 148-86.

2.1.4. Δίλημμα ασφαλείας

Το δίλημμα ασφαλείας, επεξηγεί πως όταν ένα κράτος αυξάνει τις δικές του προοπτικές επιβίωσης, μέσω της αύξησης της ισχύος του, μειώνει ταυτόχρονα την ασφάλεια των άλλων κρατών, καθόσον τα μέτρα που λαμβάνει ένα κράτος προκειμένου να επιβιώσει, έρχονται σε αντίθεση με την ασφάλεια επιβίωσης των άλλων κρατών³⁵. Στην περίπτωση μας, θα εξεταστεί κατά πόσο τα μέτρα ασφαλείας και επιβίωσης που λαμβάνει η Ρωσία στην Αν. Μεσόγειο, έρχονται σε ρήξη με τα συμφέροντα των περιφερειακών δυνάμεων της περιοχής και των άλλων μεγάλων δυνάμεων.

Χαρακτηριστικό στον Θουκυδίδη, ο οποίος θεωρείται ως ο «πατέρας» του πολιτικού ρεαλισμού, είναι το «δίλημμα ασφαλείας», το οποίο αντανακλά τη βασική λογική της κατάστασης φόβου και αβεβαιότητας στην οποία περιέρχεται ένα κράτος όταν μειώνεται σχετικά η ασφάλειά του, επειδή ένα άλλο κράτος αυξάνει αναλογικά τα μέτρα ασφαλείας που λαμβάνει³⁶. Στο έργο του ο Θουκυδίδης, αναλύει πως η άνοδος της Αθηναϊκής ισχύος, επέφερε στους Σπαρτιάτες ανασφάλεια και φόβο για τυχόν μελλοντικές επιδιώξεις των Αθηναίων και τυχόν απορρόφησή τους από την Αθηναϊκή ηγεμονία³⁷.

Στη σύγχρονη εποχή, τα κράτη, ανησυχώντας για την ασφάλειά τους, εξοπλίζονται συνεχώς με όπλα και αυξάνουν τη στρατιωτική τους δύναμη, με αποτέλεσμα να αποτελούν απειλή για άλλα κράτη, τα οποία αντιδρούν με τη σειρά τους εξοπλιζόμενα, δημιουργώντας έτσι ένα φαύλο κύκλο. Ανεξάρτητα από τον αριθμό των εξοπλισμών και των κρατών που ανταγωνίζονται στο διεθνές σύστημα, τα κράτη είναι αναγκασμένα να ζουν με το δίλημμα ασφαλείας τους, το οποίο δεν μπορεί να εξαλειφθεί³⁸.

Γίνεται φανερό από την παραπάνω ανάλυση ότι, στη θεωρητική προσέγγιση του ρεαλισμού, κύριο ρόλο παίζουν τα συμφέροντα ασφαλείας και η ισχύς των κρατών. Προς αυτή την κατεύθυνση είναι και οι ενέργειες της Ρωσίας, οι συμμαχίες, τα μέτρα που λαμβάνει και τα συμφέροντά της στο κομμάτι της εξωτερικής της πολιτικής και στρατηγικής. Εξάλλου, οι εξωτερικές σχέσεις των κρατών, παίζουν καθοριστικό ρόλο στις εσωτερικές συνθήκες

³⁵ Robert Jervis, "Cooperation under the Security Dilemma," *World Politics* 30, no. 2 (January 1978): 162-214.

³⁶ Γεώργιος Καμπούρης, «Η στρατηγική σκέψη κατά τον Θουκυδίδη,» *Στρατιωτική Επιθεώρηση*, (Μάιος-Ιούνιος 2010): 58-73.

³⁷ John Baylis and Steve Smith, *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής* (Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2007), 238.

³⁸ Kenneth Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής* (Αθήνα: Ποιότητα, 2011), 14.

ασφαλείας τους. Πλέον, στη σύγχρονη εποχή, το να ρωτάς ποιός κέρδισε τον τάδε πόλεμο, είναι σαν να ρωτάς ποιός κέρδισε τον σεισμό του Σαν Φρανσίσκο³⁹. Επομένως, με βάση τις αρχές του ρεαλισμού, θα εξεταστούν και θα απαντηθούν κατωτέρω ερωτήματα του κατά πόσο η Κύπρος μπορεί να συντελέσει στην προσπάθεια της Ρωσίας για αλλαγή του status quo της ασφάλειας και της ισχύς στην περιοχή και τί συνέπειες θα έχει αυτό ως προς το δίλημμα ασφαλείας που θα δημιουργήσει η Ρωσία προς τις άλλες χώρες τις Αν. Μεσογείου και τις μεγάλες δυνάμεις.

2.2. Η θεωρία Heartland

Η θέση της Ρωσίας στο βόρειο τμήμα της Ευρασίας, αποτελεί μια ιδιαίτερη περίπτωση κράτους, ανήκοντας σε δύο ηπείρους, έχοντας υπό τον έλεγχο της τεράστιο μέρος θαλάσσιων ζωνών και παράλληλα τεράστια κοιτάσματα φυσικών πόρων. Σημαντική στην ανάλυσή μας είναι η θεωρία Heartland του Mackinder⁴⁰, μέσω της οποίας θα αναλύσουμε εάν η Ρωσία θεωρεί σημαντική τη γεωστρατηγική θέση της Κύπρου στην Αν.Μεσόγειο και εάν η Ρωσία επιθυμεί να στρέψει προς το νησί την εξωτερική της πολιτική και στρατηγική, προκειμένου να ικανοποιήσει τις ηγεμονικές της βλέψεις.

Συγκεκριμένα, η θεωρία Heartland του Mackinder, έβαλε τον άξονα της γης, στο κέντρο του πλανήτη, που περιλαμβάνει τις λεκάνες απορροής των ποταμών Βόλγα, Γενεσιέ, Αμού Ντράγια, Συρ Δράγια και δύο θάλασσες, την Κασπία και το Άραλ⁴¹. Η θεωρία Heartland, επεσήμανε ότι η Ευρασία είναι στρατηγικά στην πιο συμφέρουσα γεωγραφική θέση και παράλληλα, επέφερε έμφαση στην κεντρική θέση της ευρασιατικής περιοχής⁴². Αρχικά, σε πρώτη φάση, το 1904, ο Mackinder θεώρησε την Ευρασία ως τον «Γεωγραφικό Έστορα της Ιστορίας», (Παράρτημα: Εικόνα 1), περιγράφοντας τη μεγάλη χερσαία μάζα της Ανατολικής Ευρώπης και ολόκληρη σχεδόν την Ασία ως «έστορα», που περιβάλλεται από ένα «εσωτερικό παράκτιο τόξο», πέρα από το οποίο εκτείνεται ο υπόλοιπος κόσμος, τον οποίο ονόμασε

³⁹ Kenneth Waltz, *Ο Άνθρωπος, το Κράτος και ο Πόλεμος. Μια θεωρητική ανάλυση* (Αθήνα: Ποιότητα, 2011)

⁴⁰ Halford Mackinder, "The Round World and the Winning of the Peace," *Foreign Affairs* 21, no. 4 (1943): 595-605.

⁴¹ Sharma Pradeep, *Economic Political Geography* (New Delhi: Discovery Publishing House, 2007), 88.

⁴² Suban Chowdhury, and Abdullah Kafī, "The Heartland theory of sir Halford John Mackinder: Justification of foreign policy of the United States and Russia in Central Asia," *Journal of Liberty and International Affairs* 1, No. 2 (2015).

«εξωτερικό ή νησιωτικό τόξο»⁴³. Κατά τον Mackinder, στην περίπτωση που διαταραχθεί η ισορροπία δυνάμεων υπέρ του κράτους που κατέχει τον έστορα και αυτό επεκτείνει τα όριά του μέχρι τις ακτές της Ευρασίας, τότε δύναται η χρήση των τεράστιων πηγών, προκειμένου να κατασκευαστούν πλοία και θα είναι εμφανής η ύπαρξη μιας παγκόσμιας αυτοκρατορίας. Αργότερα, σε δεύτερη φάση, το 1919, ο Mackinder αντικατέστησε τον όρο «έστορα», με τον όρο «Καρδιά της Γης» που ταυτόχρονα είναι και «Καρδιά» της «Παγκόσμιας Νήσου», όπως ονόμασε τις τρεις ηπείρους, Ευρώπη, Ασία και Αφρική⁴⁴. Εύκολα, οδηγείται κανείς στο συμπέρασμα ότι, η «Καρδιά» περιλαμβάνει κατά γεωγραφική βάση το σύνολο της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Ο Mackinder διατύπωσε την άποψη ότι: “Όποιος ελέγχει την ανατολική Ευρώπη κυβερνά την Καρδιά της γης. Όποιος ελέγχει την Καρδιά της γης εξουσιάζει την Παγκόσμια Νήσο. Όποιος εξουσιάζει την Παγκόσμια Νήσο κυβερνά τον Κόσμο”⁴⁵. (Παράρτημα: Εικόνα 2)

Μολονότι, η θεωρία Heartland, αντιμετώπισε σημαίνοντα αριθμό επικρίσεων και αποδοκιμασιών τις επόμενες δεκαετίες, η παρούσα ανάλυση δεν αποσκοπεί στην αναδίπλωση των επικρίσεων αυτών⁴⁶. Η μελέτη στοχεύει στην επεξήγηση και ανάλυση της φιλοσοφίας και της λογικής της θεωρίας αυτής, στη σύγχρονη εποχή και την επιρροή της στο περιβάλλον της διεθνούς πολιτικής. Συγκεκριμένα, η μελέτη σκοπεύει να αναζητήσει τη λογική της θεωρίας, στις κατευθύνσεις εξωτερικής πολιτικής και στρατηγικής της Ρωσίας στην Αν.Μεσόγειο και ειδικότερα στην Κύπρο. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτός ο στόχος, αξίζει να επισημανθεί ότι, κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου (1945-1989), η ισχύς της ΕΣΣΔ έφτασε στην κορύφωσή της, καθώς μέχρι την οριστική κατάρρευσή της, αποτελούσε την υπερδύναμη του διπολικού τότε διεθνούς συστήματος, έχοντας ως αντίπαλο δέος τις ΗΠΑ. Συνεπώς, η Ρωσία, θεωρείται και ιστορικά υπήρξε, η περιφερειακή ηγεμονία της «καρδιάς» (Heartland). Επομένως, ενόσω η Ευρασιατική ήπειρος, βρίσκεται στο κέντρο του κόσμου της παγκόσμιας γεωπολιτικής, η Ρωσία θα συνεχίζει να επιθυμεί να είναι το κυρίαρχο κράτος της «καρδιάς», που θα διαθέτει την

⁴³ Ιωάννης Παρίσης, «Γεωπολιτικός άξονας ή έστορας; » ημερομηνία πρόσβασης 2 Οκτωβρίου, 2018, http://www.acg.edu/ckeditor_assets/attachments/1940/geopolitikos-aksonas-h-estoras.pdf.

⁴⁴ Στο ίδιο.

⁴⁵ Στο ίδιο.

⁴⁶ Ο Κ. S. Gadzhev, στο βιβλίο του “Vvedenie v geopolitiku” (Εισαγωγή στη Γεωπολιτική), εγείρει μια σειρά αντιρρήσεων όσον αφορά τη θεωρία Heartland του Mackinder.

απαραίτητη γεωπολιτική και οικονομική δύναμη, για την τελική επικράτηση στην παγκόσμια πολιτική αρένα.

Ως εκ τούτου, θα αναλυθεί κατωτέρω σε επόμενα κεφάλαια, κατά πόσο η Κύπρος, σε ποιό βαθμό και σε ποιούς τομείς, δύναται να συντελέσει στην ικανοποίηση των ηγεμονικών βλέψεων της Ρωσίας, προκειμένου να συμβάλει στο να καταστεί ξανά η Ρωσία περιφερειακή ηγέτιδα της «καρδιάς».

2.3. Σχέσεις εξάρτησης μικρών κρατών

Μέσω της θεωρίας που αφορά τις σχέσεις εξάρτησης μικρών κρατών, θα στηριχθεί η ανάλυση του υποκεφαλαίου 3.3 κατωτέρω, που αφορά την περίπτωση της Κύπρου ως μικρό κράτος και τις σχέσεις εξάρτησής της από τις μεγάλες δυνάμεις, συμπεριλαμβανομένης και της Ρωσίας.

Όσον αφορά τη θεωρία σχέσεων εξάρτησης μικρών κρατών, το πιο σημαντικό χαρακτηριστικό της είναι, η επέκταση της πολιτικής κυριαρχίας των μεγάλων δυνάμεων, σε ολόκληρο το διεθνές σύστημα, ακόμη και στα μικρά και φτωχά νησιά που ο Ντε Γκολ ονόμαζε “σκόνη των αυτοκρατοριών”⁴⁷. Βεβαίως, σε κάθε περίπτωση, αξίζει να σημειωθεί ότι στις μέρες μας, τα μικρά κράτη απολαμβάνουν περισσότερο διεθνές κύρος και αναγνώριση, παρότι κάθε άλλη στιγμή στο παρελθόν⁴⁸. Ένα διεθνές σύστημα αποτελούμενο από μεγάλες δυνάμεις και μικρά-αδύναμα κράτη, επαληθεύει το παραδοσιακό στερεότυπο ισχύος μικρού κράτους που ήταν αυτό του άβουλου πιονιού στην παγκόσμια πολιτική, καθώς οι κυβερνήσεις των μεγάλων δυνάμεων, συχνά αντιμετώπιζαν τα μικρά κράτη ως αντικείμενα, τα οποία μετακινούσαν κατά το συμφέρον τους⁴⁹. Παρόλο που ιστορικά στην πλειονότητά τους, ούτε τα μεγάλα κράτη, ούτε τα μικρά έχουν συμπεριφερθεί σε γενικές γραμμές σύμφωνα με αυτά τα στερεότυπα και ακόμη περισσότερο, πολλές από τις μεγάλες δυνάμεις αντιμετωπίζουν τις μικρές δυνάμεις με βάση τη νομική ισότητα ακόμη και όταν δεν είναι προς το συμφέρον τους, επικρατεί η γενική πεποίθηση ότι, οι μεγάλες δυνάμεις καθορίζουν την πορεία της παγκόσμιας πολιτικής και ότι οι μικρές δυνάμεις ανήμπορες να αντιδράσουν, ακολουθούν τις εντολές και τις αποφάσεις τους⁵⁰. Η ξεχωριστή

⁴⁷ Watson Adam, *Η εξέλιξη της διεθνούς κοινωνίας*, Δ' Έκδοση (Αθήνα: Ποιότητα, 2010), 519.

⁴⁸ Jeanne Hey, *Small States in World Politics*, (London: Explaining Foreign Policy, 2003).

⁴⁹ Στο ίδιο.

⁵⁰ Στο ίδιο.

δύναμη των μεγάλων κρατών απορρέει από τη στρατιωτική τους ισχύ και δύναμη. Ωστόσο, υπάρχουν και άλλα μέσα που δύνανται να είναι αποτελεσματικά για την άσκηση επιρροής ή για την αντιστάθμιση του εξαναγκασμού, αφού τόσο τα μεγάλα, όσο και τα μικρά κράτη, μπορούν να χρησιμοποιήσουν οικονομικές, ιδεολογικές και διπλωματικές μεθόδους, να συνάψουν συμμαχίες, να διαπραγματευτούν και να αποκτήσουν δύναμη μέσω κατάλληλων συμφωνιών⁵¹.

Οι μεγάλες δυνάμεις ως επιτιθέμενοι, χρησιμοποιούν όλα τα μέσα εξουσίας που έχουν για να επιβάλουν το εθνικό τους συμφέρον, με απώτερο σκοπό την τελική ηγεμονία. Ιστορικά γεγονότα επιβεβαιώνουν ότι, όσες φορές οι μεγάλες δυνάμεις είναι επιθετικές και τα μικρά κράτη είναι σε άμυνα λόγω της αδύναμης θέσης τους, είτε επιμένουν στις αξίες της ηθικής και του διεθνούς δικαίου, είτε κατανοούν την πραγματικότητα της διεθνούς πολιτικής και της εξουσίας, με τη δεύτερη επιλογή να αποδεικνύεται καλύτερη για την επιβίωσή τους⁵². Ενώ η επιθέσεις μεταξύ των κρατών είναι ιστορικό γεγονός, δε σημαίνει ότι η διεθνής κοινωνία των πολιτών δέχεται τις επιθέσεις ως ηθική πράξη. Όταν ο Θουκυδίδης αναφέρει στο διάλογο μεταξύ Αθηναίων και Μηλίων στον Πελοποννησιακό πόλεμο ότι, ο κανόνας που λέει πως στις ισχυρές επιθέσεις οι αδύναμοι βρέθηκαν με τη μεριά των Αθηναίων και θα συνεχίσουν με αυτό, δεν σημαίνει ότι αυτό παρέχει έναν ηθικό μανδύα στην επιθετική στάση των τελευταίων, απλώς παρουσιάζει την πραγματικότητα του γεγονότος μέσω της ιστορικής επαναληψιμότητας αυτής της κρατικής συμπεριφοράς⁵³. Ως εκ τούτου, ο περιορισμός του πολέμου δεν εξαρτάται από το πώς συμπεριφέρεται το ισχυρότερο κράτος, αλλά από τη στρατηγική επιλογή της πλευράς με την πιο αδύναμη και αμυντική πολιτεία⁵⁴.

Συνεπώς, τα μικρά κράτη αποσκοπώντας στην επιβίωση και την ασφάλειά τους, τείνουν να εξαρτώνται και να συμβαδίζουν με τα συμφέροντα μεγαλύτερων κρατών, εφόσον αδυνατούν να την εξασφαλίσουν στηριζόμενα αποκλειστικά και μόνο στις δικές τους δυνάμεις. Άλλωστε, η αποτυχία των εθνών οφείλεται στους κλειστούς θεσμούς, οι οποίοι διατηρούν τις φτωχές χώρες φτωχές και τις εμποδίζουν να ακολουθήσουν το μονοπάτι της οικονομικής μεγέθυνσης, με τα

⁵¹ Christine Ingebritsen, Iver Neumann, Sieglinde Gstohl, and Jessica Beyer, *Small States in International Relations* (Seattle: University of Washington Press, 2006), 39-54.

⁵² Evaghoras L. Evaghorou, "The state offensiveness in the international system: a theoretical discussion on political realism," *Int. J. Public Law and Policy* 4, no.1 (2014): 14-23.

⁵³ Athanassios Platias, and Constantinos Koliopoulos, "Chapter 1: Grand Strategy: A Framework for Analysis In Thucydides on Strategy," *London: Hurst* (2010) :1-21.

⁵⁴ Στο ίδιο.

προτερήματα που αυτό συνεπάγεται⁵⁵. Επομένως, η λύση στη σημερινή οικονομική και πολιτική αποτυχία των εθνών είναι ο μετασχηματισμός των κλειστών θεσμών τους, σε ανοιχτούς⁵⁶.

Συμπερασματικά, επισημαίνονται τρεις πτυχές της κατάστασης της μικρής ισχύος των μικρών κρατών: Πρώτη, απαιτείται εξωτερική βοήθεια, δεύτερη, το κράτος έχει ένα στενό περιθώριο ασφαλείας, με ελάχιστο χρόνο για τη διόρθωση λαθών και τρίτη, οι ηγέτες του κράτους θεωρούν την αδυναμία του ως ουσιαστικά αναλλοίωτη⁵⁷. Φαίνεται ότι μόνο οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, η Ρωσία και η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας θα μπορούσαν ενδεχομένως να πληρούν τις προϋποθέσεις των μεγάλων κρατών.

Έτσι, είναι αναμενόμενο ότι, με την προϋπόθεση ότι δρουν ορθολογικά, οι μικρές δυνάμεις θα ακολουθήσουν μια από τις παρακάτω στρατηγικές: ουδετερότητα, σύμπλευση, εξισορρόπηση με εσωτερική και εξωτερική ενδυνάμωση⁵⁸. Στην πρώτη περίπτωση, τα κράτη επιλέγουν να μην έχουν καμία ανάμειξη στη διεθνή πολιτική και αδιαφορούν για την ισορροπία ισχύος, ενώ με την επιλογή της σύμπλευσης, τα κράτη συντάσσονται με τον ισχυρότερο προκειμένου να επιβιώσουν και τέλος, η εξισορρόπηση επιτυγχάνεται, είτε όταν τα κράτη ενισχύονται με εσωτερικές προσπάθειες, είτε όταν συνάπτουν συμμαχίες, για να αντισταθμίσουν την ισχύ ή την απειλή των αντιπάλων τους και να πετύχουν ή να διατηρήσουν την ισορροπία ισχύος⁵⁹.

Εξετάζοντας τη θεωρία μικρών κρατών, σε συνδυασμό με την περίπτωση της Κύπρου ως μικρό κράτος, παρατηρούμε ότι, τα μικρά κράτη που βρίσκονται εκτεθειμένα στην απειλή ενός μεγαλύτερου κράτους συχνά αναζητούν την κατοχύρωση της ασφάλειάς τους στο πλαίσιο των διεθνών οργανισμών, εκτιμώντας ότι η επιλογή της άμυνας δεν αποτελεί εφικτή εναλλακτική λύση⁶⁰. Η κυπριακή πλευρά στηρίζει τις στρατηγικές της επιλογές στους διεθνείς θεσμούς και

⁵⁵ Daron Acemoglu and James Robinson, *Γιατί αποτυγχάνουν τα έθνη, Οι καταβολές της Ισχύος, της Ενημερίας και της Φτώχειας* (Αθήνα: Λιβάνη, 2013), 416-420.

⁵⁶ Στο ίδιο.

⁵⁷ Christine Ingebritsen, Iver Neumann, Sieglinde Gstohl, and Jessica Beyer, *Small States in International Relations* (Seattle: University of Washington Press, 2006), 55-76.

⁵⁸ Πέτρος Παπαπολύβιος, Άγγελος Συρίγος και Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο* (Αθήνα: Πατάκης, 2013), 395-415.

⁵⁹ Στο ίδιο.

⁶⁰ Ευαγόρας Ευαγόρου, «Τα μικρά κράτη και η στρατηγική τους στο Διεθνές Σύστημα: Η περιπτωσιολογική μελέτη της Κύπρου,» *Γεωστρατηγική, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων*, no. 12 (Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 2007): 61-72.

συγκεκριμένα στο Συμβούλιο Ασφαλείας, διεθνοποιώντας το κυπριακό ζήτημα και αποβλέπει σε πιέσεις τρίτων προς την Τουρκία. Αντιλαμβανόμενη όμως ότι αυτή η στρατηγική δεν επιφέρει αποτέλεσμα, έχει επικεντρώσει την προσπάθειά της στην απόκτηση πλεονεκτημάτων μέσω της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που με την ιδιότητά της ως κράτους μέλους επιδιώκει να εξασφαλίσει την ασφάλειά της από την επιθετικότητα της Τουρκίας και να δημιουργήσει μοχλούς πίεσης για την άσκηση εξωτερικής εξισορρόπησης προς την Τουρκία, μέσω της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁶¹.

Όσον αφορά στη σχέση Ρωσίας - Κύπρου, ως Μ.Δύναμη και ως μικρό κράτος αντίστοιχα, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα πως η Κύπρος, αν και έχει επιδείξει ουκ ολίγες φορές ότι μπορεί να στηρίζεται στις δικές της δυνάμεις, με την ένταξή της στο Κίνημα των Αδέσμευτων Χωρών, με τον απελευθερωτικό αγώνα της ΕΟΚΑ κατά των άγγλων αποικιοκρατών, εντούτοις, δεν παύει να αποτελεί ένα μικρό κράτος, το οποίο έγινε πάμπολλες φορές έρμαιο των συμφερόντων των μεγάλων δυνάμεων, όπως αναλύεται εκτενώς στο υποκεφάλαιο 3.3. κατωτέρω. Η επιβίωση των μικρών κρατών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη συμπεριφορά των μεγάλων δυνάμεων, που επηρεάζουν σημαντικά την πορεία δράσης των αδύναμων κρατών. Έτσι και η μοίρα της Κύπρου, λόγω της ιδιαίτερης στρατηγικής γεωγραφικής της θέσης, έχει επηρεαστεί από τη δράση των μεγάλων δυνάμεων. Η προσκόλληση σε μία μεγάλη δύναμη αποτελεί τη δίοδο για την εξασφάλιση επιβίωσης του μικρού κράτους και η συμμαχία με μία μεγάλη δύναμη, στόχο έχει να υλοποιήσει την ενδυνάμωση του μικρού κράτους σε τέτοιο βαθμό, που να εξισορροπείται ο κίνδυνος από ένα τρίτο κράτος. Αυτή η συμμαχία βέβαια, προϋποθέτει ότι το μεγάλο κράτος που θα παρέχει ασφάλεια στο μικρό, θα μπορεί να επωφελείται στρατηγικών πλεονεκτημάτων από τη συμμαχία αυτή. Ως εκ τούτου, οι σωστές στρατηγικές επιλογές και συμμαχίες, καθώς και η ύπαρξη τουλάχιστον μιας μεγάλης δύναμης όπως η Ρωσία, που να στηρίζει ένα μικρό κράτος με συμφωνίες και συμμαχίες, είναι απαραίτητη προκειμένου να διασφαλιστούν πλήρως η ασφάλεια, η επιβίωση και τα συμφέροντα της Κύπρου. Έτσι, θα επιτύχει την αντιστάθμιση ισχύος και την απειλή εξωτερικών παραγόντων και εν προκειμένω της Τουρκίας, η οποία διατηρεί παράνομα στρατεύματα στο νησί και παρακρατεί το βόρειο τμήμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, καθώς και την εσωτερική ενδυνάμωση του νησιού. Σε κάθε περίπτωση όμως, πρέπει να αναφερθεί ότι Ρωσία και Κύπρος, δεν είναι μόνες στη σκακίερα της διεθνούς πολιτικής. Επομένως, θα αναλυθεί κατωτέρω σε επόμενα κεφάλαια κατά πόσο μια επιλογή προσανατολισμού και αλληλοσυμμαχίας Ρωσίας-Κύπρου, ως μεγάλης δύναμης και

⁶¹ Στο ίδιο.

μικρού κράτους αντίστοιχα, θα έβρισκε σύμφωνη τη Δύση, εάν θα το επέτρεπαν οι δυτικοί σύμμαχοι και τις πιθανές αντιδράσεις που αναμένεται να προκύψουν.

3ο Κεφάλαιο

Κύπρος και Ανατολική Μεσόγειος

3.1. Η ρωσική υψηλή στρατηγική στην Ανατολική Μεσόγειο

Κάνοντας αναφορά στη ρωσική υψηλή στρατηγική στην Αν.Μεσόγειο, επιδιώκεται η ανάδειξη της σημασίας της Αν.Μεσογείου για τη Ρωσία και το ρόλο που διαδραματίζει η Κύπρος ως χώρα της Αν.Μεσογείου, ούτως ώστε να εξηγήσουμε το έντονο ενδιαφέρον και τις βλέψεις περιφερειακής ηγεμονίας της Ρωσίας στην περιοχή. Συγκεκριμένα, στόχος του κεφαλαίου αυτού, είναι να εισέλθουμε διεξοδικά στους λόγους για τους οποίους η γεωστρατηγική θέση της Αν.Μεσογείου γενικότερα, αλλά και της Κύπρου ειδικότερα, είναι κρίσιμης σημασίας για τη Ρωσία.

Αρχικά, αξίζει να σημειωθεί ότι, η στρατηγική θέση της Αν. Μεσογείου, όντας σταυροδρόμι της ανατολής και της δύσης, δίοδος προς τις ηπείρους της Αφρικής και της Ευρώπης, αλλά και πύλη της Μέσης Ανατολής, αποτελούσε πάντοτε πεδίο μάχης και αντιπαράθεσης των μεγάλων δυνάμεων. Παρ' ότι κάθε μεγάλη δύναμη θα ήθελε να είναι περιφερειακός ηγεμόνας, ελάχιστες είναι πιθανόν να φτάσουν σε αυτό το κορυφαίο σημείο⁶². Προκειμένου να θεωρηθεί ως δυνητικός ηγεμόνας, ένα κράτος θα πρέπει να είναι κατα πολύ πλουσιότερο απ' ό,τι οι τοπικοί του αντίπαλοι και θα πρέπει να διαθέτει τον ισχυρότερο στρατό στην περιφέρεια⁶³. Από το 1993, η Ρωσία φαίνεται να αδυνατεί να διεκδικήσει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση ενός νέου παγκοσμίου συστήματος, ακόμα και στον περιορισμένο χώρο της πρώην ΕΣΣΔ. Το μόνο που η Μόσχα ήταν σε θέση να αναλάβει, ήταν η διατήρηση των αποτελεσμάτων της κατάρρευσης της Σοβιετικής Ένωσης στις μορφές και στα στάδια της διαδικασίας αποσύνθεσης⁶⁴. Όπως όμως είναι αναμενόμενο, η Μόσχα ανέκαθεν οραματιζόταν προς την κατεύθυνση επαναφοράς της ισχύς και επιρροής της πάλαι ποτέ Σοβιετικής Ένωσης, με ενεργό συμμετοχή και δυναμικό ρόλο στην περιοχή της Αν. Μεσογείου. Το γεγονός αυτό

---

⁶² John Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, 6^η Έκ. (Αθήνα: Ποιότητα, 2011), 300.

⁶³ Στο ίδιο.

⁶⁴ Uliana Artamonova, «Η εξέλιξη των σχέσεων της Ρωσίας με χώρες Καύκασου και οι τελευταίες τάσεις σε αυτές», *Institute of International Relations*, (April 2016).

αποδεικνύεται από το 1769, όπου η Ρωσία παρέμεινε ενεργός παίκτης στην Αν. Μεσόγειο, εκτός από σύντομα διαστήματα λόγω εξωτερικών αιτιών⁶⁵.

Αναμφίβολα, το ρωσικό ενδιαφέρον στην περιοχή, δεν θα μπορούσε να αποτελέσει μονοπώλιο. Εκεί, τα ρωσικά συμφέροντα συμπίπτουν με τα συμφέροντα της Δύσης, των ΗΠΑ και του ισλαμικού Νότου. Κατά τον «πατέρα» της αμερικανικής γεωπολιτικής σκέψης Nicolas Spykman, η Αν. Μεσόγειος αποτελεί τμήμα του Κρηπιδώματος (Rimland), μέσω του οποίου εξουσιάζεται η «καρδιά» της περιοχής (Heartland) και μέσω αυτής ολόκληρος ο κόσμος⁶⁶. Επιπλέον η ίδια περιοχή αποτελεί τμήμα των Ευρασιατικών Ζωνών συγκρούσεων, όπου η Heartland μπορεί να αποκτήσει απρόσκοπτη δίοδο στη θάλασσα, ως εκ τούτου, ο έλεγχος αυτών των Ζωνών συντελεί στην αναχαίτιση των πιέσεων της Heartland⁶⁷.

Τα ανωτέρω, φανερώνουν ακόμη περισσότερο την πρόθεση της Ρωσίας να ανακτήσει την περιφερειακή ηγεμονία της περιοχής, μειώνοντας την κυριαρχία των ΗΠΑ και της Δύσης, περιορίζοντας και αποδυναμώνοντας την επιρροή τους, ενώ παράλληλα επιθυμεί να αναζωογονήσει το προηγούμενο καθεστώς, σε ένα ανανεωμένο γεωπολιτικό πλαίσιο, όπου θα προβάλλεται η ρωσική επιρροή. Βεβαίως, δεν παραβλέπουμε το γεγονός ότι, υπάρχουν και αντιρρήσεις, όπου υποστηρίζεται ότι η Ρωσία δεν μπορεί σήμερα να θεωρηθεί μεγάλη δύναμη, επειδή υπήρξε τέτοια κατά το σοβιετικό παρελθόν της, όσο πρόσφατο και αν ήταν αυτό, καθώς επίσης και ότι η Ρωσία θα χρειαστεί πολλές δεκαετίες ακόμη για να ξαναγίνει μεγάλη δύναμη με επιρροή στην Αν.Μεσόγειο και έτη περισσότερο στο διεθνές περιβάλλον⁶⁸. Πάραυτα, στόχος του εν λόγω κεφαλαίου, είναι να αναδείξει ότι σε κάθε περίπτωση η Αν.Μεσόγειος, ήταν και συνεχίζει να είναι, ξεχωριστής σημασίας για τη Ρωσία, διότι περιλαμβάνει τη σύνδεση, αφενός με την ευρωπαϊκή ήπειρο και αφετέρου την πρόσβαση στην κατ'εξακολούθηση εύθραυστη κατάσταση της Μέσης Ανατολής. Επιπλέον, τα γεωγραφικά σύνορα, η εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και οι οικονομικές προοπτικές, δεν αφήνουν περιθώρια στη Ρωσία να μείνει μακριά από τη διεκδίκηση της γεωπολιτικής επιρροής στην περιοχή, καθώς θεωρεί την

⁶⁵ Patrick Nopens, "Geopolitical Shifts in the Eastern Mediterranean," *Security Policy Brief*, no. 43 (February 2013): 9.

⁶⁶ Nicolas Spykman, *Η Γεωγραφία της Ειρήνης*, μτφ. Κελάνδριας, (Αθήνα: Παπαζήση, 2004).

⁶⁷ Περικλής Σταμπουλής, «Το Θαλάσσιο Σκέλος της Αμερικανικής Μακροστρατηγικής στην Ανατολική Μεσόγειο,» *Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων*, ημερομηνία πρόσβασης 3 Οκτωβρίου, 2018, <http://www.idis.gr/?p=3251> .

⁶⁸ Joseph Nye, «Μπορεί να γίνει μεγάλη δύναμη η Ρωσία;» *Το Βήμα*, 2010, ημερομηνία πρόσβασης 3 Οκτωβρίου, 2018, <https://www.tovima.gr/2010/09/15/opinions/mporei-na-ginei-megali-dynami-i-rwsia/> .

περιφέρεια της Μ.Ανατολής, ως μέσο για την επίτευξη του στόχου της, για διεκδίκηση πρωταγωνιστικού ρόλου, όχι μόνο στην περιφέρειά της, αλλά και στο διεθνές σύστημα.

Συμπερασματικά, η Μόσχα, επιθυμώντας να καταστεί περιφερειακή δύναμη, επιδιώκει να επεκτείνει την επιρροή και τη δράση της στη Μέση Ανατολή και ιδιαίτερα στην περιοχή της Αν.Μεσογείου, για την προστασία και προώθηση των συμφερόντων της, στην ευρύτερη περιοχή. Η Κύπρος, αποτελεί για τη Ρωσία, ένα όχημα υλοποίησης των στόχων αυτών, όπου κατωτέρω θα εξεταστούν με σαφήνεια οι γεωγραφικοί, στρατηγικοί, ενεργειακοί και οικονομικοί λόγοι, για τους οποίους η Κύπρος, μπορεί να αποτελέσει γέφυρα επαναπροσδιορισμού της ρωσικής επιρροής στην Αν.Μεσόγειο.

3.2. Η γεωστρατηγική σημασία της Κύπρου

Η Κύπρος ανέκαθεν αποτελούσε σημαντικό κομμάτι της Αν. Μεσογείου, ακριβώς λόγω της γεωγραφικής της θέσης, ως περάσματος⁶⁹. Η Κύπρος αποτελεί σταυροδρόμι τριών ηπείρων, αφού κείται ανάμεσα στην Ευρώπη, την Αφρική και την Ασία. Η πλεονεκτική γεωγραφική θέση της Κύπρου ανάμεσα σε τρεις ηπείρους την κάνει ιδανικό σταυροδρόμι για τις θαλάσσιες και αεροπορικές συγκοινωνίες, ενώ γειτνιάζει με την Μέση Ανατολή και συγκεκριμένα, με την Αίγυπτο, τον Λίβανο, το Ισραήλ και την Λιβύη, χώρες κρίσιμης σημασίας για την μεσανατολική κρίση και τις εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή. Παράλληλα, συνδέεται γεωπολιτικά και πολιτιστικά με την Ελλάδα και γεωγραφικά με την Τουρκία⁷⁰. Επίσης, η Κύπρος, έχει ως κράτος εξαιρετικές σχέσεις, τόσο με την Δύση όσο και με την Ανατολή, καθώς και με την Ευρωπαϊκή Ένωση και την ευρωζώνη, της οποίας είναι μέρος.

Η πλεονεκτική αυτή γεωστρατηγική θέση της Κύπρου, καθώς βρίσκεται στην Αν. Μεσόγειο και στη Μέση Ανατολή, αποτελεί μια ιδανική στρατηγική τοποθεσία για οποιαδήποτε μεγάλη δύναμη επιθυμεί να προβάλλει την παρουσία και την εξουσία της στην περιοχή. Πρώτον, λόγω αυτής της ιδανικής θέσης και του υψομέτρου της σειράς Τρόδος, στον Όλυμπο, επιτυγχάνεται μεγάλη εμβέλεια για την επιτήρηση ραντάρ ΟΤΗ (Παράρτημα: Εικόνα 3)⁷¹. Η

⁶⁹ Γρηγόρης Τσάλτας, *Η Γεωγραφία στις Διεθνείς Σπουδές, Μια γεωγραφική προσέγγιση της σύγχρονης Διεθνούς Κοινότητας* (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2011).

⁷⁰ Francis Henn, "Cyprus: The Geo-strategic Dimension," *Contemporary Review* 1, no. 1 (Summer 2007): 289.

⁷¹ James Leign and Predrag Vukovic, "A Geopolitics of Cyprus," *Rubin Center Research in International Affairs*, 2011, online: <http://www.rubincenter.org/2011/12/a-geopolitics-of-cyprus/>.

σειρά ραντάρ των 6.000 χιλιομέτρων καθιστά δυνατή την εναέρια επιτήρηση του ουρανού από τον Ατλαντικό προς τα βορειοδυτικά της Ινδίας⁷². Αυτό περιλαμβάνει όλες τις ασταθείς αλλά σημαντικές περιοχές της Μέσης Ανατολής, της Βόρειας Αφρικής και του Περσικού Κόλπου. Δεύτερον, η Κύπρος βρίσκεται στον μεγάλο ναυτικό αυτοκινητόδρομο κοντά στα τρία μεγάλα θαλάσσια σημεία του κόσμου. Σε αυτόν τον τομέα, η ευρωπαϊκή-χριστιανική και η Μέση Ανατολή-Ισλάμ, διέθεταν τις παραμεθόριες περιοχές τους και συμμετείχαν σε περιοδικές συγκρούσεις για πάνω από μια χιλιετία⁷³.

Επιπρόσθετα, η γεωστρατηγική αξία της Κύπρου, λόγω της γεωγραφικής της θέσης για έλεγχο της Αν. Μεσογείου, αλλά και του διεθνούς εμπορίου, υπήρξε ανέκαθεν τεράστια και αξιοσημείωτη. Η Κύπρος γεωστρατηγικά ενδιέφερε τις εκάστοτε μεγάλες δυνάμεις και τους περιφερειακούς παράγοντες της διεθνούς πολιτικής, γιατί η θέση της επηρεάζει και ενδιαφέρει την διεθνή πολιτική στις οικονομικές, ενεργειακές και ευρύτερες στρατηγικές της παραμέτρους. Στις μέρες μας, η στρατηγική θέση της Κύπρου προσλαμβάνει ιδιαίτερη σημασία στο σύγχρονο οικονομικό και γεωπολιτικό περιβάλλον. Οι πρόσφατες εξεγέρσεις στις αραβικές χώρες και οι εξελίξεις που ακολούθησαν, ιδιαίτερα η συριακή κρίση, ο θρησκευτικός φανατισμός, η ενεργειακή ασφάλεια, επέφεραν μεταβολές ισχύος, γεωπολιτικές ανατροπές, απειλές και προκλήσεις και έχουν δημιουργήσει νέες συνθήκες στο στρατηγικό περιβάλλον της Αν. Μεσογείου⁷⁴. Σε αυτό το πλαίσιο και σύμφωνα με τα σημερινά γεωπολιτικά δεδομένα, η Κύπρος, μπορεί να αποδειχθεί γεωστρατηγικά πολύ σημαντική. Παράλληλα, σε μία εποχή όπου οι παγκόσμιες αγορές διέρχονται κρίση, είναι κρίσιμης σημασίας η ανάγκη δημιουργίας νέων δεδομένων που θα τονώσουν τις αγορές. Σε αυτό το πλαίσιο, η πρόσφατη ανακάλυψη υδρογονανθράκων στις θάλασσες της Αν. Μεσογείου (Αίγυπτος, Ισραήλ, Κύπρος), έστρεψε την προσοχή και το ενδιαφέρον, στον ρόλο, τον οποίο οι εν λόγω χώρες της περιοχής αυτής, δύνανται να διαδραματίσουν στον παγκόσμιο ενεργειακό χάρτη⁷⁵.

Συμπερασματικά, η θέση της Κύπρου στην Αν. Μεσόγειο, είναι φύσει και θέσει στρατηγική, λόγω του ότι βρίσκεται ανάμεσα σε τρεις ηπείρους και στο κέντρο των χωρών της

⁷² Adams Gordon, "Tactical Radar Systems," *Radcom*, June 2001, online: <http://www.noding.com/la8ak/e98.htm>.

⁷³ James Leign and Predrag Vukovic, "A Geopolitics of Cyprus," *Rubin Center Research in International Affairs*, 2011, online: <http://www.rubincenter.org/2011/12/a-geopolitics-of-cyprus/>.

⁷⁴ Ιωάννης Παρίσης, *Η καθ' ημάς θάλασσα, Γεωστρατηγική ανάλυση της Μεσογείου* (Αθήνα: Λιβάνη, 2013), 15-16.

⁷⁵ Ερατώ Κοζάκου-Μαρκουλή, «Η Στρατηγική Θέση της Κύπρου στην Ανατολική Μεσόγειο,» *diplomatic.gr*, ημερομηνία πρόσβασης 5 Οκτωβρίου, 2018, <http://www.diplomatic.gr/pd/ar-yp-kyp.htm>.

Αν. Μεσογείου. Έχοντας υπόψη τα ανωτέρω, το γεγονός ότι η Κύπρος είναι μέλος της ΕΕ και το γεγονός ότι η Κύπρος βρίσκεται σε νευραλγικό σημείο της Μεσογείου, σε μια περιοχή με έντονη αστάθεια, οδηγεί στη διαπίστωση ότι, η γεωστρατηγική θέση της Κύπρου, είναι κρίσιμης σημασίας για τις εξελίξεις και τα τεκταινόμενα στην Αν. Μεσόγειο και δεν μπορεί παρά να κινεί έντονα το ενδιαφέρον της Μόσχας, αφού θα μπορούσε να αποτελέσει το «ουδέτερο» έδαφος της περιοχής, όπου θα συναντηθούν τα συμφέροντα της Ρωσίας για την ισχυροποίηση της θέσης της στην περιφέρεια. Παράλληλα, η Κύπρος, ευρισκόμενη στο χώρο ενός σχετικά ασταθούς περιφερειακού πλαισίου, διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στη μορφή του γεωστρατηγικού περιβάλλοντος της Ευρώπης, της Βόρειας Αφρικής, της Μέσης Ανατολής και ευρύτερα. Η Κύπρος θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως βάση για στρατιωτικές αποστολές, για έρευνες φυσικών κοιτασμάτων, για εισαγωγές και εξαγωγές και για πρόσβαση στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου, στη Μέση Ανατολή και στον Περσικό Κόλπο. Με την ευνοϊκή τοπογραφία, το κλίμα, τις πολιτικές και στρατιωτικές εγκαταστάσεις, τη γεωγραφική θέση και ενδεχομένως τη μελλοντική προμήθεια πετρελαίου και φυσικού αερίου στην ανοικτή θάλασσα, η Κύπρος φαίνεται να είναι το ιδανικό γεωστρατηγικό στρατιωτικό κατάστρωμα για την Ρωσία, προκειμένου να συμβάλει στη ρωσική προβολή ισχύος, σε αυτό το βασικό γεωπολιτικό τμήμα της περιοχής της «καρδιάς» (Heartland).

3.3. Ο ρόλος των ΗΠΑ και των άλλων μεγάλων δυνάμεων στην Κύπρο

Με την ανάλυση στο παρόν κεφάλαιο, του ρόλου και της επιρροής των ΗΠΑ, αλλά και των άλλων μεγάλων δυνάμεων στην Κύπρο, θέλουμε να αναδείξουμε τα συμφέροντα και την επιρροή που έχουν στο νησί, προκειμένου να καταλήξουμε στην εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων που θα μας οδηγήσουν σε περαιτέρω ανάλυση. Σκοπός, να εξεταστούν πιθανά προβλήματα και αδυναμίες της Ρωσίας, που αναμένεται να ανακύψουν σε περίπτωση αυξανόμενης Ρωσικής επιρροής στην Κύπρο και οι ενδεχόμενες αντιδράσεις των ΗΠΑ και των άλλων μεγάλων δυνάμεων, εάν απολέσουν την επιρροή και τα συμφέροντά τους στο νησί.

Σε πρώτο στάδιο αξίζει να αναφερθεί ότι, ανέκαθεν, τις διαχρονικές εξελίξεις στην Κύπρο και τη γύρω περιοχή, επηρέαζε ο ανταγωνισμός και οι στρατιωτικές ισορροπίες των μεγάλων δυνάμεων. Η στρατιωτική υπεροχή της εκάστοτε μεγάλης δύναμης στην περιοχή, της προσέφερε τη δυνατότητα να επιβληθεί και να κυριαρχήσει στην Αν.Μεσόγειο και συνεπώς να καθορίζει και να ελέγχει τον Κυπριακό χώρο. Όταν αναδύονταν άλλες δυνάμεις στην περιοχή διεκδικώντας μερίδιο ή ολόκληρη την ισχύ, η προηγηθήσα δύναμη αποδυναμωνόταν και το κενό

ισχύος στην περιοχή και έτη περισσότερο στην Κύπρο, συμπληρωνόταν από τις επιδιώξεις και την επιρροή της νέας αναδυόμενης δύναμης. Αυτό το παιχνίδι εναλλαγής δυνάμεων, χαρακτήριζε διαχρονικά την Κυπριακή ιστορία.

Η σύγχρονη περίοδος της κυπριακής υπόθεσης, που επηρέασε το παρόν και το μέλλον της Κύπρου καταγράφεται με την άφιξη των Βρετανών στο νησί το 1878 και μετέπειτα με την παράδοση της Κύπρου ως διοικητικής μονάδας, από τους Οθωμανούς, στην Βρετανική Αυτοκρατορία. Αυτό το γεγονός της βρετανικής κυριαρχίας στην Κύπρο κράτησε μέχρι και την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας το 1960⁷⁶. Η βρετανική παρουσία στην Κύπρο, μέσω των βρετανικών βάσεων στο νησί, λαμβάνει χώρα μέχρι και σήμερα, με βάση συμφωνίες που υπέγραψε η Μ.Βρετανία με την Κυπριακή Δημοκρατία⁷⁷. Εν συνεχεία, τα μεγαλεπήβολα σχέδια της Τουρκίας, με στόχο την εξυπηρέτηση τουρκικών συμφερόντων στο νησί, έγιναν αισθητά, με την τουρκική εισβολή του 1974 και τη συνεχιζόμενη μέχρι σήμερα κατοχή των βορείων εδαφών της Κυπριακής Δημοκρατίας, από τα κατοχικά στρατεύματά του τουρκικού αττίλα.

Επιπλέον, η Κύπρος, από γεωπολιτικής απόψεως, είναι κρίσιμου στρατηγικής σημασίας έρεισμα του ευρωατλαντικού συστήματος ασφαλείας στην Ν/Α Μεσόγειο. Αυτό γίνεται φανερό με τις υπάρχουσες και λειτουργούσες αμερικανικές υπό τουρκική κάλυψη, ηλεκτρονικές υπηρεσίες στο Λευκόνοικο, τις βρετανικές βάσεις της Δεκελείας και του Ακρωτηρίου αλλά και άλλες αμερικανικές υπηρεσίες στις ορεινές περιοχές του ελεύθερου τμήματος του Τροόδου⁷⁸. Παράλληλα, υπάρχουν εγκαταστάσεις μυστικών πληροφοριών στη Λευκωσία, χρησιμοποιούμενες για τακτικές μυστικές πληροφορίες, για την παρακολούθηση αραβικών ραδιοφωνικών εκπομπών για μεταγραφή και μετάφρασή τους για την Ουάσινγκτον⁷⁹. Ακόμη, παρά το καθεστώς των μη μελών, η Κύπρος, αποτελεί κρίσιμο σημείο των μεσογειακών επιχειρήσεων του NATO και διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στις περιπτώσεις επέμβασης του NATO στην περιοχή. Επιπλέον, και οι ΗΠΑ, θεωρούν την Κύπρο κρίσιμη για τη διατήρηση του

⁷⁶ Χριστόδουλος Γιαλλουρίδης, «Η γεωπολιτική υπεραξία της Κύπρου,» *Foreign Affairs the Hellenic Edition*, ημερομηνία πρόσβασης 5 Οκτωβρίου, 2018, <http://www.foreignaffairs.gr/articles/70606/xristodoylos-k-gialloyridis/i-geopolitiki-yperaksia-tis-kyprov?page=show>.

⁷⁷ Άριστος Αριστοτέλους, «Βρετανία - Στρατηγική Αξία της Κύπρου και Πυρηνικά Όπλα,» *Κυπριακό Κέντρο Στρατηγικών Μελετών*, 2013, ημερομηνία πρόσβασης 5 Οκτωβρίου, 2018, <http://strategy-cy.com/ccss/index.php/el/anaysis-gr/item/126-vretania-stratigiki-axia-tis-kiprou-kai-pirinika-opla>.

⁷⁸ Ιωάννης Μάζης, «Η παρούσα συγκυρία στη Ν.Α. Μεσόγειο,» *Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων*, no 6 (Σεπτέμβριος - Δεκέμβριος 2004): 25.

⁷⁹ Στο ίδιο.

ελέγχου των μεσογειακών υδάτων και τη διασφάλιση της παρουσίας του έκτου στόλου του ναυτικού του ΗΒ. Επιπρόσθετα, οι σύγχρονες εξελίξεις στην περιφέρεια, με την εμπόλεμη κατάσταση στη Συρία και το Ιράκ, δείχνουν ότι η Κύπρος μπορεί να αποτελέσει το ουδέτερο έδαφος για την αντιμετώπιση της διαγραφόμενης απειλής και την εμπέδωση της διεθνούς ασφάλειας και σταθερότητας στις περιοχές της Μέσης Ανατολής⁸⁰.

Συνοψίζοντας, διαπιστώνεται ότι, η στρατηγική και η γεωπολιτική σημασία της Κύπρου αποτελεί μεν κομβικό σημείο άξιο αναφοράς, αλλά αξιοποιείται και γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης από τρίτες χώρες. Συγκεκριμένα παραδείγματα αποτελούν, το ΗΒ με τις βάσεις επί του εδάφους της Κυπριακής Δημοκρατίας, η Γαλλία και η Ιταλία που χρησιμοποιούν τα αεροδρόμια της νήσου για αποστολές και άσκηση εποπτικού ρόλου στην Μέση Ανατολή, και η Τουρκία που χρησιμοποιεί παράνομα την κατεχόμενη Κύπρο προκειμένου να αναδείξει μεταξύ άλλων, την γεωστρατηγική της σημασία και ρόλο, κυρίως στην Μέση Ανατολή και την Νοτιοανατολική Λεκάνη της Μεσογείου. Εν κατακλείδι, θα μπορούσε κανείς να παρατηρήσει ότι, η Κύπρος, χρησιμοποιήθηκε σαν ένας χώρος εναλλασομένων διαδοχών, μέσω του οποίου, η εκάστοτε κρατούσα, κυρίαρχη δύναμη, επεδίωκε να εμποδίσει τη διαδοχή της, από τους αντιπάλους της. Ως εκ τούτου, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα πως η θέση της Κύπρου αποτελεί ουσιαστικό μέρος κάθε δυναμικής ασφάλειας στην περιοχή. Η Ρωσία, συγκριτικά με τη Δύση και κυρίως με το ΗΒ και τις ΗΠΑ, φαίνεται να έχει περιορισμένη και ασθενή επιρροή στην Κύπρο. Αναμφίβολα, υπάρχει σύγκρουση συμφερόντων των μεγάλων δυτικών δυνάμεων στο νησί με τη Ρωσία, καθώς σύμφωνα με τα ανωτέρω, καθίσταται σαφές ότι, τόσο οι ΗΠΑ και το ΗΒ, όσο και οι άλλες μεγάλες δυνάμεις, διατηρούν σημαντικά συμφέροντα στο νησί, τα οποία δεν επιθυμούν να απολέσουν. Από την άλλη, οι σύγχρονες εξελίξεις και η διαρκής στρατηγική σημασία της Κύπρου, προσδίδουν ένα απροσδόκητο βαθμό γεωπολιτικής αξίας στο νησί, με αποτέλεσμα η Ρωσία να βλέπει την Κύπρο ως το μοναδικό μεσογειακό λιμάνι για την ανάκτηση της περιφερειακής της ηγεμονίας στην περιοχή⁸¹. Εν συνεχεία, σε επόμενα κεφάλαια, θα εξεταστούν οι σύγχρονες αυτές εξελίξεις, κυρίως όσον αφορά την ενέργεια, την οικονομία και

⁸⁰ Χριστόδουλος Γιαλλουρίδης, «Η γεωπολιτική υπεραξία της Κύπρου,» *Foreign Affairs the Hellenic Edition*, ημερομηνία πρόσβασης 5 Οκτωβρίου, 2018, <http://www.foreignaffairs.gr/articles/70606/xristodoylos-k-gialloyridis/i-geopolitiki-yperaksia-tis-kyproy?page=show>.

⁸¹ Kristen Cooper, “Cyprus’ strategic importance,” *Stratfor Worldview*, 2012, online: <https://worldview.stratfor.com/article/cyprus-strategic-importance-dispatch>.

τα σύγχρονα γεωπολιτικά ζητήματα, ούτως ώστε να κριθεί η πιθανότητα ενδεχόμενης στροφής της εξωτερικής πολιτικής και στρατηγικής της Ρωσίας προς την Κύπρο.

4ο Κεφάλαιο

Ζητήματα ενέργειας και διακρατικός ανταγωνισμός

4.1. Η ρωσική ενεργειακή πολιτική

Στο εν λόγω κεφάλαιο, θα αναλύσουμε τη Ρωσική ενεργειακή πολιτική, συμπεριλαμβανομένης και της ενεργειακής και οικονομικής αλληλεξάρτησης ΕΕ και Ρωσίας, προκειμένου να αναδείξουμε πόσο σημαντικός είναι για τη Ρωσία ο τομέας της ενέργειας, καθώς και σε ποίο βαθμό ενδιαφέρουν τη Ρωσία τα αναδύμενα ενεργειακά τρίγωνα στην Αν.Μεσόγειο και πως μπορεί να συνδεθεί η γενικότερη ενεργειακή πολιτική της Ρωσίας με την στρατηγική της στην Κύπρο.

Αρχικά, σημειώνουμε ότι, η Ρωσία σήμερα, αποτελεί τον μεγαλύτερο κάτοχο αποθεμάτων φυσικού αερίου στον κόσμο και αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες πετρελαιοπαραγωγικές χώρες, που μαζί με την Σαουδική Αραβία τροφοδοτούν το 1/3 του πετρελαίου της Ευρώπης⁸². Πλέον, η ρωσική οικονομία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις εξαγωγές πετρελαίου και φυσικού αερίου, αφού τα μεγάλα ενεργειακά αποθέματα της Ρωσίας, αποτέλεσαν τον βασικό πυλώνα της συνεχούς οικονομικής προόδου της χώρας, σε αντίθεση με το παρελθόν της, όπου η αγροτική δραστηριότητα και η στρατιωτική και βαριά βιομηχανία είχαν την πρωτοκαθεδρία⁸³. Κυρίως από το 2000, όταν ανήλθε στην εξουσία ο Βλαντιμίρ Πούτιν, η ενεργειακή βιομηχανία αναπτύσσεται υπό τον άμεσο έλεγχο του ρωσικού κράτους, ενώ παράλληλα, η ενέργεια χρησιμοποιείται όχι μόνο στη βάση ενός επαρκούς εφοδιασμού της ίδιας της χώρας, αλλά και στο εμπόριο της παραγόμενης ενέργειας ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής⁸⁴. Βεβαίως, αξίζει να σημειωθεί ότι, από μία άποψη είναι ευλογία για μια χώρα να διαθέτει μεγάλους ενεργειακούς και ορυκτούς πόρους, από την άλλη, εκτός από τα έσοδα από την πώληση των φυσικών πόρων, ελλοχεύει ο κίνδυνος να περιέλθει σε στασιμότητα η οικονομία της⁸⁵. Η άνοδος των τιμών των

⁸² Σπυρίδων Στασινόπουλος, «Η ενεργειακή πολιτική της Ρωσίας,» *Επιστήμες / Γεωπολιτική - Διεθνείς Σχέσεις – Διπλωματία*, 2017, ημερομηνία πρόσβασης 5 Οκτωβρίου, 2018, <http://www.pemptousia.gr/2017/06/i-energiaki-politiki-tis-rosias/>.

⁸³ Alexander Gusev, “Energy Relations Between EU-Russia: content, problems, prospects,,” *Hautes Etudes Internationales, University of Nice*, (2008): 5-8.

⁸⁴ John Lough, “Russian’s Energy Diplomacy,,” *Chatham House*, (May 2011): 3-5.

⁸⁵ Jim O’Neill, *Ο χάρτης της ανάπτυξης, Οικονομικές ευκαιρίες στις BRIC και άλλες χώρες* (Αθήνα: Λιβάνη, 2011), 84-85.

πρώτων υλών και πρωτογενών εμπορευμάτων δίνει ώθηση στην οικονομική μεγένθυση, όμως η πτώση τους καθιστά οικονομικά ευάλωτη μια χώρα που βασίζεται στους φυσικούς της πόρους⁸⁶.

Αναλυτικότερα, η Ρωσία είναι ο μεγαλύτερος παραγωγός αργού πετρελαίου στον κόσμο και ο δεύτερος μεγαλύτερος παραγωγός ξηρού φυσικού αερίου, ενώ παράλληλα, παράγει επίσης, σημαντικές ποσότητες άνθρακα. Αποτέλεσμα του ότι η Ρωσία, είναι σημαντικός παραγωγός και εξαγωγέας πετρελαίου και φυσικού αερίου, αποτελεί το γεγονός ότι η οικονομική της ανάπτυξη οφείλεται στις εξαγωγές ενέργειας, λόγω της υψηλής παραγωγής πετρελαίου και φυσικού αερίου. Συγκεκριμένα, τα έσοδα από το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο αντιπροσώπευαν το 43% των εσόδων του ομοσπονδιακού προϋπολογισμού της Ρωσίας το 2015⁸⁷. Η οικονομία της Ρωσίας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από τους υδρογονάνθρακες, ενώ παράλληλα, η Ρωσία είναι η τρίτη μεγαλύτερη γεννήτρια πυρηνικής ενέργειας στον κόσμο και έχει την πέμπτη μεγαλύτερη εγκατεστημένη πυρηνική ικανότητα⁸⁸. Με τους επτά πυρηνικούς αντιδραστήρες που βρίσκονται υπό κατασκευή, η Ρωσία είναι η δεύτερη στην Κίνα, όσον αφορά τον αριθμό των αντιδραστήρων που βρίσκονται υπό κατασκευή από τον Αύγουστο του 2016⁸⁹.

Συμπεραίνουμε ότι η ενέργεια βρίσκεται στην καρδιά της οικονομικής ανάκαμψης της Ρωσίας. Ο πλούτος που παράγεται από τις εξαγωγές ενέργειας, συνέβαλε σημαντικά στην ενδυνάμωση της θέσης της Ρωσίας στη διεθνή πολιτική σκηνή, αναδεικνύοντας την ενέργεια ως βασικό παράγοντα διαμόρφωσης των ρωσικών εξωτερικών σχέσεων. Ωστόσο, είναι δύσκολο για τη Ρωσία να χρησιμοποιήσει την ενέργεια ως μόχλευση σε μια αγορά όπου οι αγοραστές, οι πωλητές και οι μεσάζοντες είναι τόσο αλληλοσυνδεδεμένοι. Οι αλληλεξαρτήσεις στην αγορά ενέργειας είναι περίπλοκες και μεταβαλλόμενες και μπορούν εύκολα να οδηγήσουν σε συγκρούσεις και να επηρεάσουν αρνητικά εν τέλει και τη Ρωσία. Επομένως, η Ρωσία, πρέπει να χειριστεί προσεκτικά τη λήψη αποφάσεων, καθώς η σταθερότητα του συστήματος εξαρτάται από τις επιλογές που κάνει η ΕΕ, οι γείτονες της Ρωσίας και οι ΗΠΑ, όπως θα διαπιστώσουμε κατωτέρω σε επόμενα υποκεφάλαια. Οι διεθνείς αγορές εξαρτώνται από τη ρωσική ενέργεια,

---

⁸⁶ Στο ίδιο.

⁸⁷ Ministry of Finance of the Russian Federation, Annual report on execution of the federal budget.

⁸⁸ "Country Analysis Brief: Russia," *U.S. Energy Information Administration*, (October 25, 2016).

⁸⁹ Στο ίδιο.

αλλά η Ρωσία εξαρτάται επίσης από αυτές τις αγορές⁹⁰. Ως εκ τούτου, σύμφωνα με τα δεδομένα αυτά, θα αναλυθεί κατωτέρω κατά πόσο η ενεργειακή αρένα, με τα επακόλουθα δημιουργηθέντα ενεργειακά τρίγωνα στην Αν. Μεσόγειο, μπορούν να αποτελέσουν ικανό παράγοντα επιρροής της εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας και τον ρόλο που δύναται να διαδραματίσει η Κύπρος.

4.2. Η ευρωπαϊκή εξάρτηση φυσικού αερίου από τη Ρωσία

Όσον αφορά την εξάρτηση φυσικού αερίου των ευρωπαίων από τη Ρωσία, θα αναλύσουμε τις μελλοντικές προοπτικές εξάρτησης της Ευρώπης από τα ενεργειακά συμφέροντα της Μόσχας και τους πιθανούς εναλλακτικούς διακομιστές ενέργειας στις ευρωπαϊκές αγορές, συμπεριλαμβανομένης της Τουρκίας και της Κύπρου.

Αρχικά, σημειώνουμε ότι η Ρωσία, εκμεταλλευόμενη την πλούσια επάρκειά της σε φυσικό αέριο και πετρέλαιο, βγήκε απόλυτα κερδισμένη, ενώ παράλληλα, η ανάπτυξη της ρωσικής οικονομίας σχετίζεται άμεσα με την παγκόσμια τιμή πετρελαίου⁹¹. Πάραυτα, πρέπει να σημειωθεί ότι, η τεράστια εξάρτηση των ευρωπαϊκών χωρών από τα ρωσικά ενεργειακά αποθέματα, οδήγησε σε αδυναμία εύρεσης αποτελεσματικών εναλλακτικών λύσεων, με αποτέλεσμα την προσκόλληση στην ενεργειακή παραγωγή της Ρωσίας. Επομένως, Ρωσία και η Ευρώπη αλληλεξαρτώνται όσον αφορά την ενέργεια. Συγκεκριμένα, η Ευρώπη εξαρτάται από τη Ρωσία ως πηγή εφοδιασμού, τόσο για το πετρέλαιο, όσο και για το φυσικό αέριο, με σχεδόν το 30% των ακατέργαστων εισαγωγών στην Ευρωπαϊκή Ένωση και πάνω από το 30% των εισαγωγών φυσικού αερίου που προέρχονται από τη Ρωσία το 2015⁹². Παράλληλα, και η Ρωσία εξαρτάται από την Ευρώπη ως αγορά για το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο, καθώς επίσης και από τα έσοδα που παράγουν οι εν λόγω εξαγωγές. Αναλυτικότερα, το 2015, σχεδόν το 60% των

⁹⁰ Robert Orttung, Jeronim Perovic, Heiko Pleines, and Hans-Henning Schröder, “Russia’s Energy Sector between Politics and Business,” *Research Centre for East European Studies, Bremen*, no. 92 (February 2008): 63-79.

⁹¹ Athanasios Pitatzis, «Ρωσικό ενεργειακό δίλημμα: προσαρμογή ή πλήρης αλλαγή;» Greek Energy Forum, 2016, ημερομηνία πρόσβασης 23 Δεκεμβρίου, 2018, <https://www.greekenergyforum.com/publications/studies/2016/%CF%81%CF%89%CF%83%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%8C-%CE%B4%CE%AF%CE%BB%CE%B7%CE%BC%CE%BC%CE%B1-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CE%B1%CF%81%CE%BC%CE%BF%CE%B3%CE%AE-%CE%AE-%CF%80%CE%BB%CE%AE%CF%81%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%B1%CE%B3%CE%AE/>.

⁹² “Country Analysis Brief: Russia,” *U.S. Energy Information Administration*, (October 25, 2016).

εξαγωγών αργού πετρελαίου της Ρωσίας και πάνω από το 75% των εξαγωγών φυσικού αερίου της Ρωσίας πήγε στην Ευρώπη⁹³. Όσον αφορά τη σύνδεση με χώρες, εκτός από το εμπόριο ενέργειας, η Ρωσία συνδέεται για την κατασκευή υποδομών και αγωγών, για την αποθήκευση και μεταφορά της ενέργειας. Επιπλέον, ισχυρές ευρωπαϊκές χώρες όπως η Γερμανία και η Ιταλία, επιδιώκουν την σύνδεση αυτή, τόσο στη βάση εύρεσης ευκαιρίας για απόκτηση τεχνογνωσίας, όσο και στην προώθηση επενδύσεων σε ρωσικό έδαφος. Το φυσικό αέριο βρίσκεται πρώτο στη διάδραση μεταξύ της Ρωσίας και των εμπορικών της εταίρων. Συγκεκριμένα, το 2014 περίπου το 70% των εξαγωγών πετρελαίου και το 90% εκείνων του φυσικού αερίου της Ρωσίας, διοχετεύθηκαν στην ευρωπαϊκή αγορά. Η σημασία στο να παραμείνουν οι σταθερές οι σχέσεις Ρωσίας και Ευρώπης είναι μεγάλη. Ενδεικτικά είναι τα παρακάτω στοιχεία: Η Ρωσία προμηθεύει το 100% του φυσικού αερίου στην Εσθονία, τη Λιθουανία, τη Λετονία, τη Βουλγαρία, τη Σουηδία και τη Φινλανδία, το 80,5% στην Τσεχία, το 63,3% στη Σλοβακία, το 57,4% στη Σλοβενία, το 54,8% στην Ελλάδα, το 54,2% στην Πολωνία, το 52,2% στην Αυστρία, το 49,5 στην Ουγγαρία, το 43,2% στο Βέλγιο, το 39,9% στη Γερμανία, το 37,1% στην Κροατία, το 27,9% στο Λουξεμβούργο, το 24,2% στη Ρουμανία, το 19,8% στην Ιταλία, το 17,2% στη Γαλλία και το 5,8% στην Ολλανδία⁹⁴. Η καθολική εξάρτηση της Ευρώπης από τα ενεργειακά συμφέροντα της Μόσχας, δεν χαροποιεί προφανώς τις ΗΠΑ, καθώς ως μεγάλη δύναμη ανταγωνίζεται την επιρροή ισχύος στην περιοχή. Γι' αυτό και επιμένουν στην ανάλυση των ρωσικών ενεργειακών σχεδίων στη Νότια Ευρώπη και στην Αν. Μεσόγειο. Η Μόσχα ωστόσο, δεν εγκαταλείπει την επιδίωξή της για ρωσική ενεργειακή εξάρτηση της Ευρώπης και προσπαθεί να το πετύχει *inter alia*, με τους ρωσικούς αγωγούς και τη συμμετοχή της σε ενεργειακά προγράμματα.⁹⁵

Πέραν των ανωτέρω, εύκολα διαπιστώνει κανείς την κρισιμότητα των σχέσεων ΕΕ-Ρωσίας, οι οποίες έχουν δοκιμαστεί και συνεχίζονται να δοκιμάζονται όπως στις κρίσεις με την Ουκρανία το 2009 και το 2014. Συγκεκριμένα, η Ευρώπη, εδώ και πολλά χρόνια, καλύπτει σημαντικότατο μέρος των αναγκών της σε φυσικό αέριο, με εισαγωγές από την ΕΣΣΔ αρχικά και τη Ρωσία μετέπειτα, μέσω ενός δικτύου αγωγών, που διερχόταν από την Ουκρανία, όπου

⁹³ Στο ίδιο.

⁹⁴ Σπυρίδων Στασινόπουλος, «Η ενεργειακή πολιτική της Ρωσίας,» *Επιστήμες / Γεωπολιτική - Διεθνείς Σχέσεις – Διπλωματία*, 2017, ημερομηνία πρόσβασης 5 Οκτωβρίου, 2018, <http://www.pemptousia.gr/2017/06/i-energiaki-politiki-tis-rosias/>.

⁹⁵ Βασίλης Κουφαχίλης, «Ρωσικό ρουά ματ στην Ανατολική Μεσόγειο!» *Liberal*, (2016).

περίπου το 80% του ρωσικού φυσικού αερίου, κατέληγε στην Ευρώπη, με αντάλλαγμα η Ουκρανία να αγοράζει φυσικό αέριο από τη Ρωσία σε προνομιακή τιμή⁹⁶. Το 2006 ωστόσο, η Ρωσία αποφάσισε να αναθεωρήσει την τιμολογιακή της πολιτική και να καταργήσει την συμφωνηθείσα τιμή που απολάμβανε μέχρι τότε η Ουκρανία, με συνέπεια τη διαμάχη μεταξύ των δύο χωρών και τη ροή του φυσικού αερίου προς την Ευρώπη να μειώνεται αισθητά μέχρι και την πλήρη διακοπή παροχής φυσικού αερίου από τη Ρωσία προς την Ευρώπη, μέσω Ουκρανίας το 2009⁹⁷. Η Ρωσία βεβαίως, υποστηρίζει πως η Ουκρανία είναι αυτή που είναι αναξιόπιστη και έδειξε την πρόθεσή της για σχέδια διαφοροποίησης των οδύσεων εφοδιασμού φυσικού αερίου προς την Ευρώπη για τα μέλη της ΕΕ και για τους αγωγούς της Ρωσίας και τη συμπλήρωση των δυτικών αγωγών με τους νότιους⁹⁸. Η ΕΕ, σε κάθε περίπτωση, εξαρτάται υπερβολικά από το ρωσικό φυσικό αέριο για να ικανοποιήσει τις εσωτερικές της ενεργειακές ανάγκες. Με την ΕΕ να είναι ευάλωτη και ευπαθής όσον αφορά τον τομέα της ενέργειας και την αξιοπιστία της Ρωσίας ως προμηθευτή να έχει πληγεί σοβαρά όσον αφορά την κρίση του φυσικού αερίου και του ρωσικού εκβιασμού μέσω της ενέργειας, οδήγησε στη δημιουργία ανησυχίας και προβληματισμού στους Ευρωπαίους, οι οποίοι άρχισαν να αναζητούν εναλλακτικούς διακομιστές ενέργειας, όπως θα αναλυθεί κατωτέρω. Βεβαίως, οφείλουμε να σημειώσουμε πως, παρά τις αβεβαιότητες αυτές, πιστεύεται ότι η εξάρτηση της ΕΕ από τις εισαγωγές φυσικού αερίου θα αυξηθεί σημαντικά τις επόμενες δεκαετίες, καθιστώντας αυτή τη σχέση ενέργειας μια μακροπρόθεσμη στρατηγική πρόκληση για την ΕΕ⁹⁹.

Εν κατακλείδι, η ΕΕ θα εξακολουθήσει να στηρίζεται σε πηγές ενέργειας που βρίσκονται έξω από τα σύνορά της. Συμπερασματικά, ο ρωσικός ενεργειακός τομέας, φαίνεται να συνδέεται άρρηκτα με τους πολιτικούς στόχους του Κρεμλίνου, εφόσον σε αντίθεση με τις ευρωπαϊκές προσπάθειες φιλελευθεροποίησης, ο κρατικός έλεγχος του ρωσικού φυσικού αερίου και των εξαγωγών ρωσικού φυσικού αερίου ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής, υποδηλώνει επιπλέον

⁹⁶ Θάνος Οικονομόπουλος, «Η Τουρκία ως διαμετακομιστική χώρα ενέργειας,» *Global View*, 2016, ημερομηνία πρόσβασης 12 Οκτωβρίου, 2018, <http://www.globalview.gr/2016/01/10/%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1-%CF%89%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%87%CF%8E%CF%81%CE%B1-%CE%BA%CE%B1/>.

⁹⁷ Στο ίδιο.

⁹⁸ «Η Ρωσία στην Παγκόσμια Πολιτική Αρένα,» *Επετειακό Λεύκομα*, (Αθήνα: Λιβάνη, 2016), 50.

⁹⁹ Lisa Pick, “EU-Russia energy relations: a critical analysis,” *University of Leeds, POLIS Journal*, no. 7 (Summer 2012).

ότι, η γεωπολιτική στρατηγική κατευθύνει την ενεργειακή πολιτική της Ρωσίας, η οποία φαίνεται ασυμβίβαστη με τις προσπάθειες της ΕΕ να αποπολιτικοποιήσει τις σχέσεις αερίου με τη Ρωσία. Με την ενέργεια να αποτελεί τη βάση της ισχυρής στάσης της Ρωσίας στη διεθνή σφαίρα, η Ρωσική οικονομία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τα έσοδα των ευρωπαϊκών αγορών και ως εκ τούτου, σε συνεταιριστικούς όρους με την ΕΕ¹⁰⁰. Επομένως, βάσει των ανωτέρω, μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας υπάρχει ενεργειακή και οικονομική αλληλεξάρτηση, γεγονός που δεν χαροποιεί ιδιαίτερα τις ΗΠΑ, ενώ παράλληλα υπάρχουν ανασφάλειες μεταξύ των δύο, ειδικά μετά την ενεργειακή κρίση της Ουκρανίας, με αποτέλεσμα η ΕΕ να αναζητά τη στροφή σε εναλλακτικούς διακομιστές ενέργειας. Κατωτέρω, θα εξεταστεί η Τουρκία ως εναλλακτικός διακομιστής ενέργειας στην ΕΕ, καθώς και κατά πόσο η Κύπρος θα μπορούσε να συμβάλει στην εναλλακτική διακομιστική στροφή ενέργειας της ΕΕ, είτε σε συνεργασία με άλλες χώρες της Αν. Μεσογείου, είτε μέσω δικτύου αγωγών που θα διέρχονται στο νησί από τη Ρωσία, προκειμένου η τελευταία να μη χάσει το ενεργειακό παιχνίδι που έχει με τη δύση και την Αν. Μεσόγειο.

4.3. Η Τουρκία ως δυνητικός ρυθμιστής της ενεργειακής διαφοροποίησης στην Ευρώπη

Η σοβαρή διαταραχή του ευρωπαϊκού ενεργειακού εφοδιασμού με φυσικό αέριο με την κρίση της Ουκρανίας, είχε ως αποτέλεσμα την αναζήτηση εναλλακτικών λύσεων τόσο από την Ευρώπη, όσο και από τη Ρωσία.

Η Τουρκία, μέσω της κρίσης αυτής και ποντάροντας στη γεωγραφική της θέση, βρήκε την ευκαιρία να ικανοποιήσει τη φιλοδοξία της για να καταστεί μείζων κόμβος του διεθνούς συστήματος ενέργειας και να αποτελέσει τη λύση στην ενεργειακή εξάρτηση της ΕΕ από τη Ρωσία, προμηθεύοντάς την με πετρέλαιο και φυσικό αέριο από τα κοιτάσματα της Κασπίας και της Μέσης Ανατολής, με τα οποία γειτνιάζει¹⁰¹. Σε μια περίοδο που οι προοπτικές πλήρους ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ φαίνονται λιγιστές, η Τουρκική διπλωματία παρουσιάζει τον τομέα της ενέργειας για να στραφούν οι προοπτικές υπέρ της¹⁰². Παρά το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της Τουρκίας, η ένταξή της

¹⁰⁰ Στο ίδιο.

¹⁰¹ Αλέξανδρος Μασσαβέτας, «Πύργος η Τουρκία στη Σκακίερα των Αγωγών», *Aegaiο*, 2009, ημερομηνία πρόσβασης 17 Οκτωβρίου, 2018, https://aegaiο.blogspot.com/2009/08/blog-post_6098.html?m=0.

¹⁰² Στο ίδιο.

παρουσιάζεται ως μειονέκτημα, καθώς η ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση προβλέπεται ότι θα έχει σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις στον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό. Μέσω του τομέα της ενέργειας όμως, η Τουρκία παρουσιάζεται ως στρατηγικό πλεονέκτημα για την Ευρωπαϊκή Ένωση, όπου την βοηθά να βελτιώσει την ενεργειακή της ασφάλεια, μέσω της πρόσβασης σε αυξανόμενες ποσότητες φυσικού αερίου από περισσότερους εξαγωγείς¹⁰³.

Συγκεκριμένα η ενεργειακή πολιτική της Τουρκίας αποσκοπεί αρχικά στην ικανοποίηση της αυξανόμενης ζήτησης και κατανάλωσης ενέργειας, μέσω της διαφοροποίησης των εισαγωγών φυσικού αερίου και πετρελαίου από τους διάφορους προμηθευτές προκειμένου να μειωθεί η μονόπλευρη ενεργειακή εξάρτηση από τη Ρωσία¹⁰⁴. Κατόπιν τούτου, η Τουρκία, φιλοδοξεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην παγκόσμια ενεργειακή αγορά ως διαμετακομιστής ενέργειας, λόγω της εγγύτητάς της με τις περιοχές που κατέχουν το 70% του παγκόσμιου πετρελαίου και φυσικού αερίου σε αποθεματικά¹⁰⁵. Ωστόσο, ο ρόλος και η επιρροή της Τουρκίας στην παγκόσμια αγορά ενέργειας είναι περιορισμένος, διότι η Τουρκία δεν είναι σε θέση να καθορίσει ούτε τις τιμές του φυσικού αερίου στην παγκόσμια αγορά ενέργειας, αλλά ούτε και τις απαιτούμενες ποσότητες που διατίθενται. Επιπλέον, η Τουρκία δεν έχει ούτε την απαραίτητη υποδομή για τη μεταφορά του φυσικού αερίου και αργού πετρελαίου και το επαρκές κεφάλαιο για να γίνει ένας σημαντικός παράγοντας στη διεθνή αγορά ενέργειας. Σύμφωνα με προβλέψεις, η Ρωσία θα συνεχίσει να ικανοποιεί την Ευρωπαϊκή ζήτηση για φυσικό αέριο μέσω της διαφοροποίησης των οδικών μεταφορών στις επόμενες δεκαετίες¹⁰⁶. Προς το παρόν, η Τουρκία μπορεί να λάβει μέρος στην ενεργειακή πολιτική της Gazprom και στην ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια ως χώρα διαμετακόμισης και εν τω μεταξύ να καλύπτει και τη δική της κατανάλωση και ζήτηση ενέργειας¹⁰⁷.

¹⁰³ Ιωάννης Γρηγοριάδης, «Ευρωπαϊκή Ενεργειακή Ασφάλεια & Αγωγοί Φυσικού Αερίου στη Ν.Α. Ευρώπη: Ένα Νέο Πεδίο Ελληνοτουρκικής Συνεργασίας,» *Hellenic Foundation for European & Foreign Policy (ELIAMEP)*, no 12 (Δεκέμβριος 2008): 60-63.

¹⁰⁴ Bahri Yilmaz, “The Role of Turkey in the European Energy Market,” *Mediterranean Academy of Diplomatic Studies*, (February 2012): 21-27.

¹⁰⁵ Στο ίδιο.

¹⁰⁶ Lisa Pick, “EU-Russia energy relations: a critical analysis,” *University of Leeds, POLIS Journal*, no. 7 (Summer 2012).

¹⁰⁷ Bahri Yilmaz, “The Role of Turkey in the European Energy Market,” *Mediterranean Academy of Diplomatic Studies*, (February 2012): 21-27.

Σε κάθε περίπτωση, δεν πρέπει να παραβλέπουμε το γεγονός ότι, η Τουρκία από τη μεριά της αποφεύγει να προσανατολιστεί ξεκάθαρα υπέρ των σχέσεων της με τη Δύση και κλείνει ενεργειακές συμφωνίες τόσο με την ΕΕ όσο και με τη Ρωσία, με στόχο να αποκομίσει το μέγιστο δυνατό κέρδος από τη θέση της στο «δρόμο του μεταξίου του 21^ο αιώνα» και τη διαδρομή των αγωγών ενέργειας, φλερτάροντας παράλληλα με όλους τους παίκτες της περιφέρειας και του διεθνούς συστήματος¹⁰⁸. Έτσι, καταλήγουμε ότι, η Άγκυρα, είναι πολύ απίθανο να υιοθετήσει μια αντιδυτική πολιτική, λαμβάνοντας υπόψη τις διαφορές του δυναμικού μεταξύ Τουρκίας και Δύσης, καθώς και τους ισχυρούς οικονομικούς και πολιτικούς δεσμούς που υπάρχουν μεταξύ τους¹⁰⁹. Σε περίπτωση σοβαρής κρίσης, η Δύση φαίνεται ότι θα καταβάλει συντονισμένη προσπάθεια για τη διατήρηση δεσμών με την Τουρκία. Ωστόσο, όσο χειρότερες είναι οι σχέσεις της Τουρκίας με τη Δύση και την ΕΕ, τόσο πιο εύκολα η Άγκυρα θα συνεργαστεί με τη Μόσχα, πράγμα που θα σημαίνει την απομόνωση της Δύσης και της ΕΕ, από την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, τον Καύκασο και την Κεντρική Ασία¹¹⁰. Είναι σημαντικό ωστόσο να σημειωθεί ότι, η Άγκυρα στο πλαίσιο αυτής της συνεργασίας, πάντα θα προωθεί τα δικά της συμφέροντα και επιπλέον, εξακολουθούν να υπάρχουν κρίσιμες σαφείς διαφορές μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας, όπως θα αναλύσουμε κατωτέρω σε επόμενο κεφάλαιο, με αποτέλεσμα η Τουρκία, αλλά και η δυτική ΕΕ να μην επιτρέψουν στο εγγύς μέλλον ταφόπλακα στις μεταξύ τους σχέσεις¹¹¹.

Καταληκτικά, εκ πρώτης όψεως, φαίνεται ότι η Τουρκία, στηριζόμενη στην προνομιακή γεωγραφική της θέση, στις ήδη υπάρχουσες υποδομές της και στην ανάγκη της Ευρώπης να διακόψει την ενεργειακή της εξάρτηση από τη Ρωσία, καθίσταται μια νέα Ουκρανία, φανερώνοντας ότι αποτελεί κρίσιμο παίχτη στη σκακιέρα της ενεργειακής πολιτικής και αποβλέποντας στη μετατροπή της σε διαμετακομιστική χώρα, η οποία θα συγκεντρώνει όλο τον ενεργειακό πλούτο της Κασπίας και της Μέσης Ανατολής και μετέπειτα να τον διαθέτει στην

---

¹⁰⁸ Αλέξανδρος Μασσαβέτας, «Πύργος η Τουρκία στη Σκακιέρα των Αγωγών», *Aegaiο*, 2009, ημερομηνία πρόσβασης 17 Οκτωβρίου, 2018, https://aegaiο.blogspot.com/2009/08/blog-post_6098.html?m=0.

¹⁰⁹ Adam Balcer, “The future of Turkish-Russian relations: a strategic perspective,” *Turkish Policy Quarterly* 8, no.1 (2009): 77-87.

¹¹⁰ Στο ίδιο.

¹¹¹ Στο ίδιο.

Ευρώπη¹¹². Ωστόσο, η ευρωπαϊκή ενεργειακή κρίση, αποτελεί ένα κλασικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο ο διαμετακομιστής μπορεί να επηρεάσει τον ευρωπαϊκό ενεργειακό εφοδιασμό. Η Ουκρανία, είχε την αποκλειστικότητα διαμετακόμισης ρωσικού αερίου στην ευρωπαϊκή αγορά, με αποτέλεσμα στην περίπτωση κρίσης ή διακοπής να μην υπάρχει εναλλακτική λύση και επιλογή. Επομένως, ένα κράτος για να μπορεί να έχει το προνόμιο του αποκλειστικού διαμετακομιστή και να ανταποκρίνεται με πληρότητα, πρέπει να διακρίνεται από εσωτερική και πολιτική σταθερότητα και ασφάλεια και να μην αποτελεί μέρος διεθνών συρράξεων και προβλημάτων στην περιφέρειά του¹¹³. Σε αντίθετη περίπτωση, οι επενδυτές παίρνουν μεγάλο ρίσκο και διατρέχουν υψηλό κίνδυνο, καθώς μια ασταθής χώρα, μπορεί να εξελιχθεί σε αναξιόπιστο διαπραγματευτή και να οδηγήσει σε άλλη μία ενεργειακή κρίση στην Ευρώπη. Συνεπώς, τα ευρωπαϊκά κράτη έχουν να επιλέξουν, είτε την αντικατάσταση της Ουκρανίας ως διαμετακομιστικής χώρας και τον περιορισμό της εξάρτησής τους από τη Ρωσία, όπου η Τουρκία δύναται να την αντικαταστήσει επάξια, είτε την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης, την προστασία των Ευρωπαίων πολιτών και την οικονομική τους ευημερία, όπου η Τουρκία δεν μπορεί να αποτελεί την μοναδική ευρωπαϊκή επιλογή¹¹⁴. Ως εκ τούτου, η ΕΕ, ωφέλιμο θα ήταν να αναζητήσει και εναλλακτικούς διακομιστές ενέργειας, προκειμένου να καταλήξει στην ορθότερη επιλογή και να διασφαλίσει πλήρως και μακροχρόνια τα συμφέροντά της, ενώ παράλληλα η Ρωσία προκειμένου να μη χάσει το παιχνίδι με τη δύση, θα πρέπει να εξετάσει το ενδεχόμενο νέων ενεργειακών συμμάχων στην περιοχή, με δικά τους αποθέματα φυσικών ενεργειακών πόρων και νέες συμφωνίες διέλευσης αγωγών, ελεγχόμενες από τη Μόσχα. Μία τέτοια επιλογή τόσο για την ΕΕ, όσο και για τη Ρωσία, θα μπορούσε να αποτελέσει και η Κύπρος, η οποία θα εξεταστεί στο αμέσως επόμενο υποκεφάλαιο.

---

¹¹² Θάνος Οικονομόπουλος, «Η Τουρκία ως διαμετακομιστική χώρα ενέργειας,» *Global View*, 2016, ημερομηνία πρόσβασης 12 Οκτωβρίου, 2018, <http://www.globalview.gr/2016/01/10/%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1-%CF%89%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%87%CF%8E%CF%81%CE%B1-%CE%BA%CE%B1/>.

¹¹³ Στο ίδιο.

¹¹⁴ Στο ίδιο.

4.4. Κοιτάσματα φυσικού αερίου στην Κύπρο

Στο παρόν υποκεφάλαιο, υπό το φως των πρόσφατων ανακαλύψεων κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην Κύπρο, επιχειρείται η ανάλυση των εξελίξεων σε συνάρτηση με την ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια. Στόχος είναι να εντοπιστούν οι αναδυόμενες για τη Ρωσία ευκαιρίες, διλήμματα αλλά και προκλήσεις μέσω της Κύπρου, όσον αφορά την αναζήτηση ενεργειακού συμμάχου για διανομή φυσικού αερίου στην Ευρώπη, με αφορμή την ανάδειξη προϋποθέσεων συνεργασίας και εναλλακτικών λύσεων διάθεσης φυσικού αερίου στην ευρωπαϊκή αγορά.

Με την ανακάλυψη των υδρογονανθράκων στην ΑΟΖ της Κύπρου, ο ρόλος του νησιού φαίνεται να έχει αναβαθμιστεί τόσο στην Αν.Μεσόγειο, όσο και στον ευρωπαϊκό και παγκόσμιο ενεργειακό χάρτη. Τα κοιτάσματα φυσικού αερίου τα οποία έχουν εντοπιστεί, καθώς και τα προβλεπόμενα κοιτάσματα πετρελαίου που αναμένεται σύμφωνα με τις προβλέψεις να εντοπιστούν, προσθέτουν ευοίωνες προοπτικές στην ενεργειακή αναπτυξιακή πορεία της Κυπριακής Δημοκρατίας και στην ενίσχυση της οικονομίας της, μέσω της αξιοποίησης των κοιτασμάτων. Οι εξελίξεις αυτές, αναμένεται να διαμορφώσουν ένα νεοφερθέν σκηνικό για τα κυπριακά δρώμενα, με αναβάθμιση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών, ανάπτυξη της κυπριακής οικονομίας και αναβάθμιση του ρόλου που θα διαδραματίζει η Κύπρος ως περιφερειακό και ευρωπαϊκό ενεργειακό κέντρο.

Βεβαίως, πρέπει να σημειωθεί ότι, σε αντίθεση με άλλα κράτη της περιοχής, όπως το Ισραήλ, η Κύπρος έκανε πολύ λίγα βήματα όσον αφορά την εκμετάλλευση του φυσικού αερίου, καθώς η πρώτη διερευνητική τάση άρχισε το φθινόπωρο του 2011 στο δωδέκατο οικόπεδο με όνομα «Aphrodite», από τα δεκατρία οικόπεδα που είναι διαθέσιμα για εξερεύνηση, όπου το αποθεματικό υπολογίζεται περίπου σε 140 έως 225 δις κ.μ. 3 φυσικού αερίου¹¹⁵. Κατά τη διάρκεια του δεύτερου γύρου αδειοδότησης για εξερεύνηση, η Κύπρος αποφάσισε να αρχίσει διαπραγματεύσεις για άδειες αερίου τεσσάρων άλλων υπεράκτιων μπλοκ με την ιταλική εταιρεία Eni, τη ρωσική Novatek, τη Γαλλική Total και την KoGas της Νότιας Κορέας¹¹⁶. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, το φυσικό αέριο δεν χρησιμοποιείται ως καύσιμο σε κάποιον από τους τομείς της

¹¹⁵Constantinos Taliotis, Marks Howells, Morgan Bazilian, Hans-Holger Rogner, and Manuel Welsch, “Energy security prospects in Cyprus and Israel: A focus on natural gas,” *International journal of Sustainable Energy Planning and Management* 3, (2014): 5-20.

¹¹⁶ Στο ίδιο.

κυπριακής οικονομίας, ενώ παράλληλα, όσον αφορά την εσωτερική κατανάλωση ενέργειας, η Κύπρος ικανοποιεί σήμερα τη ζήτησή της σχεδόν εξ ολοκλήρου μέσω εισαγόμενου πετρελαίου.

Σύμφωνα με υπολογισμούς των αναμενόμενων ελάχιστων, μέσων και μέγιστων ποσοτήτων πόρων αερίων υδρογονανθράκων που θα μπορούσαν να προκύψουν από τα κοιτάσματα των οικοπέδων δέκα και έντεκα και στην περίπτωση που η Κύπρος σταθεί τυχερή και υπάρξουν τελικά επαναλαμβανόμενες ανακαλύψεις φυσικού αερίου στους έξι στόχους πιθανών κοιτασμάτων της Κύπρου, οι οποίες συνοδεύονται με αντίστοιχη πληρότητα των δομών σε υδρογονάνθρακες, παρόμοιες με αυτήν του κοιτάσματος “Zor”¹¹⁷, το οποίο είναι το μεγαλύτερο κοιτάσμα που έχει εντοπιστεί στην αιγυπτιακή ΑΟΖ, ενώ η συνολική ποσότητα φυσικού αερίου που θα μπορούσε να προκύψει στα κυπριακά οικόπεδα δέκα και έντεκα, κυμαίνεται μεταξύ μιας ελάχιστης 272 δισεκατομμυρίων και 1,06 τρισεκατομμυρίων αμερικανικών δολλαρίων¹¹⁸. Όσον αφορά τον πιθανό πλούτο που θα μπορούσε να περιέχει το οικόπεδο έξι, το οποίο παραχωρήθηκε στην κοινοπραξία Total-Eni, η χαρτογράφηση των PGS & Spectrum δείχνει παρουσία δύο υπεργίγαντιων στόχων κοιτασμάτων, έναν “τύπου Λεβιάθαν” διπλάσιο σε μέγεθος από το Λεβιάθαν και έναν δεύτερο στόχο “τύπου Zor” πενταπλάσιο σε μέγεθος από το “Zor”, όπου σε περίπτωση ανακάλυψης φυσικού αερίου στους στόχους αυτούς, θα μπορούσαν να δώσουν τοπική ακαθάριστη αξία των αναμενόμενων ποσοτήτων μεταξύ 300 και 1,09 τρισεκατομμυρίων αμερικανικών δολλαρίων¹¹⁹. Παράλληλα, προσθέτουμε ότι, εάν η γεώτρηση “Ονησιφόρος” επιφέρει θετικά αποτελέσματα, η Κύπρος δύναται να αποτελέσει μεσοπρόθεσμα ένα μεγάλο κέντρο υγροποίησης φυσικού αερίου προς εξαγωγή, καθώς και κέντρο εξαγωγής φυσικού αερίου μέσω αγωγών¹²⁰.

Με βάση τα παραπάνω είναι φανερό ότι, η ανακάλυψη αποθεμάτων φυσικού αερίου στην Κύπρο, μπορεί να οδηγήσει σε σημαντικές αλλαγές στην παραγωγή ενέργειας του νησιού, ενώ παράλληλα οι ανακαλύψεις φυσικού αερίου θα επιφέρουν σημαντικές επιπτώσεις και τεράστια

¹¹⁷ Αθανάσιος Ελλίς, «Αφθονο φυσικό αέριο σε εύφλεκτο σκηνικό,» *Kathimerini.gr*, 2017, ημερομηνία πρόσβασης 19 Οκτωβρίου, 2018, <http://www.kathimerini.gr/900112/article/epikairothta/kosmos/af8ono-fysiko-aerio-se-eyflekto-skhniko> .

¹¹⁸ Τερέζα Φωκιανού, και Ηλίας Κονοφάγου, «Εκτίμηση των αναμενόμενων πιθανών κοιτασμάτων της Κύπρου,» *Energyreporter.com*, 2017, ημερομηνία πρόσβασης 18 Οκτωβρίου, 2018, <http://energyreporter.com.cy/gas/article/78570/ektimisi-ton-anamenomenon> .

¹¹⁹ Στο ίδιο.

¹²⁰ Στο ίδιο.

οικονομικά οφέλη για την Κύπρο, γι' αυτό και η Τουρκία διεκδικεί και με παράνομο μάλιστα τρόπο, τον πλούτο της Κυπριακής Δημοκρατίας¹²¹. Η Λευκωσία φαίνεται να δείχνει μια σαφή πρόθεση εδραίωσης ενός συστηματικού τομέα παραγωγής και εξαγωγής φυσικού αερίου, εκμεταλλεζόμενη στο έπακρο της πλουτοπαραγωγικές πηγές που βρίσκονται στις θαλάσσιες ζώνες κυριαρχίας της, ενώ παράλληλα, σύμφωνα με την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το Σχέδιο Δράσης Αλληλεγγύης, αξιοποιώντας πλήρως τις εγχώριες πηγές ενέργειας και τη βελτίωση των εξωτερικών σχέσεων με τους προμηθευτές καυσίμων μπορεί να συντελέσει στην εξασφάλιση του ενεργειακού μέλλοντος της ΕΕ¹²². Συνακόλουθα, αφού και η ίδια η ΕΕ θα μπορούσε να επωφεληθεί από την εκμετάλλευση αυτών των αποθεμάτων φυσικού αερίου, πρέπει όχι μόνο να ενθαρρύνει, αλλά και να συμμετέχει ενεργά, στην κατασκευή της απαραίτητης υποδομής στην Κύπρο, καθώς με σημαντικές επενδύσεις σε υποδομές για τη μετατροπή και την εξαγωγή του φυσικού αερίου θα γίνει φανερή η ραγδαία αναβάθμιση, του κυπριακού ενεργειακού προφίλ τα αμέσως επόμενα χρόνια, ιδιαίτερα στον τομέα του φυσικού αερίου. Η Κύπρος μπορεί να μην έχει τα αποθέματα να εξελιχθεί σε παγκόσμια ανταγωνιστική κλίμακα στην αγορά φυσικού αερίου, αλλά μπορεί να επηρεάσει και να τονώσει την ευρωπαϊκή αγορά, κυρίως από την άποψη της διαφοροποίησης της προσφοράς, ως εναλλακτικός διακομιστής ενέργειας.

4.5. Το ενεργειακό τρίγωνο Ελλάδα-Κύπρος-Ισραήλ

Για λόγους που προαναλύσαμε, η Κύπρος, τουλάχιστον στην παρούσα φάση, από μόνη της, δεν φαίνεται να έχει τις δυνατότητες να καταστεί αποκλειστικός ενεργειακός διανομέας. Στο εν λόγω υποκεφάλαιο, θα εξετάσουμε το ενεργειακό τρίγωνο Ελλάδα-Κύπρος-Ισραήλ και κατά πόσο αποτελεί καλύτερη εναλλακτική διαμετακομιστική επιλογή του ρωσικού φυσικού αερίου στην ΕΕ, συγκριτικά με την Τουρκία. Σκοπός μας είναι καταλήξουμε εάν η Κύπρος, όσον αφορά τον τομέα της ενέργειας και μέσω του ενεργειακού τριγώνου Ελλάδα-Κύπρος-Ισραήλ, είναι ικανή να αποτελέσει την καλύτερη και συμφέρουσα περιφερειακή επιλογή, για τη

¹²¹ Constantinos Taliotis, Marks Howells, Morgan Bazilian, Hans-Holger Rogner, and Manuel Welsch, "Energy security prospects in Cyprus and Israel: A focus on natural gas," *International journal of Sustainable Energy Planning and Management* 3, (2014): 5-20.

¹²² Κωνσταντίνος Φύλης, «Ο ρόλος της Ανατολικής Μεσογείου στην ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης,» *Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων Τομέας Ρωσίας-Ευρασίας & Νοτιοανατολικής Ευρώπης*, 2012.

Ρωσία, ούτως ώστε η τελευταία, να στρέψει τη στρατηγική και εξωτερική της πολιτική προς την Κύπρο.

Αρχικά, να σημειώσουμε ότι, παρόλο που η ενέργεια υπό προϋποθέσεις μπορεί να καταστεί παράγοντας σταθερότητας και ευημερίας ενός κράτους, συνήθως βλέπουμε να αποτελεί εργαλείο άσκησης επιρροής και πολιτικού εξαναγκασμού για αυτούς που την κατέχουν, αλλά και για τα κράτη που λόγω προνομιακής γεωγραφικής θέσης αποτελούν κόμβους διαμετακόμισης¹²³. Ιστορικά έχει υπάρξει αιτία συγκρούσεων, εισβολών και διαμάχης, καθώς αποτελεί πηγή ανταγωνισμού και με βάση τις αρχές του ρεαλισμού, δύσκολα αυτό μπορεί να ανατραπεί. Το κλειδί για την υλοποίηση των ανωτέρω, είναι οι συμμαχίες και οι συνεργασίες, με ταυτόχρονη μείωση του κόστους που συνεπάγεται λόγω των περιφερειακών ανταγωνισμών¹²⁴. Σε αυτό το πλαίσιο κυμαίνεται και το ενεργειακό τρίγωνο Ελλάδα-Κύπρος-Ισραήλ.

Τα τρία αυτά κράτη, έχουν ως επίκεντρο της εν λόγω τριμερούς ενεργειακής συνεργασίας τους, την προώθηση των ενεργειακών διασυνδέσεων των χωρών της Αν. Μεσογείου με την ΕΕ, μέσω της δημιουργίας φυσικής γέφυρας μεταξύ της ΕΕ και των κρατών της περιφέρειας, όπως επίσης και του δυνητικού διαμετακομιστικού κόμβου που θα μεταφέρει αέριο στις ευρωπαϊκές αγορές¹²⁵. Έτσι, θα προσφέρουν μία ρεαλιστική και προσήκουσα λύση στο στρατηγικό δίλημμα της ΕΕ, εφόσον η τελευταία θα αποφύγει την καθολική εξάρτηση από την Ρωσία ως βασικού προμηθευτή αερίου ή ενδεχομένως από την Τουρκία ως αποκλειστικού ενεργειακού διανομέα.

Το ενεργειακό αυτό τρίγωνο, μπορεί να αποτελέσει εναλλακτική διαμετακομιστική ενεργειακή επιλογή, λόγω των γεωπολιτικών θέσεων των χωρών, καθώς και των γιγαντιαίων κοιτασμάτων φυσικού αερίου, ίσως από τα μεγαλύτερα του πλανήτη, που βρίσκονται στην Αν. Μεσόγειο. Οι ανακαλύψεις των τελευταίων ετών και οι εκτιμήσεις διεθνών οργανισμών για περαιτέρω αποθέματα έχουν κινήσει το ενδιαφέρον των σημαντικότερων ενεργειακών εταιρειών του κόσμου. Το Γεωλογικό Ινστιτούτο των ΗΠΑ εκτιμά πως στη λεκάνη της Αν. Μεσογείου ίσως υπάρχουν μέχρι και 340 τρισ. κυβικά πόδια φυσικού αερίου, ποσότητα μεγαλύτερη από τα

---

¹²³ Κωνσταντίνος Φίλης, «Υδρογονάνθρακες Ανατολικής Μεσογείου: Εργαλείο Σύγκλισης ή Προϊόν Ανταγωνισμού;» *aixmi.gr*, 2012, ημερομηνία πρόσβασης 18 Οκτωβρίου, 2018, <http://www.aixmi.gr/index.php/ydrogonanthrakes-anat-mesog/>.

¹²⁴ Στο ίδιο.

¹²⁵ Κωνσταντίνος Φίλης, «Η (χρήσιμη) δραστηριοποίηση της Ελλάδας σε Ανατολική Μεσόγειο και Μέση Ανατολή;» *aixmi.gr*, 2012, ημερομηνία πρόσβασης 18 Οκτωβρίου, 2018, <http://www.aixmi.gr/index.php/xrisimi-drastiriopoiisi-elladas-se-mesogeio-anatoli/>.

συνολικά διαπιστωμένα αποθέματα των ΗΠΑ¹²⁶. Βεβαίως, δεν πρέπει να παραλείπεται το γεγονός ότι, τις προοπτικές που διανοίγονται δυσχεραίνει το τεταμένο κλίμα μεταξύ των χωρών της περιοχής, καθώς οι σχέσεις της Τουρκίας με την Κύπρο και την Ελλάδα είναι συγκρουσιακές, χωρίς να διαφαίνονται ιδιαίτερα ευοίωνες μελλοντικές προοπτικές, ενώ ανάμεσα στο Ισραήλ και την Αίγυπτο, φαίνεται αβέβαιο το μέλλον των μεταξύ τους σχέσεων και τέλος, μεταξύ των σχέσεων του Ισραήλ και της Τουρκίας, υπάρχουν πολλές αμφιβολίες¹²⁷. Επομένως, η αξιοποίηση των μεγάλων αυτών κοιτασμάτων, περιπλέκεται λόγω του εύφλεκτου περιφερειακού σκηνικού, καταλήγοντας σε μια πολύπλοκη γεωπολιτική εξίσωση¹²⁸.

Συνοψίζοντας, παρά τις περιφερειακές συγκρουσιακές σχέσεις οι οποίες φαίνεται να είναι αναπόφευκτες και αξεπέραστες, οι προοπτικές για το ενεργειακό τρίγωνο Ελλάδα-Κύπρος-Ισραήλ, αποδεικνύονται ευοίωνες, καθώς κυρίως για λόγους ενεργειακής ασφάλειας, οι ανακαλύψεις στην Αν. Μεσόγειο είναι πολύ σημαντικές. Έχουμε εξετάσει προηγουμένως την ενεργειακή εξάρτηση της Ευρώπης κυρίως από τη Ρωσία, καθώς και την Τουρκία ως δυνητικό εναλλακτικό διαμετακομιστή. Στο εν λόγω υποκεφάλαιο φαίνεται ότι, τα ενεργειακά κοιτάσματα της Αν. Μεσογείου, μέσω του τριγώνου Ελλάδα-Κύπρος-Ισραήλ, μπορούν να προσελκύσουν πολύ περισσότερο την προσοχή, καθώς ως εναλλακτική επιλογή δύνανται να αποτελέσουν παράγοντα εξισορρόπησης της ενεργειακής ευρωπαϊκής ανασφάλειας και να δώσουν την απάντηση, ή ακόμη καλύτερα να αποτελέσουν συμπληρωματική ενεργειακή πηγή τροφοδοσίας της Ευρώπης, στην ήδη υφιστάμενη ρωσική. Έτη περισσότερο η Κύπρος, μπορεί να αποτελέσει τόσο για την ΕΕ, όσο και για τη Ρωσία αναζωογονητική λύση όσον αφορά τη μεταξύ τους κρίση, καθώς όπως έχουμε αναλύσει έως τώρα, αποτελεί ένα κράτος με προνομιακή γεωστρατηγική θέση, με δικά του αξιόλογα ενεργειακά κοιτάσματα και με ενεργειακές συνεργασίες μαζί με κράτη της περιφέρειας.

---

¹²⁶ Αθανάσιος Ελλίς, «Αφθονο φυσικό αέριο σε εύφλεκτο σκηνικό,» *Kathimerini.gr*, 2017, ημερομηνία πρόσβασης 19 Οκτωβρίου, 2018, <http://www.kathimerini.gr/900112/article/epikairothta/kosmos/af8ono-fysiko-aerio-se-eyflekto-skhniko>.

¹²⁷ Στο ίδιο.

¹²⁸ Στο ίδιο.

5ο Κεφάλαιο

Υφιστάμενες ρωσοτουρκικές σχέσεις

5.1. Γεωπολιτικά ζητήματα

Στο παρόν κεφάλαιο, θα εξετάσουμε σε ποιο επίπεδο βρίσκονται στην παρούσα φάση οι σχέσεις Ρωσίας-Τουρκίας, όσον αφορά κυρίως τα μεταξύ τους γεωπολιτικά ζητήματα, αλλά και τις μεταξύ τους οικονομικές σχέσεις, με σκοπό να αναδείξουμε τις μελλοντικές προοπτικές των σχέσεων των δύο χωρών για τα επόμενα χρόνια. Η προσπάθεια αυτή θα οδηγήσει στο να διακρίνουμε εάν η Ρωσία θα θυσίαζε τις σχέσεις αυτές προκειμένου να στρέψει ξεκάθαρα την εξωτερική της πολιτική και στρατηγική υπέρ της Κύπρου. Συγκεκριμένα, με τα παράνομα στρατεύματα που διατηρεί η Τουρκία στην κατεχόμενη Κύπρο και την μη εξεύρεση λύσης στο κυπριακό ζήτημα, καθώς και τις συνεχιζόμενες εντάσεις που προκαλεί η Τουρκία στην Κύπρο και την Ελλάδα, η Τουρκία αποτελεί αναμφίβολα τη μεγαλύτερη απειλή της Κύπρου. Ως εκ τούτου, η Ρωσία, εκ των πραγμάτων θα βρεθεί σε δίλημμα, καθώς ένας ξεκάθαρος προσανατολισμός της εξωτερικής της πολιτικής και στρατηγικής υπέρ της Τουρκίας, θα απέκλειε τους στενούς δεσμούς και συμμαχίες με την Κύπρο ή αντίστροφα. Αξίζει να σημειωθεί ότι όσον αφορά τις σχέσεις Ρωσίας-Τουρκίας, παρατηρούνται μεγάλες διαφορές σε ζητήματα όπως, το Ναγκόρνο Καραμπάχ, ο Καύκασος, η Κριμαία και η Συρία, αλλά και κρίσιμα συμφέροντα κυρίως στον τουρισμό, την ενέργεια και τις εμπορικές συναλλαγές. Συνεπώς, κρίσιμη είναι η εξέταση του βαθμού επιρροής των ανωτέρω ζητημάτων στις ρωσοτουρκικές σχέσεις καθώς και η εξέταση των μελλοντικών προοπτικών των σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών, προκειμένου να καταλήξουμε στο κατά πόσο ενδέχεται να οδηγηθεί η Ρωσία σε ενδεχόμενη στροφή πολιτικής και στρατηγικής σκέψης, υπέρ της Κύπρου και εναντίον της Τουρκίας.

Αρχικά, σημειώνεται ότι, η γειτνίαση Ρωσίας-Τουρκίας, υπό το πέρασμα των αιώνων, διακατέχεται από διακύμανση των μεταξύ τους σχέσεων, που εκτείνονται από ένταση και συγκρούσεις, μέχρι και σταθερότητα έως ομαλοποίηση, ενώ παράλληλα καθίσταται σαφής η επιδίωξη απόκτησης περιφερειακής ισχύος και επιρροής στην περιοχή, από την κάθε μία ξεχωριστά. Τα εθνικά συμφέροντα και η φιλοδοξία για περιφερειακή ηγεμονία των δύο υπό εξέταση χωρών, είναι αυτά που τις οδηγούν σε ανταγωνιστικές καταστάσεις. Συγκεκριμένα, στη σύγχρονη εποχή, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ, έγινε πηγή διαμάχης ανάμεσα στην Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν, η οποία έφτασε στο αποκορύφωμά της με τον Πόλεμο του Ναγκόρνο-Καραμπάχ

το 1991¹²⁹. Από την κατάπαυση πυρός που συμφωνήθηκε το 1994, η διαμάχη έληξε με τους Αρμένιους να αναλαμβάνουν τον έλεγχο σχεδόν ολόκληρου του Ναγκόρνο-Καραμπάχ και επτά περιφερειών στο Αζερμπαϊτζάν, ως αποτέλεσμα το Ναγκόρνο-Καραμπάχ να έχει σύνορα με την Αρμενία και το Ιράν¹³⁰. Κάνουμε αναφορά στη διαμάχη που αφορά την περιοχή του Ναγκόρνο Καραμπάχ, διότι έχει ιδιαίτερη σημασία τόσο για την Ρωσία όσο και για την Τουρκία. Η Τουρκία, αποτελεί παραδοσιακό σύμμαχο του Αζερμπαϊτζάν, ενώ επίσης το Αζερμπαϊτζάν, αποτελεί τη μεγάλη φιλότουρκη - τουρκογενή δημοκρατία της περιοχής. Από την άλλη, η Ρωσία, επιθυμεί όπως έχει δεσπόζουσα θέση στην περιοχή, καθώς η Αρμενία φιλοξενεί ρωσική βάση και συμμετέχει, μαζί με τη Ρωσία και άλλες πρώην σοβιετικές Δημοκρατίες, στον Οργανισμό Συμφώνου Συλλογικής Ασφάλειας. Ο Καύκασος έχει αδιαμφισβήτητα σημαίνοντα ρόλο για τη Ρωσία, με τη χριστιανική ταυτότητα της Αρμενίας να αποτελεί μεγάλο προνόμιο για τη Ρωσία. Με βάση αυτή την προσέγγιση και τις θρησκευτικές διαμάχες, οι Αρμένιοι δύνανται να είναι σε θέση να διατηρήσουν τα ρωσικά συμφέροντα στην περιοχή. Παράλληλα, το Ναγκόρνο Καραμπάχ έχει ένα συμβολισμό. Είναι η περιοχή μέσω της οποίας, η Τουρκία και δεν κατάφερε να αποδειχθεί κυρίαρχη στις τουρκογενείς περιοχές της πρώην Σοβιετικής Ένωσης.

Με το Νότιο Καύκασο να είναι αναμφισβήτητα η πρωτεύουσα περιοχή στην οποία συγκρούονται τα ρωσικά και τα τουρκικά συμφέροντα, φαίνεται ότι αυτή η σύγκρουση συμφερόντων, είναι απίθανο να συμβιβαστεί στο εγγύς μέλλον. Από την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, η Αρμενία και το Ιράν έχουν διαμορφώσει έναν άξονα ενάντια στην Τουρκία, τη Γεωργία και το Αζερμπαϊτζάν. Τα προβλήματα μεταξύ των δύο αξόνων είναι πολλαπλά. Οι ρωσοτουρκικές σχέσεις αμφισβητήθηκαν σοβαρά όταν η Γεωργία και η Ρωσία άρχισαν έναν πόλεμο πάνω από την Νότια Οσετία τον Αύγουστο του 2008, ο οποίος κατέληξε σε μια ταπεινωτική ήττα για τη Γεωργία. Ο πόλεμος έβλαψε επίσης τη στρατηγική θέση της Τουρκίας στον Καύκασο, καθώς οδήγησε στη σοβαρή εξασθένηση του κύριου βασικού συμμάχου της, καθώς η Γεωργία είναι η πιο κρίσιμη χώρα στη στρατηγική της Τουρκίας στον Νότιο Καύκασο, αλλά και η μόνη χώρα που βρίσκεται γεωγραφικά μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας, που μετριάξει το δυναμικό για σύγκρουση μεταξύ των δύο χωρών.

¹²⁹ Ali Valigholizadeh, and Mahdi Karimi, "Geographical explanation of the factors disputed in the Karabakh geopolitical crisis," *Journal of Eurasian Studies* 7, no. 2 (July 2016):172-180.

¹³⁰ Aleksandra Jarosiewicz, and Krzysztof Strachota, "Nagorno-Karabakh-conflict unfreezing," *Policy Documentation Center*, no. 65 (2011).

Το γεγονός, όμως, που επέφερε την κρισιμότερη ίσως αλλαγή στις ρωσοτουρκικές σχέσεις, είναι ο συριακός εμφύλιος πόλεμος. Για άλλη μια φορά, οι δυο χώρες βρέθηκαν σε αντίπαλα στρατόπεδα, με τη Ρωσία να στηρίζει το καθεστώς του Bashar al-Assad, και την Τουρκία να παρέχει βοήθεια στους αντικαθεστωτικούς, προσπαθώντας παράλληλα, να αναχαιτίσει τους Κούρδους της Συρίας και του Ιράκ.

Η κατάρρευση του Ρωσικού αεροσκάφους Su-24, στις 24 Νοεμβρίου 2015 από την Τουρκία, ήταν η αφορμή περαιτέρω κλιμάκωσης των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών, ενώ η προσάρτηση της Κριμαίας που πραγματώθηκε πριν την κατάρρευση του ρωσικού Su-24, ήταν επίσης κρίσιμη στις ρωσοτουρκικές σχέσεις. Η Κριμαία έχει κεντρική θέση στη Μαύρη Θάλασσα, παρόμοια με τη θέση της Κύπρου στην Αν. Μεσόγειο. Πριν από την προσάρτηση της Κριμαίας, η Τουρκία είχε ναυτική και στρατηγική υπεροχή στη Μαύρη Θάλασσα. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία, άλλαξε δραματικά τη στρατηγική ισορροπία στη Μαύρη Θάλασσα, κάνοντας τη Ρωσία αναδύομενη ηγεμονική δύναμη, με μια προσβλητική ικανότητα που απειλεί όλες τις παράκτιες πολιτείες της Μαύρης Θάλασσας, συμπεριλαμβανομένης της Τουρκίας, καθώς «με την προσάρτηση της Κριμαίας, η Ρωσία έγινε η μεγαλύτερη άμεση στρατιωτική απειλή για την Τουρκία»¹³¹.

Συμπερασματικά, καταλήγουμε ότι, όσον αφορά τις γεωπολιτικές σχέσεις μεταξύ Ρωσίας-Τουρκίας, η τελευταία, φαίνεται να βλάπτει την πολιτική, στρατιωτική και οικονομική επιρροή της Ρωσίας στον Νότιο Καύκασο. Με την πτώση της ΕΣΣΔ το 1991, η Τουρκία έχει γίνει ένας σημαντικός περιφερειακός παράγοντας μέσω των άμεσων επενδύσεων και των εμπορικών και μεταφορικών δεσμών που συνδέουν τη λεκάνη της Κασπίας προς τα έξω παγκοσμίως, κατά την καταστρατήγηση της ρωσικής επικράτειας, με σημαντικότερο μεταξύ άλλων, τον αγωγό πετρελαίου Μπακού-Τιφλίδα-Τσεϊχάν (BTC)¹³². Οι μακροχρόνιοι δεσμοί της Τουρκίας, με την περιοχή του Νότιου Καύκασου και συγκεκριμένα, οι στενοί δεσμοί της Τουρκίας με την Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν και τη Γεωργία, το βάρος της ιστορίας και της εθνικής συγγένειας, παραμένουν σημαντικοί εθνοπολιτικοί παράγοντες που διαμορφώνουν το περιφερειακό περιβάλλον. Ο ρόλος της Τουρκίας στον Νότιο Καύκασο και οι σχέσεις της Άγκυρας με τα τρία νότια κράτη του Καυκάσου, έχουν συνδυάσει την προώθηση του εθνικού συμφέροντος με την

¹³¹ Sener Aktürk, “The Crisis in Russian–Turkish Relations, 2008–2015,” *Russian Analytical Digest*, no. 179 (February 2016).

¹³² Kevork Oskanian, “Turkey’s global strategy: Turkey and the Caucasus,” *London School of Economics and Political Science* (2011).

περιφερειακή πολιτική επιρροή, δημιουργώντας βασικές περιφερειακές ανησυχίες για τη Ρωσία¹³³. Οι τελευταίες εξελίξεις με τον συριακό εμφύλιο, επιφέρουν ακόμη μεγαλύτερες συγκρούσεις όσον αφορά το ήδη τεταμένο και ανταγωνιστικό κλίμα μεταξύ των δύο χωρών. Επομένως, όσον αφορά τα γεωπολιτικά ζητήματα, τα συμφέροντα των δύο χωρών συγκρούονται και διαφαίνεται έντονος ανταγωνισμός, όχι μόνο μεταξύ της Ρωσίας και της Τουρκίας, αλλά και έμμεσα μέσω των κρατών της περιφέρειάς τους, όπου λαμβάνουν θέση συμμετέχοντας ενεργά και παρέχοντας τη στήριξη και τη βοήθειά τους.

5.2. Οικονομικές σχέσεις

Πέραν από τα γεωπολιτικά ζητήματα, οι οικονομικές σχέσεις αποτελούν σημαντικό παράγοντα διαμόρφωσης της εξωτερικής πολιτικής και στρατηγικής στο σύγχρονο διεθνές σύστημα. Όσον αφορά τις οικονομικές σχέσεις μεταξύ Ρωσίας-Τουρκίας, φαίνεται να αποτελούν ζωτικό σημείο προσανατολισμού και αναβάθμισης των μεταξύ τους σχέσεων. Στο εν λόγω υποκεφάλαιο, θα εξεταστεί κατά πόσο οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ των δύο υπό εξέταση χωρών, στηρίζονται σε τόσο γερά θεμέλια και ισχυρά συμφέροντα, ούτως ώστε κανένα από τα δύο κράτη να μην επιθυμεί να τις διακόψει ή να τις ελαχιστοποιήσει, για χάριν οποιασδήποτε άλλης εναλλακτικής επιλογής.

Συγκεκριμένα, σημειώνεται ότι, μεταξύ άλλων, με τη διάλυση της ΕΣΣΔ το 1991, επήλθε όσον αφορά τις εμπορικές συναλλαγές, αναθέρμανση των σχέσεων των δύο χωρών, με τη Ρωσία να αποτελεί τον σημαντικότερο ενεργειακό προμηθευτή της Τουρκίας, αλλά και την Τουρκία να αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους προμηθευτές εξαγωγών φυσικού αερίου της Ρωσίας (Παράρτημα: Γράφημα 1), με αποτέλεσμα η μεν Τουρκία, να εξαρτάται ενεργειακά από τη Ρωσία, καθώς δεν μπορεί να καλύψει μόνη της, τις ολόενα και αυξανόμενες ενεργειακές της ανάγκες και η δε Ρωσία, να διατηρεί μια σημαίνουσα οικονομική σχέση αλληλεξάρτησης με την Τουρκία. Αξίζει να αναφερθεί ότι κατά τη σύνοδο κορυφής της Αγίας Πετρούπολης μεταξύ του Τούρκου Προέδρου Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν και του Ρώσου ομόλογου του Βλάντιμιρ Πούτιν, στις 9 Αυγούστου 2016, οι δύο ηγέτες εξέφρασαν την επιθυμία να αυξήσουν τον όγκο των συναλλαγών τους σε 100 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως, με τον πρόεδρο του Επιχειρηματικού Συμβουλίου Τουρκίας-Ρωσίας, να φαίνεται αισιόδοξος και να δηλώνει μεταξύ άλλων ότι, λήφθηκαν πολύ σημαντικές αποφάσεις και με την έναρξη των νέων μεγάλων έργων,

---

¹³³ Στο ίδιο.

οι συναλλαγές μεταξύ των δύο χωρών, μπορούν να φτάσουν το στόχο των 100 δισεκατομμυρίων δολαρίων το 2019 ή το 2020¹³⁴. Σημαντικότερο απ' όλα όμως, αποτέλεσε το γεγονός εκμετάλλευσης ενεργειακών πηγών και διαδρόμων μεταφοράς ενέργειας, που αποδείχθηκε ο κύριος σκελετός των διμερών επαφών των δύο κρατών. Οι τουρκικοί όμιλοι έγιναν σημαντικοί παίκτες στον ρωσικό τομέα κατασκευών και η ολοκλήρωση του αγωγού Blue Stream πέρα από τη Μαύρη Θάλασσα το 2003, μετέτρεψε τη Gazprom σε βασικό προμηθευτή φυσικού αερίου της Τουρκίας, καθιστώντας τη Ρωσία τον μεγαλύτερο εμπορικό εταίρο μέχρι το 2008¹³⁵.

Ο τουρισμός, είναι ένας ακόμα τομέας στις ρωσοτουρκικές οικονομικές σχέσεις που ανέκαθεν αποτελούσε μια σημαίνουσα πηγή εσόδων για τα εν λόγω κράτη. Στην προκειμένη περίπτωση, η Τουρκία, άρχισε να αποτελεί ένα από τους βασικότερους τουριστικούς ρωσικούς προορισμούς, με τη διακύμανση των ρώσων επισκεπτών στην Τουρκία να αυξάνεται κατά το πέρασμα των ετών (Παράρτημα: Γράφημα 2), αναδεικνύοντας μετά την αλληλεξάρτηση στα ενεργειακά θέματα, την οικονομική άνθηση των δύο χωρών μέσω του τουρισμού.

Τέλος, δεν μπορούμε να παραλείψουμε την πρόσφατη συμφωνία αγοραπωλησίας που υπεγράφηκε μεταξύ των δύο χωρών. Συγκεκριμένα, η Άγκυρα υπέγραψε στα τέλη Δεκεμβρίου 2017, συμφωνία για να αγοράσει τα αντιπυραυλικά συστήματα S-400 από τη Ρωσία, σε μια κίνηση που προκάλεσε ανησυχία στη Δύση επειδή τα συστήματα αυτά δεν μπορούν να ενσωματωθούν στη στρατιωτική αρχιτεκτονική του NATO¹³⁶.

Οι οικονομικές ρωσοτουρκικές σχέσεις, μας οδηγούν σε ενδιαφέρουσες γενικεύσεις σχετικά με ευρύτερα θέματα στις διεθνείς σχέσεις του διεθνούς συστήματος. Πρώτον, φαίνεται ότι σημαντική οικονομική αλληλεξάρτηση, μπορεί να δημιουργηθεί και μεταξύ κρατών με διαφορετικές πολιτικές προοπτικές. Δεύτερον, η αυξανόμενη οικονομική αλληλεξάρτηση, μπορεί να συνυπάρχει με τις συνεχιζόμενες πολιτικές συγκρούσεις και τις γεωπολιτικές αντιπαλότητες. Ο αντιτιθέμενες θέσεις της Τουρκίας και της Ρωσίας στο πλαίσιο της κρίσης της Συρίας και της Ουκρανίας, εύστοχα διευκρινίζουν ότι, παρόλο που υπάρχουν τέτοιες

¹³⁴ Mehmet Cetingulec, "Can Turkey-Russia trade reach \$100 billion target?" *The Pulse of the Middle East*, (2016).

¹³⁵ Kevork Oskanian, "Turkey's global strategy: Turkey and the Caucasus," *London School of Economics and Political Science*, (2011).

¹³⁶ CNN Greece, «Το συντομότερο η παράδοση των ρωσικών S-400 στην Τουρκία,» *Newsroom*, 2018, ημερομηνία πρόσβασης 22 Οκτωβρίου, 2018, <https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/121498/to-syntomotero-i-paradosi-ton-rosikon-s-400-stin-toyrkia>.

συγκρούσεις και ενώ εμποδίζουν τις μεταξύ τους πολιτικές σχέσεις, δεν υπονομεύουν σημαντικά τη φαινομενικά ισχυρή οικονομική σχέση μεταξύ των δύο χωρών.

Μια σημαντική στρατηγική που προέκυψε κατά την περίοδο αυτή, είναι η τάση να διαχωριστούν τα οικονομικά ζητήματα και οι γεωπολιτικές αντιπαλότητες, προκειμένου να αποφευχθεί η αρνητική διάδοση διαφωνιών σε τομείς διμερούς συνεργασίας, με αποτέλεσμα να επιτρέπει, τη συνύπαρξη εκτεταμένου ανταγωνισμού, και την εμβάθυνση της οικονομικής συνεργασίας, όπως εμφανώς αντικατοπτρίζεται στις σχέσεις Ρωσίας-Τουρκίας¹³⁷. Επομένως, ο όγκος ρωσοτουρκικού εμπορίου έχει προοπτικές ανοδικής τάσης τα επόμενα χρόνια με βάση τη μεταξύ τους υφιστάμενη οικονομικά αυξανόμενη ανοδική πορεία. Όμως, παρά το γεγονός ότι, οι υφιστάμενες σχέσεις Ρωσίας-Τουρκίας όσον αφορά τον οικονομικό τομέα, φαίνονται σε πρώτη φάση ισχυρές με σημαντικά οικονομικά συμφέροντα μεταξύ των δύο, πρέπει να εξεταστεί η μελλοντική βιωσιμότητά τους. Συγκεκριμένα, πρέπει να ληφθεί υπόψη, εάν οι αυξανόμενοι οικονομικοί δεσμοί της Τουρκίας με τη Ρωσία, θα έχουν αρνητικές επιπτώσεις στις σχέσεις της Άγκυρας με τη Δύση. Φαίνεται ότι, μπορεί να επιτευχθεί οικονομική συνεργασία και οικονομική αλληλεξάρτηση μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας, ωστόσο δεν μπορούμε να παραβλέψουμε ότι, οι μεγαλύτεροι εμπορικοί και επενδυτικοί εταίροι της Τουρκίας είναι ευρωπαϊκές χώρες, με αποτέλεσμα να μπορούν να καθορίσουν σε μεγάλο βαθμό και τις μελλοντικές προοπτικές των οικονομικών ρωσοτουρκικών σχέσεων, όπως θα αναλυθεί στο επόμενο υποκεφάλαιο. Οι οικονομικές ρωσοτουρκικές σχέσεις, επηρεάζουν τη στρατηγική και εξωτερική πολιτική της Ρωσίας σε σχέση με την Κύπρο, καθότι, σε περίπτωση που η Τουρκία υποκύψει στην πίεση των δυτικών δυνάμεων, οι οποίες επιθυμούν την αποδυνάμωση της ρωσικής ισχύος στην περιοχή, η Ρωσία θα αναγκαστεί να στραφεί αποκλειστικά σε εναλλακτικές οικονομικές συνεργασίες, με την Κύπρο να αποτελεί σημαντική, πιθανή επιλογή.

5.3. Μελλοντικές προοπτικές

Αναλύοντας τις μελλοντικές προοπτικές των σχέσεων Ρωσίας-Τουρκίας, θα εξεταστεί εάν οι σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών θα διατηρηθούν όπως υφίστανται ή ακόμη εάν υπάρχουν προοπτικές βελτίωσης των σχέσεων αυτών, ή από την άλλη, εάν η μελλοντική βιωσιμότητα των μεταξύ τους σχέσεων κρίνεται ισχνή, με αποτέλεσμα η Ρωσία να αναζητήσει άλλη συμφέρουσα

---

¹³⁷ Ziya Öniş, and Şuhnaz Yılmaz, "Turkey and Russia in a shifting global order: cooperation, conflict and asymmetric interdependence in a turbulent region," *Third World Quarterly* 37, no. 1 (2016): 71-95.

σύμμαχο στην περιφέρεια, με εναλλακτική επιλογή την Κύπρο, ούτως ώστε να στρέψει προς αυτήν την εξωτερική της πολιτική και στρατηγική.

Αρχικά, επισημαίνεται ότι, η Ρωσία και η Τουρκία μοιράζονται δύο σημαντικά χαρακτηριστικά που επηρεάζουν τη σύγχρονη εξωτερική πολιτική. Αυτά είναι η προνομιακή γεωγραφική τους θέση στη διασταύρωση της Ευρώπης και της Ασίας και μια κοινή ιστορική ταυτότητα, όσον αφορά την παρελθούσα ιστορική εμπειρία τους ως κέντρα εξουσίας μεγάλων χερσαίων αυτοκρατοριών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία σταθερών πολιτικών, κοινωνικών, εμπορικών και πολιτιστικών δεσμών με την ευρασιατική περιοχή, η οποία εξακολουθεί να κατέχει μέχρι σήμερα, σημαντική θέση, τόσο στη ρωσική, όσο και την τουρκική εξωτερική πολιτική. Επιπρόσθετα, όπως αναλύθηκε ανωτέρω, η συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών, έχει αυξηθεί αισθητά σε πολλούς τομείς, όπως η οικονομία, το εμπόριο, η ενέργεια και ο τουρισμός. Η οικονομική αλληλεξάρτηση μεταξύ τους είναι εμφανής, αφού η Τουρκία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το ρωσικό φυσικό αέριο, ενώ από την άλλη η Ρωσία, έχει ανάγκη την Τουρκία ως σημαντικό αγοραστή ενέργειας. Παράλληλα, τα κοινά ενεργειακά έργα, αλλά και η πανομοιότυπη στάση των δύο χωρών στην εσωτερική και εξωτερική τους πολιτική, που χαρακτηρίζεται ως συντηρητική και αυταρχική, μπορούν να δώσουν την εντύπωση σύγκλισης προς την κατεύθυνση ταχείας αναδιάρθρωσης και αποκατάστασης των ρωσοτουρκικών σχέσεων¹³⁸. Ωστόσο, μια τέτοια εξομάλυνση σχέσεων, δεν φαίνεται εκ πρώτης όψεως στην οπτική γωνία του εγγύς μέλλοντος. Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι, ακριβώς οι ίδιοι τομείς συνεργασίας, είναι και αυτοί στους οποίους φαίνεται να είναι πολύ πιθανός και αναμενόμενος ο ανταγωνισμός μεταξύ Άγκυρας και Μόσχας, καθώς οι δηλώσεις ή προβλέψεις σχετικά με μια στρατηγική συμμαχία που αναπτύσσεται κατά μήκος του άξονα Ρωσίας-Τουρκίας, απέχουν πολύ από την πραγματικότητα, ενώ οι βασικές αποκλίσεις φαίνεται να οδηγούν τελικά σε μεγαλύτερο ανταγωνισμό, ο οποίος πιθανόν να χαρακτηρίσει τη σχέση τους στο μέλλον¹³⁹.

Συγκεκριμένα, σε πρώτη φάση, μια κοινή περιφερειακή ταυτότητα, η οποία θα μπορούσε να θεωρηθεί ως κοινό συναίσθημα στο μυαλό των ανθρώπων που μοιράζονται μια κοινή γεωγραφία και ανήκουν σε ένα ενιαίο εδαφικό χώρο, δεν υπάρχει μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας. Αν και οι Τούρκοι και οι Ρώσοι μοιράζονται την ίδια γεωγραφία για μεγάλο χρονικό διάστημα,

¹³⁸ David Svarin, "Towards a Eurasian axis? Russia and Turkey between cooperation and competition," *Global Affairs* 1, no. 4-5 (2015): 381-398.

¹³⁹ Στο ίδιο.

ένα κοινό εθνικό συμφέρον, που κατά το ρεαλισμό θα μπορούσε να οριστεί ως συμμαχία με κοινές αξίες και συγκεκριμένη φιλοσοφία, δεν έχει ποτέ οικοδομηθεί, ούτε έχει τις στέρεες βάσεις και προοπτικές για μελλοντική υλοποίησή του, λόγω των αντικρουόμενων και ανταγωνιστικών συμφερόντων των δύο χωρών στην περιφέρειά τους. Παράλληλα πρέπει να αναφερθεί ότι, το έντονο θρησκευτικό στοιχείο που διακατέχει τις δύο αυτές χώρες, δεν φαίνεται να έχει κανένα κοινό σημείο σύγκλισης.

Δεύτερον, η δημιουργία μιας στρατηγικής εταιρικής σχέσης ή ενός συγκροτήματος ασφαλείας μεταξύ της Ρωσίας και της Τουρκίας είναι απίθανη, επειδή δεν υπάρχει ένα ενοποιημένο και ολοκληρωμένο κέντρο εξουσίας μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας¹⁴⁰. Σε κάθε περίπτωση, όπως ήδη έχουμε αναλύσει, εύκολα μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι οι σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας, είναι καλύτερες από ποτέ, κυρίως στο οικονομικοεμπορικό σκέλος. Ως συνέπεια, αρκετοί αναλυτές να καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι, η Μόσχα και η Άγκυρα θα μπορούσαν να οικοδομήσουν μια στρατηγική εταιρική σχέση, κυρίως όσον αφορά τον οικονομικοεμπορικό τομέα. Στην πραγματικότητα όμως, οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών έχουν βελτιωθεί τα τελευταία χρόνια σε μεγάλο βαθμό, εξαιτίας της προσωρινής έντασης στις επαφές της Άγκυρας με τις δυτικές δυνάμεις, συμπεριλαμβανομένων κυρίως της ΕΕ και των ΗΠΑ. Ως εκ τούτου, φαίνεται εν τέλει ότι, μακροπρόθεσμα η προοπτική για αντιπαλότητα και συγκρούσεις μεταξύ Ρωσίας-Τουρκίας, είναι τελικά πολύ πιο πιθανή από τη συνεργασία. Αυτό διαφαίνεται από το γεγονός ότι, Ρωσία και Τουρκία έχουν διαφορετικά δημογραφικά, οικονομικά και στρατιωτικά δυναμικά, ενώ παράλληλα, η Ρωσία θα έρχεται ανέκαθεν σε αντίθεση με τα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων, των διεθνών εταιρειών και επιχειρήσεων σε παγκόσμιους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς του διεθνούς συστήματος. Επιπρόσθετα, υπό τις τρέχουσες διεθνείς συνθήκες και τις υφιστάμενες καταστάσεις, καθώς και λόγω της επιθυμίας της Ευρώπης να βρει εναλλακτικές λύσεις για τις ρωσικές πηγές ενέργειας, η αυξανόμενη σημασία της ενέργειας στην εν λόγω γεωπολιτική σκηνή, η τεταμένη κατάσταση με τους συνεχιζόμενους πολέμους και τις τρομοκρατικές ενέργειες, ωθούν τις ΗΠΑ, το ΝΑΤΟ και την ΕΕ να συνεχίσουν να διεξάγουν ενεργό πολιτική επιρροή στη ρωσική περιφέρεια, χρησιμοποιώντας την Τουρκία ως μέσο υλοποίησης των στόχων τους¹⁴¹. Εξάλλου, η Άγκυρα, σε

¹⁴⁰ Ahmet Tolga Türker, "An Analysis of Turkish Russian Rapprochement: Trends and Prospects," *Istanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi*, (2012).

¹⁴¹ Adam Balcer, "The future of Turkish-Russian relations: a strategic perspective," *Turkish Policy Quarterly* 8, no.1 (2009): 77-87.

αντίθεση με τη Μόσχα, δεν αντιτίθεται στη δημιουργία στενών σχέσεων μεταξύ του μετασοβιετικού χώρου και της Δύσης *per se*, αντιθέτως επιθυμεί να συμμετάσχει σε αυτές ως μέλος της ΕΕ, όπου ο ρόλος της στην περιοχή θα αναβαθμιστεί ακόμη περισσότερο και θα γίνει δεκτός από τις δυτικές δυνάμεις¹⁴².

Τρίτον, η ίδια η περιοχή χαρακτηρίζεται από συμφωνίες και συμμαχίες, γεγονός που το κάνει απίθανο η Τουρκία και η Ρωσία να σχηματίσουν ένα στέρεο μπλοκ. Για παράδειγμα, η σχέση μεταξύ της Τουρκίας, του Αζερμπαϊτζάν και της Γεωργίας, εν αντιθέσει με τη Ρωσική και Αρμενική συμμαχία, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως άξονας αλληλεπίδρασης και αντιπαράθεσης στην περιοχή¹⁴³. Παράλληλα, η εντελώς αντίθετη στρατηγική τους στα σχέδια όσον αφορά τη Συρία και η άποψη της τρέχουσας Ρωσικής ηγεσίας ότι είναι αδύνατο να συγχωρέσει την Τουρκία για την ταπεινωτική πράξη της κατάρρευσης του ρωσικού αεριωθούμενου αεροπλάνου, σε μια εποχή κατά την οποία η κύρια προτεραιότητα της Ρωσίας είναι η αποκατάσταση της εικόνας της ως μεγάλη δύναμη, δημιουργούν μια συγκρουσιακή πορεία για την παραμονή των Ρωσοτουρκικών σχέσεων σε ένταση για τα επόμενα χρόνια¹⁴⁴. Πλέον, η Ρωσία στη μετασοβιετική περιοχή, φαίνεται ότι θα συνεχίσει να συμπεριφέρεται συνεχίζοντας με την τρέχουσα επιθετική και ανταγωνιστική στάση, δηλαδή με παρέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις του μετασοβιετικού χώρου και στρατιωτικές και οικονομικές συγκρούσεις, κάτι που αναπόφευκτα σημαίνει ότι θα συνεχίσει να βρίσκεται σε σύγκρουση με τα συμφέροντα της Τουρκίας¹⁴⁵. Έτσι, αναμένεται πως, η Άγκυρα θα αναγκαστεί να αναθεωρήσει την προηγούμενη σχετικά ήπια πολιτική της έναντι της Μόσχας και η Ρωσία θα μεγιστοποιήσει τις εντάσεις με την Τουρκία, προκειμένου να διασφαλίσει τα συμφέροντα και την επιρροή της στην περιφέρεια¹⁴⁶.

Η ανάλυση αυτή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, οι πρόσφατες σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας παρουσιάζουν μια κερδοφόρα περίοδο οικονομικής συνεργασίας. Ωστόσο, πέρα από το κοινό τους οικονομικό και εμπορικό σκέλος, ο κοινός στόχος τους περιορίζεται μόνο σε οικονομικό όφελος και επομένως είναι απίθανο να οδηγήσει σε μακροπρόθεσμη στρατηγική

¹⁴² Στο ίδιο.

¹⁴³ Στο ίδιο.

¹⁴⁴ Toni Alaranta, “Russo–Turkish Relations: Completely in Tatters for the Time Being,” *Russian Analytical Digest*, no. 179 (February 2016).

¹⁴⁵ Adam Balcer, “The future of Turkish-Russian relations: a strategic perspective,” *Turkish Policy Quarterly* 8, no.1 (2009): 77-87.

¹⁴⁶ Στο ίδιο.

εταιρική σχέση μεταξύ των δύο εθνών. Πιθανότερο είναι να δούμε αυτά τα δύο έθνη να ανταγωνίζονται και να επιδεικνύουν προσήλωση σε μια αντιτιθέμενη εξωτερική πολιτική συμμαχιών και προτεραιοτήτων, όπως η Τουρκία με τις ΗΠΑ και την ΕΕ και από την άλλη, η Ρωσία για την υλοποίηση του δικού της στόχου με μεγαλύτερη ρωσική επιρροή στον Καύκασο και την Κεντρική Ασία, στο μέλλον¹⁴⁷.

Επομένως, ανακεφαλαιώνοντας με βάση τα ανωτέρω, τείνουμε στο συμπέρασμα ότι, στην προκείμενη περίπτωση των δύο εξεταζόμενων χωρών, αναμφισβήτητα το πλαίσιο οικονομικών συνεργασιών, ενεργειακών συναλλαγών και τουρισμού, φαίνεται ότι μπορεί να βοηθήσει στην εξομάλυνση κρίσεων και εμβάθυνση των δεσμών μεταξύ των κρατών υπό το πρίσμα της οικονομικής ανάπτυξης. Όμως, με την ύπαρξη κρίσιμων πολιτικών διαφορών, σύγκρουση γεωπολιτικών αντικρουόμενων συμφερόντων και έντονου ανταγωνισμού, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι διαφαίνονται σοβαρές προοπτικές προσανατολισμού της Ρωσίας και υπέρ της Κύπρου. Εάν μάλιστα θεωρήσουμε ότι η Κύπρος, στη θέση της Τουρκίας, μπορεί να αποτελέσει το κλειδί της Ρωσίας σε μια περιοχή με έντονη αστάθεια και ανταγωνιστικά συμφέροντα, οι πιθανότητες είναι με την πλευρά της Κύπρου. Ως εκ τούτου, με βάση την ανωτέρω ανάλυση, η Ρωσία πολύ πιθανόν να μην επιθυμεί να απολέσει τόσο τις υφιστάμενες σχέσεις και συνεργασίες με την Τουρκία, όσο και με την Κύπρο, καθότι αντλεί συμφέροντα και από τα δύο κράτη. Σημειώνεται πως, από τη μία ένας πιθανός ξεκάθαρος προσανατολισμός της Ρωσίας υπέρ της Κύπρου και εναντίον της Τουρκίας, θα εξουδετέρωνε οποιεσδήποτε περιφερειακές ανησυχίες της Ρωσίας σε σχέση με την Κύπρο, καθότι η Κύπρος, ουδέποτε έχει εκφράσει επεκτατική περιφερειακή ανταγωνιστική πολιτική, αλλά από την άλλη μεγάλο μέρος των περιφερειακών οικονομικών συμφερόντων της Ρωσίας στην περιοχή, ικανοποιούνται από την Τουρκία. Στο επόμενο κεφάλαιο θα αναλυθεί ο τρόπος με τον οποίο η Κύπρος θα μπορούσε να συμβάλει στην υλοποίηση των ρωσικών συμφερόντων στην περιοχή, καθώς και οι δυνητικές προσδοκίες της Ρωσίας σε σχέση με την Κύπρο.

---

¹⁴⁷ Ahmet Tolga Türker, “An Analysis of Turkish Russian Rapprochement: Trends and Prospects,” *Istanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi*, (2012).

6ο Κεφάλαιο

Προσδοκίες της Ρωσίας σε σχέση με την Κύπρο

6.1. Η ρωσική οικονομία

Σε αυτό το κεφάλαιο, στόχος είναι να αναδειχθεί, πέραν από την υπάρχουσα αμοιβαιότητα των συμφερόντων που μοιράζεται η Ρωσία με την Κυπριακή Δημοκρατία, το γεγονός ότι οι μελλοντικές προσδοκίες της Ρωσίας σε σχέση με την Κύπρο και οι προοπτικές των μεταξύ τους σχέσεων αναδεικνύονται κρίσιμως σημαντικές, με αποτέλεσμα να παρουσιάζουν μία πρόσθετη αναλυτική διάσταση στην παρούσα εργασία. Άλλωστε, καμία μεγάλη δύναμη και κανένα κράτος, σύμφωνα με τη ρεαλιστική προσέγγιση, δεν θα έστρεφε την εξωτερική πολιτική και στρατηγική του υπέρ άλλου κράτους, εάν δεν προσδοκούσε σε μελλοντικά οφέλη, συμφέροντα και ευοίωνες προοπτικές. Εν προκειμένω, θα αναλυθεί στα αντίστοιχα υποκεφάλαια, όσον αφορά τους τομείς της οικονομίας, της εξωτερικής πολιτικής και στρατηγικής και τον τομέα της ενέργειας, οι λόγοι για τους οποίους η Μόσχα, θα επιθυμούσε να «αγκαλιάσει» στο άμεσο μέλλον, την Κύπρο.

Όσον αφορά στον τομέα της οικονομίας, για πολλά χρόνια, η Κύπρος διατηρεί σταθερά τη θέση της ανάμεσα στις τρεις πρώτες χώρες που επενδύουν στη ρωσική οικονομία, καθώς σύμφωνα με την ρωσική επιτροπή στατιστικών στοιχείων, η Κύπρος ήταν στην πρώτη θέση το 2001, αντιπροσωπεύοντας το 16,3% του συνολικού εισοδήματος των ξένων επενδύσεων, ακολουθούμενη από τις Ηνωμένες Πολιτείες (11,2%) και τη Μεγάλη Βρετανία (10,9%), ενώ τον Αύγουστο του 2010, η συνολική κυπριακή σωρευτική επένδυση στη Ρωσία ανήλθε σε 52 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ, τα οποία περιείχαν 38 δισεκατομμύρια ξένη επένδυση¹⁴⁸. Πλέον, είναι ευρέως γνωστό ότι, τα κεφάλαια αυτά είναι κυρίως ρωσικής καταγωγής και πηγαίνουν πίσω στη Ρωσία, καθώς ενεργοποιούνται οι εξαιρετικά ευνοϊκοί όροι της κυπριακής νομοθεσίας, συμπεριλαμβανομένης της προηγούμενης διακυβερνητικής συμφωνίας για την αποφυγή διπλής φορολογίας, η οποία ήταν η αναθεωρημένη έκδοση της συμφωνίας του 1982¹⁴⁹. Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια οι ρώσοι επιχειρηματίες επιλέγουν την Κύπρο, λόγω του ευνοϊκού φορολογικού καθεστώτος, συμπεριλαμβανομένων των συμφωνιών αποφυγής διπλής

¹⁴⁸ Costas Melakopides, "The Pragmatic Idealism of Russia's Post-Cold War Policy towards Cyprus," *The Cyprus Review* 24, no. 1, (Spring 2012):71-97.

¹⁴⁹ Στο ίδιο.

φορολόγησης, αλλά και λόγω της σταθερότητας του κυπριακού φορολογικού συστήματος¹⁵⁰. Παράλληλα, μεταξύ άλλων παραγόντων που προσελκύουν ρωσικούς επιχειρηματίες και τα χρήματά τους στην Κύπρο, είναι και οι ευνοϊκές ευκαιρίες που προσφέρει η Κύπρος, καθώς είναι κράτος μέλος της ΕΕ, είναι περιφερειακό και παγκόσμιο επιχειρηματικό κέντρο, λόγω της γεωστρατηγικής της θέσης και εξίσου σημαντικό, είναι το γεγονός ότι, προσφέρει σταθερότητα και ασφάλεια, σε συνδυασμό με παραδοσιακά φιλικές σχέσεις και δεσμούς με τη Ρωσία¹⁵¹. Η Κύπρος διαθέτει τις υποδομές και το δυναμικό αγοράς με μεγάλο αριθμό εταιρειών που παρέχουν ρωσόφωνο εργατικό δυναμικό και επαγγελματικές υπηρεσίες¹⁵². Επομένως, διαφαίνονται λαμπρές προοπτικές, όσον αφορά τη συνέχιση επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και υπηρεσιών μεταξύ των δύο χωρών για τα επόμενα χρόνια.

Επίσης αξιοσημείωτο γεγονός αποτελεί και το Κοινό Πρόγραμμα Δράσης 2018-2020, που υπέγραψαν τον Οκτώβριο του 2017, ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας Νίκος Αναστασιάδης και ο Πρόεδρος της Ρωσικής Ομοσπονδίας Βλαντιμίρ Πούτιν, στο πλαίσιο της συνάντησής τους στο Κρεμλίνο, ενώ διμερείς συμφωνίες, μνημόνιο συνεργασίας, και Κοινή Διακήρυξη ανάμεσα στις δύο χώρες, υπέγραψαν και οι Υπουργοί των Κυβερνήσεων Ρωσίας και Κύπρου¹⁵³. Συγκεκριμένα, υπεγράφησαν από τους αρμόδιους Υπουργούς των δυο χωρών συμφωνίες μεταξύ της Κυβέρνησης της Κυπριακής Δημοκρατίας και της Κυβέρνησης της Ρωσικής Ομοσπονδίας για την Εμπορική Ναυτιλία, τις Διεθνείς Οδικές Μεταφορές, τις Θαλάσσιες Μεταφορές, τις Επικοινωνίες και την Τεχνολογία της Πληροφορίας. Επίσης υπεγράφη Κοινή Διακήρυξη μεταξύ της Κυβέρνησης της Κυπριακής Δημοκρατίας και της Κυβέρνησης της Ρωσικής Ομοσπονδίας για συνεργασία στον τομέα του Εκσυγχρονισμού των Οικονομιών. Η υπογραφή των 7 νέων Συμφωνιών και Μνημονίων Συναντίληψης, όχι μόνο

¹⁵⁰ Tullio Bucclato and Francesco Santangelo, “Foreign Direct Investments distribution in the Russian Federation: Do spatial effects matter?” *Centre for the Study of Economic and Social Change in Europe(CSESCE)*, no. 99, (January 2009):10-11.

¹⁵¹ Costas Melakopides, “The Pragmatic Idealism of Russia’s Post-Cold War Policy towards Cyprus,” *The Cyprus Review* 24, no. 1, (Spring 2012):71-97.

¹⁵² Tullio Bucclato and Francesco Santangelo, “Foreign Direct Investments distribution in the Russian Federation: Do spatial effects matter?” *Centre for the Study of Economic and Social Change in Europe(CSESCE)*, no. 99, (January 2009):10-11.

¹⁵³ RIKNEWS, «7 Διμερείς Συμφωνίες υπέγραψαν Κύπρος και Ρωσία», ημερομηνία πρόσβασης 10 Αυγούστου, 2018, <http://www.riknews.com.cy/index.php/news/politiki/item/57912-dimereis-symfonies-ypegrapsan-kypros-kai-rosia-kypriakis-dimokratias-kai-rosikis-omospondias> .

αποδεικνύει το ευρύ φάσμα που καλύπτει η μεταξύ τους συνεργασία, αλλά και συμβάλουν σημαντικά στην περαιτέρω εμβάθυνση των διμερών σχέσεων σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο. Ταυτόχρονα επιδρούν καταλυτικά στην ποιοτική διεύρυνση του υφιστάμενου συμβατικού πλαισίου, που με τις σημερινές καλύπτουν 67 συμφωνίες.

Ως εξαιρετικής σημασίας χαρακτηρίζεται και η δεύτερη Συνάντηση της Ομάδας Εργασίας που συστάθηκε στα πλαίσια της διμερούς Διακυβερνητικής Επιτροπής Κύπρου – Ρωσίας για την Οικονομική Ανάπτυξη, που πραγματοποιήθηκε στις αρχές Μαρτίου 2018, στη Μόσχα, όπου η συμμετοχή της κυπριακής αποστολής στη Σύνοδο επισφραγίστηκε με την υπογραφή Μνημονίου Συνεργασίας μεταξύ του Κυπριακού Οργανισμού Προώθησης Επενδύσεων και του διεθνούς φήμης Κέντρου Καινοτομίας Skolkovo, με σκοπό την υλοποίηση των σχεδιασμών των δύο Κυβερνήσεων για προώθηση στενότερης οικονομικής συνεργασίας, ιδιαίτερα σε καινοτόμους τομείς ¹⁵⁴. Επιπρόσθετα, δεν μπορούμε να μην αναφέρουμε την πρόσφατη υπογραφή πρωτοκόλλου, μεταξύ του Κύπριου Υπουργού Οικονομικών και του Ρώσου Αναπληρωτή Υπουργού Οικονομικής Ανάπτυξης, η οποία, ενισχύει σημαντικά, εποικοδομητικές συναντήσεις που θα οδηγήσουν σε περαιτέρω εμβάθυνση των υφιστάμενων σχέσεων και της στρατηγικής συνεργασίας μεταξύ των χωρών, ιδίως στον οικονομικό τομέα ¹⁵⁵. Το Κυπρορωσικό Επιχειρηματικό και Επενδυτικό Φόρουμ έχει γίνει πλέον θεσμός και αποδεικνύει πως Ρωσία και Κύπρος έχουν ουσιαστικές οικονομικές σχέσεις, ενώ επιτρέπει την ανταλλαγή απόψεων με επίκεντρο τις κοινές επενδύσεις και τους κοινούς δεσμούς μεταξύ των δύο χωρών.

Καταληκτικά, παρά τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει η Ρωσία με την ΕΕ, αλλά και η Κύπρος σε οικονομικό επίπεδο, λόγω της πρόσφατης οικονομικής κρίσης, οι έως τώρα οικονομικές σχέσεις Ρωσίας-Κύπρου, χαρακτηρίζονται ευοίωνες, ενώ παράλληλα αποτελούν τη βάση και αναμένεται να καθορίσουν την καρποφόρα συνέχιση της συνεργασίας των δύο χωρών στο εγγύς μέλλον. Η Κύπρος, ως αξιόπιστος εταίρος, αναμένεται να διατηρήσει και να ενδυναμώσει τη θέση της ως ένας σημαντικός περιφερειακός, αλλά και διεθνής σταθμός, για τις ρωσικές και κυπριακές επιχειρήσεις και επενδύσεις, ενώ παράλληλα, σε συνδυασμό με τους

---

¹⁵⁴ SigmaliveNetwork, «Συνεργασία Invest Cyprus - ρωσικού Κέντρου Καινοτομίας Skolkovo», *EconomyToday*, 2018, ημερομηνία πρόσβασης 10 Ιουλίου, 2018, http://capitaltoday.sigmalive.com/oikonomia/kypros/120_synergasia-invest-cyprus-rosikoy-kentroy-kainotomias-skolkovo.

¹⁵⁵ ΚΥΠΕ, «Δημητριάδης: Κύπρος και η Ρωσία είναι στρατηγικοί εταίροι», ημερομηνία πρόσβασης 6 Ιουλίου, 2018, <http://www.sigmalive.com/news/oikonomia/461711/dimitriadis-kypros-kai-i-rosia-einai-stratigikoi-etairoi>.

παραδοσιακά μακροχρόνιους, πολιτιστικούς, θρησκευτικούς και ιστορικούς δεσμούς και την από κοινού εμπιστοσύνη και υποστήριξη μεταξύ των δυο χωρών, διαφαίνονται λαμπρές προοπτικές για περαιτέρω ανάπτυξη της μεταξύ τους οικονομικής και εταιρικής σχέσης στο εγγύς μέλλον. Η αμοιβαία επωφελής συνεργασία, καλύπτει ένα ευρύ φάσμα διαφορετικών πεδίων όπως το εμπόριο, οι επενδύσεις, οι τραπεζικές εργασίες, τα αναπτυξιακά έργα, οι νέες τεχνολογίες, ο τουρισμός, ο πολιτισμός, τα εκπαιδευτικά προγράμματα και πολλά άλλα, ενώ οι θετικές αυτές εξελίξεις πηγάζουν από την αποτελεσματική συνεργασία των κυβερνήσεων των δύο χωρών¹⁵⁶. Πάραυτα, εύκολα διαπιστώνει κανείς ότι, οι σημερινές διαβουλεύσεις και συζητήσεις μεταξύ των δύο χωρών, φαίνονται ιδιαίτερα εποικοδομητικές και δημιουργικές, ενώ οι συνεχείς επαφές σε όλα τα επίπεδα, καταδεικνύουν τη σπουδαιότητα που τόσο η Κύπρος, όσο και η Ρωσία, αποδίδουν στην περαιτέρω ενίσχυση και εμβάθυνση των σχέσεων και της συνεργασίας τους, σε όλους τους τομείς. Οι προοπτικές για περαιτέρω ανάπτυξη, οικονομικών, καινοτόμων και επενδυτικών τομέων και σχέσεων, φαίνεται να είναι πιο ευοίωνες από ποτέ, με κοινές συνεργασίες και συγκεκριμένες δράσεις.

6.2. Η Ρωσική εξωτερική πολιτική και στρατηγική

Όσον αφορά τις προοπτικές της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής και στρατηγικής στην Κύπρο, άξιο αναφοράς είναι το μνημόνιο στρατιωτικής συνεργασίας που υπογράφηκε μεταξύ Ρωσίας και Κύπρου το 2015 και επιτρέπει σε ρωσικά πολεμικά πλοία να ελλιμενίζονται σε κυπριακά λιμάνια¹⁵⁷. (Παράρτημα: Εικόνα 4). Η ρωσο-κυπριακή συμφωνία ήρθε εν μέσω της αμείωτης έντασης στις σχέσεις μεταξύ της Δύσης και της Ρωσίας λόγω της κρίσης στην Ουκρανία, με απώτερο σκοπό η συμφωνία αυτή να επιτρέπει στη Ρωσία να επεκτείνει τη στρατιωτική της παρουσία. Η Ρωσία με τα περίφημα λόγια του τσάρου Αλέξανδρου Γ΄ ότι: «Η Ρωσία έχει δύο μόνον συμμάχους, τον στρατό της και το ναυτικό της», έχοντας υπογράψει την πρόσφατη συμφωνία με την Κύπρο, η Ρωσία έχει εξασφαλίσει ότι ένας τουλάχιστον από τους συμμάχους αυτούς, θα είναι σε πλεονεκτική θέση για τις ναυτικές επιχειρήσεις στη Μεσόγειο¹⁵⁸.

¹⁵⁶ ΚΥΠΕ, «Δημητριάδης: Κύπρος και η Ρωσία είναι στρατηγικοί εταίροι», ημερομηνία πρόσβασης 6 Ιουλίου, 2018, <http://www.sigmalive.com/news/oikonomia/461711/dimitriadis-kypros-kai-i-rosia-einai-stratigikoi-etairoi>.

¹⁵⁷ Paul J. Saunders, Απόδοση: Σωτήρης Δημόπουλος, «Μεσόγειος: Ναυτική παρουσία & συμφωνία Ρωσίας-Κύπρου», *DefencePoint.Gr*, (2015).

¹⁵⁸ Paul J. Saunders, Απόδοση: Σωτήρης Δημόπουλος, «Μεσόγειος: Ναυτική παρουσία & συμφωνία Ρωσίας-Κύπρου», *DefencePoint.Gr*, (2015).

Επιπλέον η Ρωσία δεν δίστασε να εμπλακεί παίρνοντας θέση όσον αφορά τις συνεχείς παραβιάσεις της Κυπριακής ΑΟΖ από την Τουρκία, και δήλωσε ξεκάθαρα την ανησυχία της για την επιδείνωση της κατάστασης στην ΑΟΖ της Κυπριακής Δημοκρατίας, καλώντας παράλληλα τις εμπλεκόμενες χώρες, να ενεργήσουν στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου και σημειώνοντας ότι αυτά τα περιστατικά δείχνουν την ανάγκη εξεύρεσης τρόπων για επίλυση του Κυπριακού¹⁵⁹. Η Ρωσία θεωρεί ότι οι ενδιαφερόμενες πλευρές πρέπει να απέχουν από βήματα τα οποία μπορούν να οδηγήσουν σε αύξηση της έντασης στην Αν. Μεσόγειο, δυσχεραίνοντας την ούτως ή άλλως υπάρχουσα αντιπαράθεση στην περιοχή, ενώ παροτρύνει τα ενδιαφερόμενα κράτη να ενεργήσουν στο πλαίσιο των κανόνων του διεθνούς δικαίου, αναζητώντας αποκλειστικά ειρηνικούς τρόπους επίλυσης των διαφορών τους, στη βάση των κριτηρίων του ΟΗΕ¹⁶⁰. Παράλληλα, όσον αφορά το κυπριακό ζήτημα μεταξύ Κύπρου και Τουρκίας, η Ρωσία δηλώνει επανειλημμένα πως, η θέση της, αφορά στην εξεύρεση μιας συνολικής, δίκαιης και βιώσιμης λύσης προς όφελος όλων των κατοίκων του νησιού, υποστηρίζοντας την απόφαση στην οποία θα καταλήξουν οι Κύπριοι.

Όσον αφορά στις σχέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τη Ρωσία και την σημασία για όλες τις πλευρές, της εξομάλυνσης και περαιτέρω ενίσχυσης και εμπάθυσής τους, η ξεκάθαρη θέση της Κυπριακής Δημοκρατίας, η οποία εκφράζεται έμπρακτα και μεθοδικά κατά τις συζητήσεις στις Βρυξέλλες με τους ευρωπαίους εταίρους, είναι υπέρ της επικράτησης μιας πραγματιστικής προσέγγισης σε σχέση με τη Μόσχα¹⁶¹. Η στάση αυτή της Κυπριακής Δημοκρατίας στις σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας είναι στρατηγικής σημασίας για τη Ρωσία, καθώς η συνεργασία Βρυξελλών και Μόσχας σε κρίσιμα διεθνή ζητήματα καθίσταται ολοένα και πιο επιτακτική. Ως εκ τούτου, η Κύπρος υποστηρίζει τη δημιουργία των συνθηκών εκείνων που ανοίγουν τον δρόμο για την πλήρη αποκατάσταση και περαιτέρω εμπάθυνση των σχέσεων ΕΕ - Ρωσίας. Επιπλέον, σε ό,τι αφορά το ουκρανικό ζήτημα, η Κύπρος τάσσεται υπέρ της πολιτικής επίλυσης της κρίσης και της εξάντλησης όλων των διπλωματικών μέσων για επίτευξη σταθερότητας στην ανατολική Ουκρανία, υποστηρίζοντας ότι μέσα σε αυτό το πλαίσιο είναι αναγκαίο να υπάρξει προσήλωση

¹⁵⁹ΚΥΠΕ, Philenews, «Ρωσική παρέμβαση για την ένταση στην κυπριακή ΑΟΖ», ημερομηνία πρόσβασης 11 Ιουνίου, 2018, <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/489719/rosiki-parembasi-ga-tin-entasi-stin-kypriaki-aoz>.

¹⁶⁰ Στο ίδιο.

¹⁶¹ RIKNEWS, «7 Διμερείς Συμφωνίες υπέγραψαν Κύπρος και Ρωσία», ημερομηνία πρόσβασης 10 Αυγούστου, 2018, <http://www.riknews.com.cy/index.php/news/politiki/item/57912-dimereis-symfonies-ypegrapsan-kypros-kai-rosia-kypriakis-dimokratias-kai-rosikis-omospondias>.

και εφαρμογή της Συμφωνίας του Μίνσκ¹⁶². Επίσης, αναφορικά με τη συριακή κρίση, η Κύπρος εξέφρασε την ευαρέσκειά της για την αισθητή μείωση των εχθροπραξιών στη χώρα και παράλληλα χαιρέτησε τον εποικοδομητικό ρόλο της Ρωσίας να συνεργαστεί με όλες τις εμπλεκόμενες δυνάμεις σε μια διεθνή συνεννόηση στην προσπάθεια αντιμετώπισης της τρομοκρατίας και του Ισλαμικού Κράτους¹⁶³. Επομένως, η Κύπρος, φαίνεται να μην αντιτάσσεται, ή έστω να διατηρεί ουδέτερη στάση, ως προς τη ρωσική στρατηγική και εξωτερική πολιτική, εν αντιθέσει με τη Δύση, κάτι που λειτουργεί προς όφελος της Ρωσίας, δεδομένου του ότι η Κύπρος αποτελεί μέλος της ΕΕ και παρόλο που δεν έχει τη δύναμη να αλλάξει άρδην τα δεδομένα υπέρ της Ρωσίας, τουλάχιστον δεν υπονομεύει τα ρωσικά συμφέροντα και μπορεί να αποτελέσει το κλειδί της Ρωσίας στην ΕΕ.

Συμπερασματικά, η Κύπρος, ως παράγοντας σταθερότητας και πυλώνας ασφάλειας στην Αν. Μεσόγειο, και με άριστες σχέσεις με τα κράτη της περιοχής, μπορεί να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην επιδίωξη για τη θεμελίωση της ειρήνης και ασφάλειας στην περιοχή. Η συμφωνία ελλιμενισμού με το λιμάνι της Κύπρου δίνει στη Ρωσία μια εναλλακτική επιλογή για το ναυτικό της σε σχέση με την Ταρτούς. Ο εκ νέου ελλιμενισμός του ρωσικού ναυτικού στα λιμάνια της Κύπρου εμπεριέχει για τη Μόσχα, ταυτοχρόνως, συμβολική και πρακτική σημασία, καθώς σε μια εποχή κατά την οποία η Ε.Ε είχε επιβάλλει σκληρές οικονομικές κυρώσεις στη Ρωσία επιδιώκοντας να απομονώσει τη ρωσική κυβέρνηση, η Ρωσία, άρπαξε κάθε ευκαιρία για να αναδειχθεί στις ρωγμές της ευρωπαϊκής ενότητας¹⁶⁴. Επομένως, όσον αφορά την εξωτερική πολιτική της Ρωσίας στην περιφέρεια, αλλά και στην Ευρώπη, φαίνεται ότι η Κύπρος αποτελεί το κλειδί για τη Ρωσία, το οποίο σύμφωνα με τις υπάρχουσες συγκυρίες αναμένεται να αποδειχθεί πρόσφορο για την αναβάθμιση του ρωσικού ρόλου στην περιοχή και όχι μόνο.

6.3. Ο τομέας της ρωσικής ενέργειας

Όπως έχει αναλυθεί στο τέταρτο κεφάλαιο, ο τομέας της ενέργειας είναι μέγιστης σημασίας για τη Ρωσία. Επομένως, είναι φυσικό, η Ρωσία να αναζητά ενεργειακούς συμμάχους,

¹⁶² RIKNEWS, «7 Διμερείς Συμφωνίες υπέγραψαν Κύπρος και Ρωσία», ημερομηνία πρόσβασης 10 Αυγούστου, 2018, <http://www.riknews.com.cy/index.php/news/politiki/item/57912-dimereis-symfonies-ypegrapsan-kypros-kai-rosia-kypriakis-dimokratias-kai-rosikis-omospondias>.

¹⁶³ Στο ίδιο.

¹⁶⁴ Paul J. Saunders, Απόδοση: Σωτήρης Δημόπουλος, «Μεσόγειος: Ναυτική παρουσία & συμφωνία Ρωσίας-Κύπρου», *DefencePoint.Gr*, (2015).

ούτως ώστε να αναβαθμίζει τον ενεργειακό της ρόλο στην περιφέρειά της και όχι μόνο. Στο εν λόγω υποκεφάλαιο, θα αναλυθεί κατά πόσο η Ρωσία επιδιώκει να χρησιμοποιήσει την Κύπρο για αναβάθμιση του ρόλου της ρωσικής ενέργειας και ποιοί είναι οι νέοι ορίζοντες που διανοίγονται στην ενεργειακή αγορά για τη Ρωσία, μέσω της Κύπρου.

Συγκεκριμένα, η Ρωσία φαίνεται να δείχνει μεγάλο ενδιαφέρον όσον αφορά την ανακάλυψη των ενεργειακών αποθεμάτων στη λεκάνη της Νοτιοανατολικής Μεσογείου, καθώς οι ανακαλύψεις φυσικού αερίου, έχουν μετατρέψει την Αν. Μεσόγειο σε μια περιοχή παραγωγής φυσικού αερίου και ένα δυνητικό εξαγωγέα ενέργειας για τις αγορές της Ευρώπης και της Ασίας¹⁶⁵. Παράλληλα, σημαντικές προοπτικές φαίνονται και για την Κύπρο όσον αφορά την οικοδόμηση βιομηχανίας φυσικού αερίου, καθώς η έναρξη της εγχώριας παραγωγής φυσικού αερίου αναμένεται να ενισχύσει την ενεργειακή ασφάλεια της χώρας¹⁶⁶. Παρόλο που η εγχώρια παραγωγή υδρογονανθράκων θα προσφέρει σημαντική πρόσθετη στήριξη στην Κύπρο όταν ξεκινήσει, δεν φαίνεται να μπορεί να λειτουργήσει ως υποκατάστατο των προμηθειών τόσο των δυτικών όσο και των ανατολικών περιφερειών. Πάραυτα, η Ρωσία ευελπιστεί ότι, η συνεχιζόμενη ενεργειακή συνεργασία μεταξύ Κύπρου, Ισραήλ, Ελλάδας, Αιγύπτου και των Ευρωπαίων εταίρων θα βοηθήσει την Κύπρο να πετύχει και να αυξήσει το ρόλο της στη διεθνή σκηνή¹⁶⁷. Έτσι, με τη Ρωσία να επιδιώκει ανέκαθεν να κυριαρχήσει και στην αγορά φυσικού αερίου της Νοτιοανατολικής Μεσογείου, ώστε να μπορέσει να διατηρήσει τη τροφοδοσία της ΕΕ, καθώς και να εμποδίσει την Τουρκία από το να καταστεί η σημαντικότερη διαμετακομιστική και εξαγωγική χώρα της περιοχής, η Ρωσία επιδιώκει να αποκτήσει το αποκλειστικό δικαίωμα εξαγωγής του υδροποιημένου φυσικού αερίου που θα παράγεται στην περιοχή ώστε να μην καταφέρει η ΕΕ να δημιουργήσει μια ολοκληρωμένη ενεργειακή αγορά που δεν θα έχει ανάγκη το φυσικό αέριο της πρώτης¹⁶⁸. Επιπλέον, επιθυμεί να εξάγει το φυσικό

---

¹⁶⁵ Pasquale de Micco, “The prospect of Eastern Mediterranean gas production: An alternative energy supplier for the EU?”, *Directorate-General for External Policies, Policy Department*, (2014), no. 522.339.

¹⁶⁶ EnergyPress, «Οσάτσι (Ρώσος πρέσβης στην Κύπρο): Το φυσικό αέριο ενισχύει το διεθνή ρόλο της Κύπρου», ημερομηνία πρόσβασης 11 Ιουνίου, 2018, <https://energypress.gr/news/osatsi-rosos-presvis-stin-kypro-fysiko-aerio-enishyei-diethni-rolo-tis-kyproy>.

¹⁶⁷ EnergyPress, «Οσάτσι (Ρώσος πρέσβης στην Κύπρο): Το φυσικό αέριο ενισχύει το διεθνή ρόλο της Κύπρου», ημερομηνία πρόσβασης 11 Ιουνίου, 2018, <https://energypress.gr/news/osatsi-rosos-presvis-stin-kypro-fysiko-aerio-enishyei-diethni-rolo-tis-kyproy>.

¹⁶⁸ Pasquale de Micco, “The prospect of Eastern Mediterranean gas production: An alternative energy supplier for the EU?”, *Directorate-General for External Policies, Policy Department*, (2014), no. 522.339.

αέριο της Μεσογείου στην Κίνα, την Ιαπωνία και την Ινδία, καθώς αποτελούν χώρες με αυξημένες ενεργειακές ανάγκες και με ελκυστικότερες τιμές σε σύγκριση με την ευρωπαϊκή αγορά¹⁶⁹. Γι' αυτό η Ρωσία επιδιώκει συνεκτικούς δεσμούς με τα κράτη της περιοχής, με την Κύπρο να φαίνεται ιδανική ενεργειακή επιλογή, ενώ παράλληλα, η ρωσική εταιρία Gazprom έχει ήδη κλείσει εικοσαετή συμφωνία για την εκμετάλλευση του κοιτάσματος Tamar, αποστερώντας το από την ΕΕ, ενώ παράλληλα, η Gazprom, ζήτησε την είσοδο στην ισραηλινή βιομηχανία φυσικού αερίου συμμετέχοντας στην εκμετάλλευση του κοιτάσματος Λεβιάθαν και μετά από διαπραγματεύσεις μηνών, πέτυχε να αγοράσει περί το 30% του κοιτάσματος Λεβιάθαν¹⁷⁰. Επιπρόσθετα, όπως η Ρωσία επεδίωξε να ενισχύσει τη θέση της στην Αν. Μεσόγειο, μέσω του Ισραήλ, στράφηκε και στη δημιουργία καλών σχέσεων με την Κύπρο, υποστηρίζοντας την στη διαμάχη της με τη Τουρκία για το Κυπριακό ζήτημα, ενώ της παρείχε και οικονομική βοήθεια κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, χορηγώντας της ένα πενταετές δάνειο το 2011¹⁷¹. Ως επακόλουθο, για να μειώσουν την επιρροή της Ρωσίας στην περιοχή, προς όφελος της ΕΕ, οι ΗΠΑ υποστηρίζουν τη συμμαχία Ελλάδας, Κύπρου, Ισραήλ βοηθώντας τις τρεις αυτές χώρες με παροχή αμυντικής βοήθειας και συμμετοχής στις στρατιωτικές ασκήσεις τους. Ακόμη ένα μεγάλο βήμα για να διατηρήσουν το ρόλο τους στην περιοχή είναι η συνεισφορά τους στην επίλυση των διαμαχών ανάμεσα σε Τουρκία-Κύπρο και Ισραήλ-Λίβανο σχετικά με τις οριοθετήσεις των θαλασσίων ζωνών τους.

Συνοπτικά, οι νέες ενεργειακές ανακαλύψεις στην Κύπρο φαίνεται ότι θα αποτελέσουν σημαντικό παράγοντα, που θα διαμορφώσει το μέλλον της περιοχής και τις σχέσεις που θα επιλέξουν να αναπτύξουν Ρωσία και Κύπρος μεταξύ τους. Οι παγκόσμιοι φορείς είναι έτοιμοι να εκμεταλλευτούν τις στρατηγικές επιπτώσεις της Αν. Μεσογείου. Η Ρωσία σκοπεύει να διαφυλάξει το μονοπώλιο αερίου της, οι ΗΠΑ να στηρίξουν τις δραστηριότητές τους και η Ευρώπη να αυξήσει την ενεργειακή της ασφάλεια και να μειώσει την εξάρτηση από τη Ρωσία¹⁷². Σε αυτό το πλαίσιο, η Ρωσία θέλει να κυριαρχήσει στην αγορά φυσικού αερίου στην Αν. Μεσόγειο για να διασφαλίσει τη δεσπόζουσα θέση της στην Ευρώπη, αποτρέποντας παράλληλα

---

¹⁶⁹ Στο ίδιο.

¹⁷⁰ Στο ίδιο.

¹⁷¹ Στο ίδιο.

¹⁷² Michael Ratner, "Natural Gas Discoveries in the Eastern Mediterranean", *Congressional Research Service*, (2016).

τις φιλοδοξίες της Τουρκίας να γίνει ένας περιφερειακός εξαγωγέας φυσικού αερίου¹⁷³. Για το λόγο αυτό, ο μεγαλύτερος στον κόσμο φυσικός παραγωγός φυσικού αερίου επιδιώκει αποκλειστικά δικαιώματα εξαγωγής, που παράγεται στα οικόπεδα από την ανατολική ακτή της Μεσογείου¹⁷⁴. Η προοπτική της παραγωγής φυσικού αερίου στην Αν. Μεσόγειο ως ένας εναλλακτικός προμηθευτής ενέργειας για την ΕΕ, φανερώνει τις προσπάθειες της Ρωσίας να κερδίσει έδαφος στην Αν. Μεσογειακή αγορά φυσικού αερίου, μέσω ενισχυμένων σχέσεων με την Κύπρο. Ο ενεργειακός πλούτος της Κύπρου στην Νοτιοανατολική Μεσόγειο, δύναται να θέσει τις βάσεις για συνεργασία με τη Ρωσία και σταθερότητα σε μια περιοχή που μαστίζεται από έντονες διαμάχες. Ακόμη, μπορεί να αναδείξει τη σημαντικότητα των δύο κρατών και να ενισχύσει σημαντικά την οικονομική τους ανάπτυξη, αποτελώντας το εφαλτήριο για μακροπρόθεσμες διμερείς ενεργειακές συμφωνίες και αναβάθμιση του ρόλου των δύο κρατών.

Βεβαίως, πρέπει να αναφερθεί ότι, ο ενεργειακός πλούτος της Αν. Μεσογείου, δεν είναι δυνατό να αφήσει αδιάφορες τις μεγάλες δυνάμεις, οι οποίες θα δυσαρεστηθούν με πιθανή αλλαγή του status quo στην περιφέρεια, υπέρ της Ρωσίας, ενώ θα επιθυμούν να έχουν κυρίαρχο ρόλο στην περιοχή και να εμπλακούν στην ενεργειακή αρένα συμφερόντων. Συνεπώς και σύμφωνα με τη ρεαλιστική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων, εφόσον οι στόχοι και τα συμφέροντα των κρατών στο διεθνές σύστημα δεν συγκλίνουν, επισημαίνοντας παράλληλα την ανταγωνιστική και συγκρουσιακή πλευρά των κρατών, για να εξασφαλίσουν τα εθνικά τους συμφέροντα¹⁷⁵, φαίνεται ότι πολύ πιθανόν να προκύψει ανταγωνισμός και ένταση στην περιοχή, όπου θα γίνει εκτενέστερη αναφορά και ανάλυση στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο.

---

¹⁷³ Στο ίδιο.

¹⁷⁴ Στο ίδιο.

¹⁷⁵ John Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, 6^η Έκ. (Αθήνα: Ποιότητα, 2011).

7ο Κεφάλαιο

Προβλήματα και αδυναμίες της ρωσικής στρατηγικής στην Κύπρο

7.1. Οι αντιδράσεις των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σε ενά νέο διαμορφωθέν σκηνικό, με μια ενδεχόμενη στροφή της Ρωσίας υπέρ της Κύπρου, οι μεγάλες δυνάμεις και η Τουρκία, φαίνεται να μην είναι πρόθυμες να μείνουν αμέτοχες παρακολουθώντας εκ του μακρόθεν ή συνάδοντας σε ενδεχόμενη αλλαγή ενός status quo που θα έρχεται σε αντίθεση με τα συμφέροντά τους. Στο εν λόγω κεφάλαιο θα αναλυθεί κατά πόσο ισχύει ή είναι πιθανή η αντίδραση των μεγάλων δυνάμεων και εάν αναμένεται να ανακύψουν προβλήματα και αδυναμίες της Ρωσίας σε περίπτωση ενδεχόμενης ρωσικής επιρροής στην Κύπρο. Η ανάλυση των ερωτημάτων αυτών θα βασιστεί σε προηγούμενες αντιδράσεις και ενέργειες των μεγάλων δυνάμεων στον πρόσφατο παρελθόν, όσον αφορά προηγούμενες προσπάθειες της Ρωσίας για αλλαγή των υφιστάμενων ισορροπιών που έρχονταν σε αντίθεση με τα οικονομικά και γεωπολιτικά συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων.

Συγκεκριμένα, όταν οι ΗΠΑ και η ΕΕ αποφάσισαν τον Μάρτιο του 2014 να επιβάλουν κυρώσεις κατά της Ρωσίας, μετά την κρίση στην Ουκρανία, προσπάθησαν να στοχεύσουν σε μια κεντρική εξάρτηση της ρωσικής γεωπολιτικής επιρροής, κυρίως όσον αφορά τον τομέα της ενέργειας¹⁷⁶. Μέρος των κυρώσεων που επέβαλαν στη Ρωσία, ήταν περιορισμοί όσον αφορά την οικονομική συνεργασία, τα διπλωματικά μέτρα, τις οικονομικές κυρώσεις για τις συναλλαγές με τη Ρωσία σε συγκεκριμένους οικονομικούς τομείς, προκειμένου να αυξήσουν τα επίπεδα ρίσκου που συνδέονταν με το ρωσικό χρέος, με σκοπό την οικονομική αποδυνάμωση της Ρωσίας¹⁷⁷. Τόσο οι ΗΠΑ, όσο και η ΕΕ ήθελαν να τιμωρήσουν με οικονομικό παραγωνισμό τη Ρωσία, ούτως ώστε να παύσει άμεσα την κρίση με την Ουκρανία και να μην επαναλάβει παρόμοιες συμπεριφορές στο μέλλον. Συνεπώς, μια πιθανή ξεκάθαρη στροφή της Ρωσίας προς την Κύπρο, ιδιαίτερα όσον αφορά τον ενεργειακό τομέα δεν αναμένεται να βρεί σύμφωνη τη Δύση, καθώς

¹⁷⁶James Henderson, and Ahmed Mehdi, «Η ενεργειακή διπλωματία της Ρωσίας στην Μέση Ανατολή», *Foreign Affairs*, 2017, ημερομηνία πρόσβασης 13 Ιουνίου, 2018, <https://www.foreignaffairs.gr/articles/71317/james-henderson-kai-ahmed-mehdi/i-energeiaki-diplomatia-tis-rosias-stin-mesi-anatoli>.

¹⁷⁷ European Commission, “Commission Guidance Note on the implementation of certain provisions of Regulation (EU)”, (2014), no 833.

έρχεται σε αντίθεση με τα συμφέροντά της. Αντιθέτως, αναμένεται να επιφέρει τις έντονες αντιδράσεις των ΗΠΑ και ΕΕ που θα απολέσουν τα συμφέροντά τους στο νησί και παράλληλα θα ενδυναμωθεί ο ρόλος της Ρωσίας. Βεβαίως, η αντίθεση της Δύσης από την διεύρυνση της ρωσικής παρουσίας στην Κύπρο, δεν αναμένεται να είναι μόνο πολιτική. Τα σημαντικότερα αποτελέσματα των κυρώσεων των ΗΠΑ και της ΕΕ εναντίον της Ρωσίας με την κρίση στην Ουκρανία, ήταν στον μεγαλύτερο βαθμό τους οικονομικά. Επομένως, μια ενδεχόμενη ενεργειακή αλληλεξάρτηση Ρωσίας- Κύπρου, θα επέφερε όχι μόνο πολιτικές συνέπειες, αλλά και οικονομικές, αφού θα άλλαζε άρδην την υφιστάμενη κατάσταση και τις βλέψεις της Δύσης για ενεργειακή απεξάρτηση από τη Ρωσία. Αυτό, συμβαίνει διότι, για την Ευρώπη, το μεγαλύτερο μειονέκτημα είναι ότι, οποιοδήποτε φυσικό αέριο της Αν. Μεσογείου, πρέπει να ανταγωνιστεί το σχετικά φθινό ρωσικό αέριο¹⁷⁸. Δεδομένης της τεταμένης πολιτικής κατάστασης μεταξύ της ΕΕ και της Ρωσίας, η μείωση αυτής της εξάρτησης της Ευρώπης με την προσθήκη της Αν. Μεσογείου ως σημαντικής νέας πηγής φυσικού αερίου θα ήταν εξαιρετικά επιθυμητό αποτέλεσμα για τη Δύση¹⁷⁹. Με αυτά τα δεδομένα, το βλέμμα της Ευρώπης είναι στραμμένο στο τρίγωνο Ελλάδας - Κύπρου - Ισραήλ, όπου αναμένεται να αλλάξει σημαντικά τις ενεργειακές και γεωπολιτικές ισορροπίες στην περιοχή, με τη Ρωσία να κινδυνεύει να απολέσει τον ρόλο της, τόσο ως προς την Ευρώπη, όσο και προς την περιφέρεια της Αν. Μεσογείου¹⁸⁰. Συνεπώς, όποια ενδεχόμενη αλλαγή έρχεται σε αντίθεση με τα συμφέροντα της Δύσης και ενδυναμώνει το ρόλο της Ρωσίας, αναμένεται να επιφέρει τις έντονες αντιδράσεις της Δύσης, όπως και έγινε στο πρόσφατο παρελθόν.

Ένα ακόμα εμφανές παράδειγμα ήταν, η αντίδραση του ΗΒ, όπου συγκεκριμένα η Βρετανίδα Βαρόνη Άνελει, υφυπουργός εξωτερικών κλήθηκε στη Βουλή των Λόρδων, να απαντήσει σε ερωτήσεις για το πως το Foreign Office σχολιάζει την συμφωνία παραχώρησης διευκολύνσεων σε ρωσικά πλοία και αεροσκάφη στο έδαφος της Κυπριακής Δημοκρατίας, όπου ανέφερε μεταξύ άλλων πως η εν λόγω συμφωνία, είναι η πιο εντυπωσιακή πράξη απιστίας από κράτος μέλος της ΕΕ, έναντι μίας κοινής πολιτικής απέναντι στη Ρωσία και ότι η ΕΕ έχει αναπτύξει ένα πακέτο σθεναρών κυρώσεων, προσθέτοντας ότι, ο αντίκτυπος των κυρώσεων επί

¹⁷⁸ Μάριος Πουλλάδος, «Η ρωσική διστακτικότητα στην Ανατολική Μεσόγειο», *EnergyPress*, 2017, ημερομηνία πρόσβασης 13 Ιουνίου, 2018, <https://energypress.gr/news/i-rosiki-distaktikotita-stin-anatoliki-mesogeio>.

¹⁷⁹ Στο ίδιο.

¹⁸⁰ Στο ίδιο.

της Ρωσίας πρέπει να είναι ξεκάθαρος και ομόφωνος¹⁸¹. Επιπλέον, η απόφαση της Λευκωσίας να δώσει διευκολύνσεις στον ρωσικό στόλο για σκοπούς αντιτρομοκρατίας και αντιπειρατίας, χαρακτηρίστηκε από το ΗΒ ως ανησυχητική και απογοητευτική, καθώς θεωρεί ότι θα έπρεπε να είχε ληφθεί υπόψη ότι η Κύπρος ήδη έχει δύο βρετανικές βάσεις με 3,200 στρατιώτες¹⁸². Ο Πρόεδρος της Επιτροπής Εξωτερικών του Βρετανικού Κοινοβουλίου, Richard Ottaway, ανέφερε ότι, η εξέλιξη αυτή θα καταστήσει ακόμα πιο δύσκολη την επιβολή κυρώσεων στη Ρωσία, καθώς η Ρωσία προσπαθεί να βάλει σφήνα μεταξύ των χωρών της ΕΕ, ενώ Ανώτατος Αξιωματούχος του Βρετανικού στρατού, ανέφερε ότι οι κινήσεις αυτές, θα παρακολουθούνται στενά από το Λονδίνο, καθώς γνωρίζουν ότι οι Ρώσοι πάντα ήθελαν μια ναυτική βάση στην Κύπρο και αυτό είναι άλλο ένα σημάδι ότι επέρχεται ξανά ένας νέος ψυχρός πόλεμος¹⁸³. Τέτοιες δηλώσεις, αντικατοπτρίζουν την αντίθεση προς τα κράτη που αποκλίνουν από τη γραμμή της πολιτικής αποδυνάμωσης του ρόλου της Ρωσίας, ενώ παράλληλα αποδεικνύουν ότι η Δύση δεν είναι διατεθειμένη να μείνει με σταυρωμένα τα χέρια, καθώς επιθυμεί μια καθολική πολιτική εναντίον της Ρωσίας.

Καταληκτικά, διαπιστώνουμε ότι, μια ενδεχόμενη Ρωσική επιρροή στην Κύπρο, θα έχει να αντιμετωπίσει τις αντιδράσεις της Δύσης, με τις ΗΠΑ, το ΗΒ και την ΕΕ να παίρνουν πρώτες τη σκυτάλη για την αποτροπή της Ρωσικής αυτής επιρροής, καθώς η τελευταία έρχεται σε αντίθεση κυρίως με τα γεωπολιτικά και οικονομικά δυτικά συμφέροντα, αλλάζοντας τις υφιστάμενες ισορροπίες και το status quo της περιοχής και έτη περισσότερο της Κύπρου, με αποτέλεσμα να αποδυναμώνεται αισθητά η δυτική επιρροή. Τα πρόσφατα παραδείγματα αντίδρασης της Δύσης, είναι ενδεικτικά για περαιτέρω μελλοντικές αντιδράσεις, σε ενδεχόμενη στροφή της Ρωσίας προς την Κύπρο.

---

¹⁸¹Protothema.gr, «Δυσάρεστη έκπληξη για το Λονδίνο οι συμφωνίες Κύπρου – Ρωσίας», 2015, ημερομηνία πρόσβασης 11 Ιουνίου, 2018, <http://www.newmoney.gr/diethni/223236-disaresti-ekpliksi-gia-to-londino-oi-simfonies-kiprou-rosias>.

¹⁸² PRONews, «Λύσσαξαν οι Βρετανοί από την συμφωνία Κύπρου-Ρωσίας: Δίνουν βάσεις & παίρνουν δισεκατομμύρια ευρώ», 2015, ημερομηνία πρόσβασης 13 Ιουνίου, 2018, <http://www.pronews.gr/kosmos/diethnis-politiki/258040-lyssaxan-oi-vretanoi-apo-tin-symfonia-kyproy-rosias-dinoyn-vaseis>.

¹⁸³ Στο ίδιο.

7.2. Οι αντιδράσεις των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου και της Δύσης

Στις γραμμές που ακολουθούν, θα εξεταστεί κατά πόσο μια ενδεχόμενη Ρωσική επιρροή στην Κύπρο, εκτός από τις αντιδράσεις της Δύσης, έχει λόγους να ανησυχεί και για τις αντιδράσεις των κρατών της Αν. Μεσογείου. Η ανάλυση αυτή φαίνεται να είναι ιδιαίτερα σημαντική δεδομένου του γεγονότος ότι, καταρχάς η ίδια η Δύση, επιθυμεί να έχει κυρίαρχο ρόλο στην περιοχή, συμμετέχοντας ενεργά και καθορίζοντας τις εξελίξεις, ούτως ώστε να διαφυλάσσει τα συμφέροντά της στην περιφέρεια, αποσκοπώντας σε οικονομικά και γεωπολιτικά οφέλη, ενώ επίσης, στην Αν. Μεσόγειο, κάθε χώρα αναπτύσσει τη δική της στρατηγική προκειμένου να μπορέσει να ανταποκριθεί στον οξυμένο ανταγωνισμό που αναμένεται να διαμορφωθεί μελλοντικά στην αγορά ενέργειας και όχι μόνο. Παράλληλα, από την οπτική γωνία των στενά εθνικών συμφερόντων των κρατών, η Αν. Μεσόγειος είναι για τα κράτη της περιφέρειας ζωτικής σημασίας, ως εκ τούτου, υφιστάμενες συμμαχίες της Κύπρου με κράτη της Αν. Μεσογείου που έως τώρα υποστηρίζονται από τη Δύση, πιθανόν να μην τα έβρισκε σύμφωνα με μια ενδεχόμενη ενδυνάμωση του ρόλου της Ρωσίας στην Κύπρο, διότι ίσως να ισοδυναμεί με αποδυνάμωση του ρόλου και της θέσης των κρατών αυτών στην Αν. Μεσόγειο¹⁸⁴.

Συγκεκριμένα, οι ΗΠΑ και η ΕΕ επιδεικνύουν μεγάλο ενδιαφέρον για τα κράτη της Αν. Μεσογείου για δύο βασικούς λόγους¹⁸⁵. Ο πρώτος είναι ότι, τα ενεργειακά αποθέματα των χωρών της Νοτιοανατολικής Μεσογείου μπορούν να αποτελέσουν μια εναλλακτική πηγή ενεργειακής τροφοδοσίας της ΕΕ ώστε να μην βασίζεται πλέον στο ρωσικό φυσικό αέριο¹⁸⁶. Η Αν. Μεσόγειος μετατρέπεται, σε ενεργειακό κόμβο εξόρυξης και διακίνησης φυσικού αερίου. Οι συζητήσεις για τον καθορισμό υφαλοκρηπίδας και Αποκλειστικών Οικονομικών Ζωνών ανάμεσα στα κράτη της περιοχής δεν είναι πια θεωρητικές, αλλά κρύβουν και χειροπιαστά οικονομικά συμφέροντα, με τις μεγάλες δυνάμεις να παίρνουν θέση και να αντιτάσσονται σε ότι θεωρούν πως αποδυναμώνει το ρόλο τους στην περιοχή. Ο δεύτερος λόγος έχει να κάνει με την

¹⁸⁴ Βασίλης Νέδος, «Η Ανατολική Μεσόγειος την επόμενη δεκαετία», *Η Καθημερινή*, 2017, ημερομηνία πρόσβασης 13 Ιουνίου, 2018, <http://www.kathimerini.gr/937626/gallery/k-blogs/security-bulletin/h-anatolikh-mesogeios-thn-epomenh-dekaetia>.

¹⁸⁵ Ioannis Grigoriadis, “Energy Discoveries in the Eastern Mediterranean: Conflict or Cooperation?” *Middle East Policy*, no.3 (2014).

¹⁸⁶ Ioannis Grigoriadis, “Energy Discoveries in the Eastern Mediterranean: Conflict or Cooperation?” *Middle East Policy*, no.3 (2014).

αποκατάσταση των εμπόλεμων ζωνών στην περιοχή και το γεγονός ότι, οι ΗΠΑ επιθυμούν τη μη επέμβαση της Ρωσίας στις περιφερειακές εξελίξεις¹⁸⁷. Βεβαίως, αξίζει να σημειωθεί πως, για πρώτη φορά στην πρόσφατη ιστορία της, η Ρωσία έχει τόσο σταθερή και ουσιαστική στρατιωτική παρουσία στην Αν. Μεσόγειο και έχει ρόλο σε όσα συμβαίνουν στη Μέση Ανατολή, ενώ παρόντες, μέσω της «ήπιας οικονομικής ισχύος» στην Μεσόγειο είναι και οι Κινέζοι, έτσι οι ΗΠΑ δεν είναι πλέον η μόνη μεγάλη δύναμη στην περιοχή¹⁸⁸. Παράλληλα, οι Ευρωπαίοι αναζητούν έναν τρόπο ενιαίας απάντησης στις προκλήσεις που αναδύονται στην περιοχή, ενώ παραδοσιακές δυνάμεις όπως η Γαλλία, η Ιταλία και το ΗΒ, εμπλέκονται στο παιχνίδι με διάφορους τρόπους¹⁸⁹.

Η σημασία της Κύπρου στην Αν. Μεσόγειο, φαίνεται να κρύβει, πέραν των κοιτασμάτων φυσικού αερίου, από την αμιγώς οικονομική αξία τους, και γεωπολιτικές προκλήσεις. Η κύρια εντοπίζεται στην ενεργειακή συμμαχία Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ-Αιγύπτου, η οποία αποτελεί καθοριστικό παράγοντα, τόσο για την οικονομική ανάπτυξη των κρατών, μέσω της ανάπτυξης του ενεργειακού τους τομέα, όσο και για την εδραίωση της ειρήνης στην περιοχή. Η συνεργασία των κρατών αυτών υποστηρίζεται κυρίως από τη Δύση, διότι αναμένεται ότι θα μπορέσει να επαναφέρει τις ισορροπίες στην περιοχή και να οδηγήσει σε μια σταδιακή αποκλιμάκωση της τεταμένης κατάστασης που επικρατεί, κάτι το οποίο επιθυμούν κυρίως οι ΗΠΑ¹⁹⁰. Περαιτέρω, η συμφωνία αυτή, αναμένεται ότι, μελλοντικά θα επιφέρει σημαντικά οφέλη τόσο στις τέσσερις αυτές χώρες, όσο και στην ΕΕ, αποδυναμώνοντας έτσι το ρόλο της Ρωσίας στην περιφέρεια και θα συμβάλει σημαντικά στην σταθερότητα της περιοχής¹⁹¹. Παράλληλα, σύμφωνα με τη θεωρία εξάρτησης μικρών κρατών, τα κράτη αποσκοπώντας στην επιβίωση και την ασφάλειά τους, τείνουν να εξαρτώνται και να συμβαδίζουν με τα συμφέροντα μεγαλύτερων κρατών ή διεθνών οργανισμών, εφόσον αδυνατούν να την εξασφαλίσουν στηριζόμενα αποκλειστικά και μόνο στις δικές τους δυνάμεις. Επομένως κράτη της Αν. Μεσογείου, και συγκεκριμένα τα κράτη που

¹⁸⁷ Στο ίδιο.

¹⁸⁸ Βασίλης Νέδος, «Η Ανατολική Μεσόγειος την επόμενη δεκαετία», *Η Καθημερινή*, 2017, ημερομηνία πρόσβασης 13 Ιουνίου, 2018, <http://www.kathimerini.gr/937626/gallery/k-blogs/security-bulletin/h-anatolikh-mesogeios-thn-epomenh-dekaetia>.

¹⁸⁹ Στο ίδιο.

¹⁹⁰ Αλέξανδρος Δρίβας, και Δημήτρης Τσαϊλάς, «Ελλάδα, Κύπρος, Ισραήλ, Αίγυπτος και ευρωπαϊκός Νότος: Μία νέα πολιτικοστρατιωτική στρατηγική συνεργασία;» *Liberal, Άμυνα και Διπλωματία*, (2017).

¹⁹¹ Στο ίδιο.

εμπλέκονται στην ενεργειακή συμμαχία Ελλάδα-Κύπρου-Ισραήλ-Αιγύπτου, που ακολουθεί και αλληλουποστηρίζεται με τα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων και οργανισμών, προκειμένου να διαφυλάξουν την επιβίωση και την ασφάλειά τους, δε φαίνεται να είναι πρόθυμα να αποκλίνουν στηρίζοντας μια ενδεχόμενη ρωσική αλλαγή πλευσης. Επομένως, τις επόμενες ημέρες, αναμένεται να αναδειχθούν ακόμη πιο έντονα τα ζητήματα ασφαλείας της περιοχής, σε μια εποχή κατά την οποία προβλήματα από το παρελθόν διεκδικούν την επιστροφή τους, ενώ νέες προκλήσεις αναδύονται, με τη Ρωσία να κινδυνεύει σοβαρά να απολέσει τον περιφερειακό της ρόλο και την ευρωπαϊκή ρωσική εξάρτηση από το φυσικό αέριο, όπου θα αλλάξει σημαντικά τις ενεργειακές και γεωπολιτικές ισορροπίες στην περιοχή, αποδυναμώνοντας το ρόλο της Ρωσίας στην περιφέρεια της Αν. Μεσογείου, χωρίς να δύναται η τελευταία, να προβλέψει με ακρίβεια τι της επιφυλάσσει το προσεχές μέλλον.

Καταληκτικά, λόγω της αυξανουσας σημασίας της πολιτικής εθνικής ασφαλείας των κρατών της περιοχής, και της οικονομικής σημασίας του θαλάσσιου χώρου της Νοτιοανατολικής Μεσογείου, οι συμμαχίες μεταξύ των κρατών της περιφέρειας και η στήριξή τους από τις μεγάλες δυνάμεις και τους διεθνείς οργανισμούς, είναι καθοριστική για την εξασφάλιση επιβιώσής τους και τη διαφύλαξη των εθνικών τους συμφερόντων. Συνεπώς, ενόσω η λεκάνη της Αν. Μεσογείου και της Κύπρου αναπόφευκτα, έχει μετατραπεί σε κόμβο όπου διασταυρώνονται τα συμφέροντα όλων των διεθνών παικτών και των κρατών της περιφέρειας, σημαίνει ότι η περιοχή έχει εισέλθει σε μια μακρά μεταβατική περίοδο που θα κρίνει μεταξύ άλλων και τη θέση της Ρωσίας, συμπεριλαμβανομένων των αντιδράσεων της Δύσης και των κρατών της Αν. Μεσογείου, που δεν φαίνονται πρόθυμα να ενδώσουν σε μια ενδεχόμενη ρωσική επιρροή στην Κύπρο που θα συνεπάγεται αλλαγή της υφιστάμενης κατάστασης στην περιφέρεια και αποδυνάμωση των εθνικών συμφερόντων των κρατών αυτών. Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να αναφερθεί ότι και η Τουρκία, δεν θα έμενε αμέτοχη σε ένα διαμορφωθέν σκηνικό που ενδεχομένως θα δημιουργείτο μέσω της Ρωσίας και υπέρ της Κύπρου, αφού μέχρι σήμερα η Τουρκία παρακρατεί το βόρειο τμήμα της Κύπρου και διεκδικεί συμφέροντα και δικαιώματα στο νησί, τα οποία δεν επιθυμεί να τα παραχωρήσει σε καμία άλλη δύναμη. Ως εκ τούτου, λόγω του ιστορικού παρελθόντος και της χρόνιας διαμάχης Κύπρου-Τουρκίας, χρήζουν εκτενέστερης και ξεχωριστής αναφοράς και ανάλυσης, οι αντιδράσεις της Τουρκίας κάτω από τις εν λόγω συνθήκες, η οποία και θα γίνει στο αμέσως επόμενο υποκεφάλαιο.

7.3. Οι αντιδράσεις της Τουρκίας

Στο εν λόγω υποκεφάλαιο θα εξεταστεί μέσα από προηγούμενες αναφορές σε γεγονότα όσον αφορά τις σχέσεις Ρωσίας-Κύπρου, κατά πόσο η αυξανόμενη ρωσική παρουσία στην Κύπρο, θα επιφέρει την έντονη ανησυχία και τις αντιδράσεις της Τουρκίας, προκειμένου να καταλήξουμε εάν εν τέλει, μια ενδεχόμενη στρατηγική και εξωτερική πολιτική της Ρωσίας υπέρ της Κύπρου, θα επιφέρει αντιδράσεις και προβλήματα στη Ρωσία.

Συγκεκριμένα, η πρόσφατα υπογραφείσα συμφωνία στρατιωτικής συνεργασίας μεταξύ Κυπριακής Δημοκρατίας και Ρωσίας, η οποία είχε ως συνέπεια την έντονη αντίδραση της Άγκυρας¹⁹². Περαιτέρω, η πρόσφατη υπογραφή 8 σημαντικών συμφωνιών μεταξύ Ρωσίας-Κύπρου, με κυριότερη αυτή της παροχής διευκολύνσεων από την Κυπριακή Δημοκρατία στα πλοία του ρωσικού στόλου που θα πλέουν στην ανατολική Μεσόγειο, η οποία φαίνεται να αποβαίνει αποτρεπτική για περεταίρω τουρκικές προκλήσεις στην κυπριακή υφαλοκρηπίδα, επέφερε τη δυσφορία της Τουρκίας¹⁹³, καθώς όπως είναι γνωστό, η Τουρκία συνεχίζει να προκαλεί με το ερευνητικό της σκάφος Barbaros, επιμένοντας να παραβιάζει την κυπριακή υφαλοκρηπίδα για έρευνες για ενεργειακά κοιτάσματα. Παράλληλα, όταν το 2018 η Ρωσία κατέθεσε αιτήματα για ασκήσεις τόσο στην ΑΟΖ, όσο και στο FIR Λευκωσίας μέσω των συστημάτων NATVEX και NOTAM, πήρε τη θετική απάντηση της Κύπρου για την διεξαγωγή ρωσικών ασκήσεων, ενώ την ίδια στιγμή η Τουρκία εξέφρασε την έντονη δυσαρέσκειά της, καθώς η ρωσική δραστηριότητα επιβεβαιώνει για άλλη μια φορά τα νόμιμα κυριαρχικά δικαιώματα στην περιοχή γύρω από το νησί, παρά τις αντίθετες τουρκικές προσπάθειες¹⁹⁴.

¹⁹² Νίκος Χειλαδάκης, «Σοκ στην Άγκυρα από τη συμφωνία Κύπρου-Ρωσίας», 2014, ημερομηνία πρόσβασης 11 Ιουνίου, 2018, http://www.saith.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=391:sok-stin-agkyra-apo-ti-symfonia-rosias-kyproy&catid=84&Itemid=473.

¹⁹³ PoliceNet, «Τουρκική ενόχληση από την αμυντική συμφωνία Κύπρου-Ρωσίας», 2015, ημερομηνία πρόσβασης 13 Ιουνίου, 2018, <http://policenet.gr/article/%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B5%CE%BD%CF%8C%CF%87%CE%BB%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B1%CE%BC%CF%85%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%83%CF%85%CE%BC%CF%86%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B1-%CE%BA%CF%8D%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%85-%CF%81%CF%89%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%82>.

¹⁹⁴ Χρήστος Μιχάλαρος, «Κυκλωμένη λόγω Ρωσίας η Κύπρος - Σπασμοδικά αντιδρά η Τουρκία», 2018, ημερομηνία πρόσβασης 8 Ιανουαρίου, 2019, <http://www.sigmalive.com/news/local/530510/quotkyklomeniquot-logo-rosias-i-kypros-spasmodika-antidra-i-tourkia>.

Σίγουρα, η εδραίωση της θέσης της Ρωσίας στην Αν. Μεσόγειο, μέσω της Κύπρου, αναμένεται να είναι μια σημαντική εξέλιξη αλλαγής ρόλων στην περιοχή, με έντονες αντιδράσεις και δυσφορία από την Τουρκία, αν κρίνει κανείς το πως αντέδρασε η Άγκυρα στις πρόσφατες σχέσεις και συμφωνίες μεταξύ Ρωσίας-Κύπρου. Πέραν τούτου, η σύσφιξη των σχέσεων Ρωσίας και Κύπρου και μια ενδεχόμενη προσανατολισμένη ρωσική επιρροή στην Κύπρο, που θα διευρύνει τις σχέσεις των δυο χωρών, θα επιφέρει έντονες ανησυχίες και αντιδράσεις από την Άγκυρα, καθώς αποδεικνύεται πως η Ρωσία θα μπει σφήνα στις τουρκικές φιλοδοξίες να κυριαρχήσει στην ευρύτερη περιοχή της Αν. Μεσογείου, ενώ παράλληλα, θα αποδυναμωθεί ο ρόλος της Τουρκίας στην Κύπρο, που παρακρατεί έως σήμερα το βόρειο τμήμα του νησιού και διεκδικεί δικαιώματα και συμφέροντα στην Κύπρο. Όσον αφορά το κυπριακό ζήτημα, η Ρωσία δήλωσε επανειλημμένα ότι στηρίζει τις θέσεις της Κυπριακής πλευράς στο Κυπριακό για μια δίκαιη, βιώσιμη και λειτουργική λύση, ενώ παράλληλα, σημαντικές, αποτελούν και οι δηλώσεις από πλευράς της Ρωσίας οι οποίες χαρακτηρίζουν ως απλά μία εμπορική συμφωνία την πώληση των S-400 στην Τουρκία και πως παρόλο που η Ρωσία, αυτή τη στιγμή μπαίνει στο στάδιο των ομαλών σχέσεων με την Τουρκία, αυτό δεν επηρεάζει καθόλου τις σχέσεις με την Κύπρο και τις θέσεις της Μόσχας στο Κυπριακό¹⁹⁵. Μια ενδεχόμενη επιρροή της Ρωσίας στην Κύπρο, πιθανότατα να επηρέαζε επομένως και το κυπριακό ζήτημα, καθώς θα εμπλεκόταν έμπρακτα πλέον και η Ρωσία, αποδυναμώνοντας τη θέση και το ρόλο της Τουρκίας, κάτι το οποίο θα επέφερε την άμεση αντίδραση της τελευταίας, διότι θα έρθει σε αντίθεση με την επεκτατική και διεκδικητική πολιτική που εφαρμόζει τις τελευταίες δεκαετίες στο νησί.

Καταληκτικά, μια ενδεχόμενη στροφή στην στρατηγική και εξωτερική πολιτική της Ρωσίας αναφορικά με την Κύπρο, αναμένεται να επιφέρει τις έντονες αντιδράσεις της Τουρκίας, όπως έχει παρατηρηθεί και στο πρόσφατο παρελθόν, καθώς το βασικό πρόβλημα στα επόμενα χρόνια, εντοπίζεται στην επιθυμία της Τουρκίας για αύξηση της προβολής ισχύος της στη λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου, με αποτέλεσμα να καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η Τουρκία θα παραμένει απρόβλεπτη για τη Ρωσία και την Κύπρο, όσο απομακρύνεται από τις δυτικές δομές και το γνώριμο μεταπολεμικό περιβάλλον ασφαλείας. Πάραυτα, το σενάριο αυτό μοιάζει κάπως ουτοπικό, καθότι φαίνεται πιο πιθανό η Ρωσία να εκμεταλλευτεί και να αντλήσει

---

¹⁹⁵ Μανώλης Καλατζής, «Ρώσος πρέσβης στην Κύπρο: Απλά μία εμπορική συμφωνία η πώληση των S-400 στην Τουρκία», 2018, ημερομηνία πρόσβασης 17 Ιουνίου, 2018, ανάκτηση από: <https://www.protothema.gr/greece/article/776222/rosos-presvis-stin-kupro-apla-mia-eboriki-sumfonia-i-polisi-ton-s-400-stin-tourkia/>.

συμφέροντα από τις σχέσεις της με την Κύπρο με ενδεχόμενο να αλλάξει και την έως τώρα στάση της στο Κυπριακό ζήτημα. Η Ρωσία αναμένεται να αντισταθμίσει από τη μία την ανάγκη καλών διπλωματικών σχέσεων και από την άλλη τη ρωσική στρατηγική και τα ρωσικά συμφέροντα και ενόσω αντλεί συμφέροντα και από τα δύο κράτη, δεν φαίνεται να είναι πρόθυμη να θυσιάσει ή να απολέσει, τόσο τις υφιστάμενες σχέσεις και συνεργασίες της με την Τουρκία, όσο και με την Κύπρο.

8ο Κεφάλαιο

Καταληκτικά συμπεράσματα

Από την παρούσα ανάλυση γίνεται φανερό σε πρώτη φάση ότι, η θεωρία του ρεαλισμού, βρίσκει έρεισμα στην περιπτωσιολογική μελέτη της στρατηγικής και εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας σε σχέση με την Κύπρο, καθώς τα κράτη, τα οποία αποτελούν τη βασική μονάδα ανάλυσης των Διεθνών Σχέσεων στη διεθνή κοινωνία, συμπεριφέρονται και δρουν ορθολογικά σκεπτόμενα, υπολογίζοντας τα κόστη και τα οφέλη των επιλογών τους, με σκοπό την ικανοποίηση των συμφερόντων τους¹⁹⁶. Έτσι, και στην περίπτωση της εν λόγω ανάλυσης, η Ρωσία θα υπολογίσει ενδελεχώς, τα πλεονεκτήματα και τις συνέπειες μιας ενδεχόμενης στροφής της εξωτερικής της πολιτικής και στρατηγικής υπέρ της Κύπρου. Παράλληλα, εξετάζοντας τη θεωρία μικρών κρατών, σε συνδυασμό με την περίπτωση της Κύπρου ως μικρό κράτος, καταλήγουμε ότι και τα μικρά κράτη που βρίσκονται εκτεθειμένα στην απειλή ενός μεγαλύτερου κράτους, συχνά αναζητούν την κατοχύρωση της ασφάλειας, της επιβίωσης και των συμφερόντων τους, στο πλευρό μεγάλων δυνάμεων¹⁹⁷.

Η κομβική σημασία της γεωστρατηγικής για το εθνικό συμφέρον των κρατών είναι κρίσιμης σημασίας για τον τρόπο με τον οποίο κάθε ένα από αυτά καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την πολιτική του, προκειμένου να μην απολέσει την επιρροή του ή ακόμη να αναβαθμίσει το ρόλο του στην περιφέρεια και στη διεθνή σκηνή. Στην γεωστρατηγική μετρούν τα σύνθετα πλεονεκτήματα. Η θέση της Κύπρου στην Αν. Μεσόγειο, είναι μέγιστης στρατηγικής σημασίας, λόγω του ότι την τοποθετεί ανάμεσα σε τρεις ηπείρους και στο κέντρο των χωρών της Αν. Μεσογείου. Ευρισκόμενη στο χώρο ενός σχετικά ασταθούς περιφερειακού πλαισίου, η Κύπρος, διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στη μορφή του γεωστρατηγικού περιβάλλοντος της Ευρώπης, της Βόρειας Αφρικής, της Μέσης Ανατολής και ευρύτερα. Περαιτέρω, η γεωστρατηγική θέση της Κύπρου, είναι κρίσιμης σημασίας για τις εξελίξεις και τα τεκταινόμενα στην Αν. Μεσόγειο και δεν μπορεί παρά να κινεί έντονα το ενδιαφέρον της Μόσχας, αφού της προσφέρει νέες ευκαιρίες για την αποκατάσταση της επιρροής της στην περιοχή που βρίσκεται το νησί. Με την ευνοϊκή

---

¹⁹⁶ Graham Allison and Philip Zelikow, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis* (Βοστώνη: Little, Brown & Co, 1971), 3-4, 13-16.

¹⁹⁷ Ευαγόρας Α. Ευαγόρου, «Τα μικρά κράτη και η στρατηγική τους στο Διεθνές Σύστημα: Η περιπτωσιολογική μελέτη της Κύπρου,» *Γεωστρατηγική, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων*, no. 12 (Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 2007): 61-72.

τοπογραφία, το κλίμα, τις πολιτικές και στρατιωτικές εγκαταστάσεις, τη γεωγραφική θέση και ενδεχομένως τη μελλοντική προμήθεια πετρελαίου και φυσικού αερίου στην ανοικτή θάλασσα, η Κύπρος είναι το ιδανικό γεωστρατηγικό και στρατιωτικό κατάστρωμα για την Ρωσία και φαίνεται να μπορεί να αποτελέσει γέφυρα επαναπροσδιορισμού της ρωσικής επιρροής στην Αν. Μεσόγειο, προβάλλοντας τη δύναμή της στο γεωπολιτικό τμήμα της περιοχής.

Βεβαίως, στην περίπτωση της Κύπρου, παρατηρούμε να επιβεβαιώνονται οι αναφορές του Henry Kissinger, ο οποίος μεταξύ άλλων αναφέρει πως, η Κύπρος, ήταν ένα πρόβλημα τόσο δύσκολο στον χειρισμό του και τόσο εξοργιστικό, όσο θα μπορούσε να απεύχεται οποιοσδήποτε διπλωμάτης¹⁹⁸. Και αυτο διότι, ανέκαθεν, τις διαχρονικές εξελίξεις στην Κύπρο και τη γύρω περιοχή, επηρέαζε η ανταγωνιστική ισχύς και οι στρατιωτικές ισορροπίες των μεγάλων δυνάμεων. Η θέση της Κύπρου αποτελεί ουσιαστικό σημείο ανταγωνισμού στην περιοχή, καθώς η Κύπρος, χρησιμοποιήθηκε σαν ένας χώρος εναλλασσόμενων διαδοχών, μέσω του οποίου, η εκάστοτε κρατούσα, κυρίαρχη δύναμη, επεδίωκε να εμποδίσει τη διαδοχή της, από τους αντιπάλους της. Πρόσφατα ιστορικά παραδείγματα και υφιστάμενες καταστάσεις επιρροής των μεγάλων δυνάμεων και της Τουρκίας, η οποία παρακρατεί έως σήμερα το βόρειο τμήμα της Κύπρου, καταδεικνύουν πως αναμφίβολα, υπάρχει σύγκρουση συμφερόντων των μεγάλων δυτικών δυνάμεων και της Τουρκίας στο νησί, οι οποίες δεν πρόκειται να μείνουν αδιάφορες σε περίπτωση αυξανόμενης ρωσικής επιρροής στο νησί.

Επιπρόσθετα, όσον αφορά την ανακάλυψη των υδρογονανθράκων στην ΑΟΖ της Κύπρου, γίνεται φανερό ότι, ο ρόλος του νησιού έχει αναβαθμιστεί τόσο στην Αν. Μεσόγειο, όσο και στον ευρωπαϊκό και παγκόσμιο ενεργειακό χάρτη, καθώς προσθέτει ευοίωνες προοπτικές στην ενεργειακή αναπτυξιακή πορεία της Κυπριακής Δημοκρατίας και στην ενίσχυση της οικονομίας της, μέσω της αξιοποίησής των. Η Κύπρος, μπορεί να μην έχει τα αποθέματα να εξελιχθεί σε παγκόσμια ανταγωνιστική ενεργειακή δύναμη στην κλίμακα αγοράς φυσικού αερίου, αλλά μπορεί να επηρεάσει την ευρωπαϊκή αγορά, κυρίως από την άποψη της διαφοροποίησης της προσφοράς, ως εναλλακτικός διακομιστής ενέργειας. Η προσπάθεια της Δύσης και συγκεκριμένα της ΕΕ, να αξιοποιήσει τους ενεργειακούς πόρους της Αν. Μεσογείου, προκειμένου να διαφοροποιήσει τις πηγές τροφοδοσίας της και να μειώσει σε κάποιο βαθμό την ενεργειακή εξάρτηση από τη Ρωσία, αποτελεί ουσιαστικά έναν λόγο για τον οποίο θεωρητικά η Μόσχα, σαν μεγάλος ενεργειακός παίκτης, δεν επιθυμεί να απολέσει την επιρροή της. Σε αυτό

¹⁹⁸ Henry Kissinger, *Years of Renewal: The Concluding Volume of his Classic Memoirs*, Simon and Schuster, 1999.

το πλαίσιο, φαίνεται ότι η Τουρκία, καθίσταται μια νέα Ουκρανία, στηριζόμενη στην εξαιρετική γεωγραφική της θέση, στις ήδη υπάρχουσες υποδομές της, στην ανάγκη της Ευρώπης να διακόψει την ενεργειακή της εξάρτηση από τη Ρωσία, φανερώνοντας ότι αποτελεί σημαντικό ενεργειακό παίχτη στα δεδομένα της ενεργειακής πολιτικής. Σε κάθε περίπτωση, ενόσω η ενέργεια συνεχίζει να βρίσκεται και στην καρδιά της οικονομικής ανάκαμψης της Ρωσίας, η ενέργεια θα αναδεικνύεται ως βασικός παράγοντας που διαμορφώνει τις ρωσικές εξωτερικές σχέσεις, καθώς συνέβαλε και θα συνεχίσει να συμβάλλει σημαντικά στην ενδυνάμωση της θέσης της Ρωσίας στη διεθνή πολιτική σκηνή. Οι διεθνείς αγορές εξαρτώνται από τη ρωσική ενέργεια, αλλά η Ρωσία εξαρτάται επίσης από αυτές τις αγορές. Επομένως, η Κύπρος, φαίνεται να είναι το ιδανικότερο όχημα για τη Ρωσία, ως εναλλακτικός ενεργειακός διακομιστής στην Ευρώπη, προκειμένου η Ρωσία να μην απολέσει την ενδυνάμωση του ρόλου της, ενώ παράλληλα η Κύπρος, εν αντιθέσει με την Τουρκία, μπορεί να αντισταθμίσει την Ευρωπαϊκή προσπάθεια ρωσικής ενεργειακής ανεξάρτησης της Ευρώπης.

Όσον αφορά τις υφιστάμενες ρωσοτουρκικές σχέσεις, φαίνεται ότι η Τουρκία, βλάπτει την πολιτική, στρατιωτική και οικονομική επιρροή της Ρωσίας στον Νότιο Καύκασο. Ο ρόλος της Τουρκίας στον Νότιο Καύκασο και οι σχέσεις της Άγκυρας με τα τρία νότια κράτη του Καυκάσου, έχουν συνδυάσει την προώθηση του εθνικού συμφέροντος με την περιφερειακή πολιτική επιρροή, δημιουργώντας βασικές περιφερειακές ανησυχίες για τη Ρωσία. Το μέλλον των γεωστρατηγικών ρωσοτουρκικών σχέσεων φαίνεται ασαφές με έντονη αστάθεια. Παρόλο που, οι πρόσφατες σχέσεις θερμάνσεως μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας προτείνουν μια κερδοφόρα περίοδο οικονομικής συνεργασίας, ωστόσο, πέρα από το κοινό τους οικονομικό και εμπορικό σκέλος, ο κοινός στόχος τους περιορίζεται στην οικονομία και επομένως είναι απίθανο να οδηγήσει σε μακροπρόθεσμη στρατηγική εταιρική σχέση μεταξύ των δύο εθνών. Πιθανότερο είναι να δούμε αυτά τα δύο έθνη να ανταγωνίζονται και να επιδεικνύουν προσήλωση σε αντιτιθέμενη εξωτερική πολιτική συμμαχιών και προτεραιοτήτων, όπως η Τουρκία με τις ΗΠΑ και την ΕΕ και η Ρωσία για την υλοποίηση του δικού της στόχου, μεγαλύτερη ρωσική επιρροή στον Καύκασο και την Κεντρική Ασία, στο μέλλον. Επομένως, ανακεφαλαιώνοντας, τείνουμε στο συμπέρασμα ότι, φαίνονται σοβαρές προοπτικές προσανατολισμού της Ρωσίας υπέρ της Κύπρου. Εάν μάλιστα θεωρήσουμε ότι η Κύπρος στη θέση της Τουρκίας, μπορεί να αποτελέσει το «κλειδί» της Ρωσίας σε μια περιοχή με έντονη αστάθεια και ανταγωνιστικά συμφέροντα, οι πιθανότητες είναι με την πλευρά του νησιού. Βεβαίως, ένας πιθανός ξεκάθαρος προσανατολισμός της Ρωσίας υπέρ της Κύπρου, αναμένεται να προκαλέσει έντονη ρήξη στις

υφιστάμενες ρωσοτουρκικές σχέσεις με το αντίπαλο δέος της νήσου, την Τουρκία, διότι θα αποδυναμωθεί αυτόματα, η επιρροή της τελευταίας στην Κύπρο.

Η μεσολάβηση και η εμπλοκή της Ρωσίας στην υπόθεση του κυπριακού ζητήματος, είναι φυσικό ότι θα την αναβαθμίσει στρατηγικά στο γεωπολιτικό υποσύστημα της Μ. Ανατολής, μειώνοντας αντιστοίχως τη στρατηγική βαρύτητα της Τουρκίας. Χαρακτηριστικό του επιθετικού ρεαλισμού, είναι το «δίλημμα ασφαλείας», το οποίο αντανάκλα την κατάσταση φόβου και αβεβαιότητας στην οποία περιέρχεται ένα κράτος όταν μειώνεται σχετικά η ασφάλειά του, επειδή ένα άλλο κράτος αυξάνει αναλογικά τα μέτρα ασφαλείας που λαμβάνει¹⁹⁹. Είναι βεβαίως προφανές ότι, με την επίλυση του Κυπριακού και την αποδυνάμωση επιρροής της Τουρκίας στην Κύπρο, το στρατηγικό βάρος της Τουρκίας θα μειωθεί σημαντικά, προκαλώντας τα ανάλογα διπλωματικά ωφέληματα για την Κύπρο και τη Ρωσία, με την Τουρκία να αντιδρά έντονα στην κατάσταση αυτή. Η Κύπρος, θα πρέπει να εκμεταλλευθεί όλες εκείνες τις γεωφυσικές της ιδιαιτερότητες, που τις επιτρέπουν να παραμένει στο γεωστρατηγικό παιχνίδι της περιοχής με το δικό της ρόλο. Για την επίτευξη των ανωτέρω, απαιτείται μείωση του στρατηγικού βάρους της γείτονος Τουρκίας, η οποία αναμένεται να συμβεί συν τω χρόνω, στην περίπτωση αποδυνάμωσης της επιρροής της στην Κύπρο. Έχουν αναφερθεί ανωτέρω οι σχέσεις Ρωσίας – Κύπρου οι οποίες μπορούν να χαρακτηριστούν από πάρα πολύ καλές έως άριστες. Πάραυτα, πρέπει να έχουμε κατά νου ότι, η Κύπρος βρίσκεται στο Δυτικό Συνασπισμό Δυνάμεων, οπότε δεν πρέπει να προσδοκεί ή να αναμένει βοήθεια της Ρωσίας, παρά τις μεταξύ τους πολύ καλές διπλωματικές σχέσεις. Η Ρωσία αναμένεται να αντισταθμίσει από τη μία την ανάγκη καλών διπλωματικών σχέσεων και από την άλλη τη ρωσική στρατηγική και τα ρωσικά συμφέροντα και ενόσω αντλεί συμφέροντα και από τα δύο κράτη, δεν φαίνεται να είναι πρόθυμη να θυσιάσει ή να απολέσει, τόσο τις υφιστάμενες σχέσεις και συνεργασίες της με την Τουρκία, όσο και με την Κύπρο.

Η Ρωσία, φαίνεται να έχει σοβαρές προσδοκίες σε σχέση με την Κύπρο, όσον αφορά την μεταξύ τους οικονομική συνεργασία, καθώς σύμφωνα με τη ρεαλιστική προσέγγιση, τα κράτη παροτρύνονται κυρίως από το εθνικό τους συμφέρον. Αυτό αποδεικνύεται με τις έως τώρα οικονομικές σχέσεις Ρωσίας-Κύπρου, οι οποίες χαρακτηρίζονται «θερμές», ενώ παράλληλα αποτελούν τη βάση και αναμένεται να καθορίσουν την καρποφόρα συνέχιση της συνεργασίας των δύο χωρών στο εγγύς μέλλον. Οι προοπτικές για περαιτέρω ανάπτυξη, οικονομικών,

¹⁹⁹ Γεώργιος Καμπούρης, «Η στρατηγική σκέψη κατά τον Θουκυδίδη,» *Στρατιωτική Επιθεώρηση*, (Μάιος-Ιούνιος 2010): 58-73.

καινοτόμων και επενδυτικών τομέων και σχέσεων, φαίνονται ευοίωνες με κοινές συνεργασίες και συγκεκριμένες δράσεις. Η Κύπρος, ως παράγοντας σταθερότητας και πυλώνας ασφάλειας στην Αν. Μεσόγειο, και με άριστες σχέσεις με τα κράτη της περιοχής, μπορεί να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην επιδίωξη για τη θεμελίωση της ειρήνης και ασφάλειας στην περιοχή. Όσον αφορά την εξωτερική πολιτική της Ρωσίας στην περιφέρεια, αλλά και στην Ευρώπη, φαίνεται ότι η Κύπρος αποτελεί το κλειδί για τη Ρωσία, το οποίο σύμφωνα με τις υπάρχουσες συγκυρίες αναμένεται να αποδειχθεί πρόσφορο για την αναβάθμιση του Ρωσικού ρόλου στην περιοχή και όχι μόνο. Ο ενεργειακός πλούτος της Κύπρου στην Ν.Α Μεσόγειο, δύναται να θέσει τις βάσεις για συνεργασία με τη Ρωσία και σταθερότητα σε μια περιοχή που μαστίζεται από έντονες διαμάχες. Ακόμη, μπορεί να αναδείξει τη σημαντικότητα των δύο κρατών και να ενισχύσει σημαντικά την οικονομική τους ανάπτυξη, αποτελώντας το εφαλτήριο για κοινωνική και πολιτική σταθερότητα στο εσωτερικό τους.

Σύμφωνα όμως με όσα αναφέρει μεταξύ άλλων η επιθετική ρεαλιστική προσέγγιση, η σύγκρουση μεταξύ των κρατών είναι αναπόφευκτη, καθώς τα κράτη επιθυμούν τη μεγιστοποίηση της ισχύος τους στο διεθνές σύστημα²⁰⁰. Τα κίνητρα και οι ευκαιρίες που παρέχει το ίδιο το διεθνές σύστημα, δεν μπορούν να αφήσουν αδιάφορες τις μεγάλες δυνάμεις, οι οποίες μη ικανοποιημένες από το status quo, αρπάζουν κάθε ευκαιρία με σκοπό να αναδειχθούν σε ηγεμόνα του συστήματος, αποδυναμώνοντας τις άλλες δυνάμεις. Συνεπώς, μια ενδεχόμενη, αυξανόμενη ρωσική παρουσία στην Κύπρο, όχι μόνο θα επιφέρει την έντονη ανησυχία της Τουρκίας, αλλά επιπρόσθετα, θα έχει να αντιμετωπίσει αναμφίβολα και τις αντιδράσεις της Δύσης, με τις ΗΠΑ, το ΗΒ και την ΕΕ να παίρνουν πρώτες τη σκυτάλη για την αποτροπή της ρωσικής αυτής επιρροής, καθώς η τελευταία έρχεται σε αντίθεση κυρίως με τα γεωπολιτικά και οικονομικά δυτικά συμφέροντα, αλλάζοντας τις υφιστάμενες ισορροπίες και το status quo της περιοχής και έτη περισσότερο της Κύπρου, με αποτέλεσμα να αποδυναμώνεται αισθητά η δυτική επιρροή στο νησί. Τα πρόσφατα παραδείγματα αντίδρασης της Δύσης και της Τουρκίας, είναι ενδεικτικά για περαιτέρω μελλοντικές αντιδράσεις, σε ενδεχόμενη στροφή της Ρωσίας προς την Κύπρο. Επομένως, μια επιτυχής στρατηγική και εξωτερική πολιτική της Ρωσίας υπέρ της Κύπρου, θα καθοριστεί σε μεγάλο βαθμό από την πορεία των σχέσεων και των αμοιβαίων συμφερόντων της Κύπρου με τη Δύση, συμπεριλαμβανομένων των αντιδράσεων των μεγάλων δυνάμεων και της Τουρκίας.

---

²⁰⁰ Hans Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, revised by Kenneth Thompson (New York: Mc-Graw Hill, 1993).

Επιπλέον, σύμφωνα πάντα με τη ρεαλιστική προσέγγιση, συμμαχίες και συνεργασίες μεταξύ των κρατών υφίστανται όταν ο βαθμός συσπείρωσης, εξαρτάται από την αίσθηση της απειλής των κοινών συμφερόντων τους. Αναμφίβολα είναι ίσως από τις λίγες φορές στην ιστορία που τα ελληνοκυπριακά με τα ρωσικά συμφέροντα συμπλέουν σε τόσο μεγάλο βαθμό, κυρίως στον τομέα της ενέργειας. Πάραυτα, ενόσω η Ρωσία αντλεί συμφέροντα τόσο από την Κύπρο, όσο και από την Τουρκία, δεν φαίνεται να είναι διατεθειμένη να απολέσει, αλλά ούτε και να θυσιάσει τις υφιστάμενες σχέσεις και συνεργασίες που έχει μαζί με τα δύο αυτά κράτη. Συνεπώς, η αισιοδοξία που δημιουργείται από συμπράξεις και συνεργασίες, όπως αυτές που αφορούν τη σχέση Ρωσίας-Κύπρου, πρέπει να συνοδεύεται από την απαραίτητη ευελιξία και μετριοπάθεια που υπαγορεύουν τα δεδομένα του διεθνούς συστήματος, προκειμένου να αποφευχθούν όσο το δυνατό περισσότερο οι έντονες αντιδράσεις, οι βίαιες αποτροπές τέτοιων συμπράξεων και η απώλεια συμφερόντων. Με την Κύπρο να βρίσκεται στον Δυτικό Συνασπισμό Δυνάμεων, τυχόν ενδεχόμενη στρατηγική της Ρωσίας για αναβάθμιση του ρόλου της στην Κύπρο, αναμένεται να δοκιμαστεί σκληρά. Σε μελλοντικό χρόνο, θα είχε ενδιαφέρον η ανάλυση και η εμβάθυνση, η περίπτωση τυχόν διαφοροποίησης της θέσης της Ρωσίας στο Κυπριακό ζήτημα με το πέρασμα των ετών, καθώς και η πορεία και η εξέλιξη των συμφωνιών συνεργασίας που υπεγράφησαν έως τώρα μεταξύ Ρωσίας-Κύπρου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

[Ο Κατάλογος αυτός αποτελείται από Εικόνες που βρίσκονται μέσα στη ροή του κειμένου]

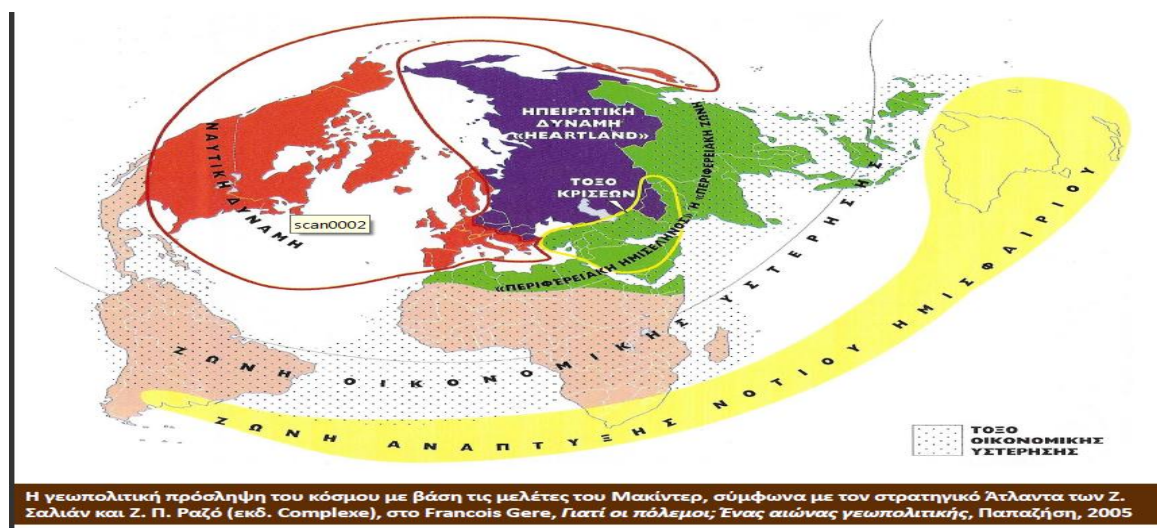
Εικόνα 1²⁰¹: (Βλ. σελ. 12)

ἐκ δ' ἔφερον ζυγόδεσμον ἅμα ζυγῷ ἔννεάπηχυ.
καὶ τὸ μὲν εὖ κατέθηκαν εὐξέστω ἐπὶ ρυμῷ
πέζη ἔπι πρώτη, ἐπὶ δὲ κρίκον ἔστορι βάλλον,

(Ομήρου Ἰλιάδα, Ω-272)

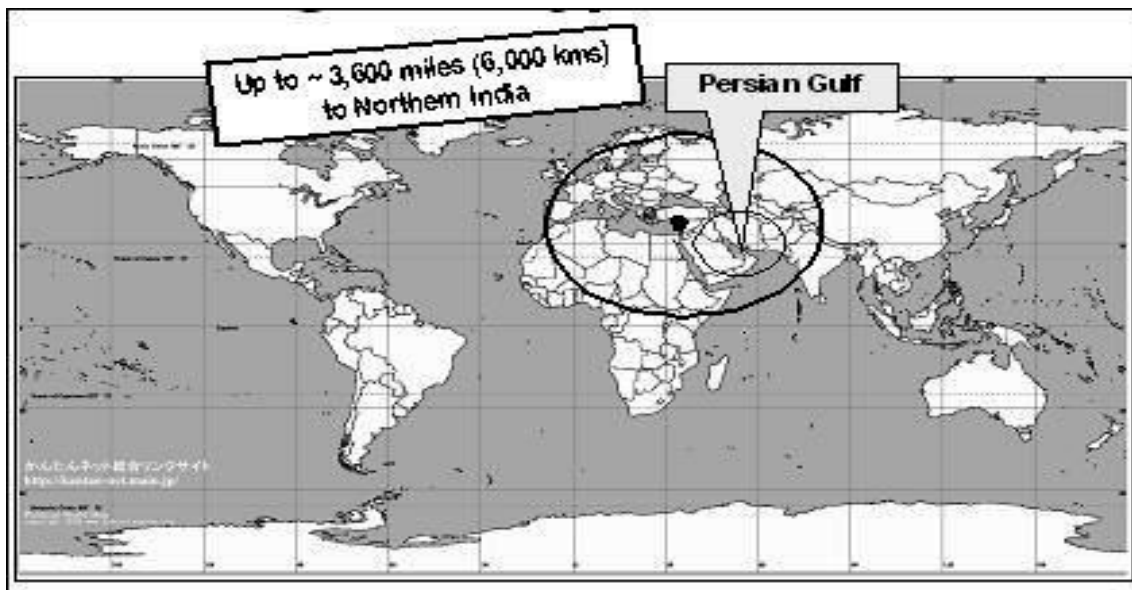
Εικόνα 2²⁰²: (Βλ. σελ. 13)

²⁰¹ Ιωάννης Παρίσης, «Γεωπολιτικός άξονας ή έστορας;» ημερομηνία πρόσβασης 2 Οκτωβρίου, 2018, http://www.acg.edu/ckeditor_assets/attachments/1940/geopolitikos-aksonas-h-estoras.pdf.

²⁰² Ο.π.

Εικόνα 3²⁰³: (Βλ. σελ. 21)

Εικόνα 4: (Βλ. σελ. 54)

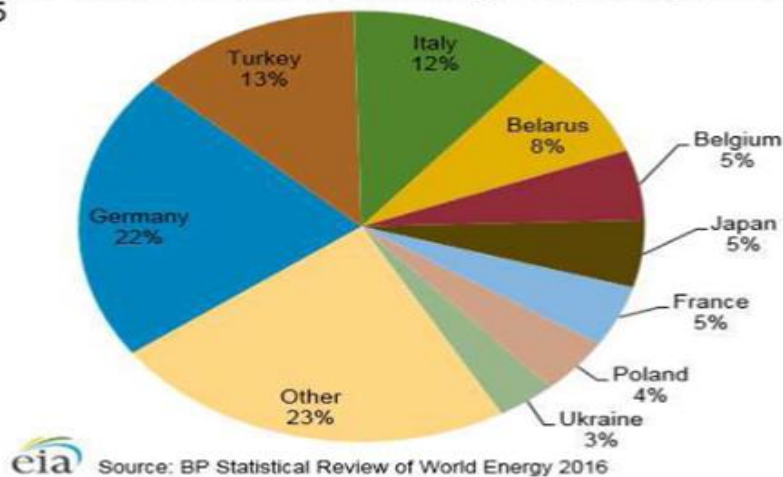

²⁰³ James Leign and Predrag Vukovic, "A Geopolitics of Cyprus," *Rubin Center Research in International Affairs*, 2011, online: <http://www.rubincenter.org/2011/12/a-geopolitics-of-cyprus/>.

ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Γράφημα 1²⁰⁴: (Βλ. σελ. 44)

Figure 7. Share of Russia's natural gas exports by destination, 2015

Γράφημα 2²⁰⁵: (Βλ. σελ. 45)

Έτος	Συνολικός αριθμός επισκεπτών στην Τουρκία	Επισκέπτες από την Ρωσία	Ποσοστό (%)
2007	23.340.911	2.465.336	10,6
2008	26.336.677	2.879.278	10,9
2009	27.077.114	2.694.733	9,95
2010	28.632.204	3.107.043	10,85
2011	31.456.076	3.468.214	11,03
2012	31.782.832	3.599.925	11,33
2013	34.910.098	4.269.306	12,23
2014	36.837.900	4.479.049	12,16
2015	36.244.632	3.649.003	10,07
2016	25.352.213	866.256	3,42

Πηγή: Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού της Τουρκίας.

²⁰⁴ Mehmet Cetingulec, "Can Turkey-Russia trade reach \$100 billion target?" *The Pulse of the Middle East*, (2016).

²⁰⁵ Kevoork Oskanian, "Turkey's global strategy: Turkey and the Caucasus," *London School of Economics and Political Science*, (2011).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Αριστοτέλους, Άριστος. 2013. «Βρετανία - Στρατηγική Αξία της Κύπρου και Πυρηνικά Όπλα,» *Κυπριακό Κέντρο Στρατηγικών Μελετών*, 2013, ημερομηνία πρόσβασης 5 Οκτωβρίου, 2018, <http://strategy-cy.com/ccss/index.php/el/anaysis-gr/item/126-vretania-stratigiki-axia-tis-kiprou-kai-pirinika-opla>.
- Γιαλλουρίδης, Χριστόδουλος. «Η γεωπολιτική υπεραξία της Κύπρου,» *Foreign Affairs the Hellenic Edition*, ημερομηνία πρόσβασης 5 Οκτωβρίου, 2018, <http://www.foreignaffairs.gr/articles/70606/xristodoylos-k-gialloyridis/i-geopolitiki-ypereksia-tis-kyproy?page=show>.
- Γρηγοριάδης, Ιωάννης. 2008. «Ευρωπαϊκή Ενεργειακή Ασφάλεια & Αγωγοί Φυσικού Αερίου στη Ν.Α. Ευρώπη: Ένα Νέο Πεδίο Ελληνοτουρκικής Συνεργασίας,» *Hellenic Foundation for European & Foreign Policy (ELIAMEP)*, no 12 (Δεκέμβριος): 60-63.
- «Διαχρονικοί Στρατηγικοί Παράγοντες και η Κύπρος», Κυπριακό Κέντρο Στρατηγικών Μελετών, ημερομηνία πρόσβασης: 29/7/17, ανάκτηση από: <http://strategy-cy.com/ccss/index.php/el/surveys-gr/item/111-diaxronikoi-stratigikoi-paragontes-kai-i-kipros-gr>.
- Δρίβας, Αλέξανδρος και Δημήτρης Τσαϊλάς. 2017. «Ελλάδα, Κύπρος, Ισραήλ, Αίγυπτος και ευρωπαϊκός Νότος: Μία νέα πολιτικοστρατιωτική στρατηγική συνεργασία,» *Liberal, Άμυνα και Διπλωματία*.
- Ελλίς, Αθανάσιος. 2017. «Αφθονο φυσικό αέριο σε εύφλεκτο σκηνικό,» *Kathimerini.gr*, ημερομηνία πρόσβασης 19 Οκτωβρίου, 2018, <http://www.kathimerini.gr/900112/article/epikairothta/kosmos/af8ono-fysiko-aerio-se-eyflekto-skhniko>.
- Ευαγόρου, Ευαγόρας Λ. 2007. «Τα μικρά κράτη και η στρατηγική τους στο Διεθνές Σύστημα: Η περιπτώσιολογική μελέτη της Κύπρου,» *Γεωστρατηγική, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων*, no. 12 (Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος): 61-72.
- «Η Ρωσία στην Παγκόσμια Πολιτική Αρένα,» *Επετειακό Λεύκωμα*. 2016. Αθήνα: Λιβάνη.
- Καλατζής, Μανώλης. 2018. «Ρώσος πρέσβης στην Κύπρο: Απλά μία εμπορική συμφωνία η πώληση των S-400 στην Τουρκία», ημερομηνία πρόσβασης 17 Ιουνίου, 2018, ανάκτηση από: <https://www.protothema.gr/greece/article/776222/rosos-presvis-stin-kupro-apla-mia-eboriki-sumfonia-i-polisi-ton-s-400-stin-tourkia/>.
- Καμπούρης, Γεώργιος. 2010. «Η στρατηγική σκέψη κατά τον Θουκυδίδη,» *Στρατιωτική Επιθεώρηση*, (Μάιος-Ιούνιος): 58-73.

- Κοζάκου-Μαρκουλή, Ερατώ. «Η Στρατηγική Θέση της Κύπρου στην Ανατολική Μεσόγειο,» *diplomatic.gr*, ημερομηνία πρόσβασης 5 Οκτωβρίου, 2018, <http://www.diplomatic.gr/pd/ar-yp-kyp.htm> .
- Κουσκουβέλης, Ηλίας. 1995. *Διπλωματία και Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Κουσκουβέλης, Ηλίας. 2004. *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Κουσκουβέλης, Ηλίας. 2000. *Θεωρία Διεθνών Σχέσεων: Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική στον Ψυχρό Πόλεμο*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Κουσκουβέλης, Ηλίας. 2013. Στρατηγική Μικρών Κρατών στο Διεθνές Σύστημα: η περίπτωση της Κύπρου, Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο, σελ. 395-415.
- Κουφαχείλης, Βασίλης. 2016. «Ρωσικό ρουά ματ στην Ανατολική Μεσόγειο!» *Liberal*. ΚΥΠΕ, «Δημητριάδης: Κύπρος και η Ρωσία είναι στρατηγικοί εταίροι», ημερομηνία πρόσβασης 6 Ιουλίου, 2018, <http://www.sigmalive.com/news/oikonomia/461711/dimitriadis-kypros-kai-i-rosia-einai-stratigikoi-etairoi> .
- ΚΥΠΕ, Philenews, «Ρωσική παρέμβαση για την ένταση στην κυπριακή ΑΟΖ», ημερομηνία πρόσβασης 11 Ιουνίου, 2018, <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/489719/rosiki-parembasi-ga-tin-entasi-stin-kypriaki-aoz>
- Μάζης, Ιωάννης. 2004. «Η παρούσα συγκυρία στη Ν.Α. Μεσόγειο,» *Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων*, no 6 (Σεπτέμβριος - Δεκέμβριος): 25.
- Μασσαβέτας, Αλέξανδρος. 2009. «Πύργος η Τουρκία στη Σκακιάρα των Αγωγών,» *Aegaiο*, ημερομηνία πρόσβασης 17 Οκτωβρίου, 2018, https://aegaiο.blogspot.com/2009/08/blog-post_6098.html?m=0 .
- Μιχάλαρος, Χρήστος. 2018. «Κυκλωμένη λόγω Ρωσίας η Κύπρος - Σπασμωδικά αντιδρά η Τουρκία», ημερομηνία πρόσβασης 8 Ιανουαρίου, 2019, <http://www.sigmalive.com/news/local/530510/quotkyklomeni-quot-logo-rosias-i-kypros-spasmodika-antidra-i-tourkia> .
- Νέδος, Βασίλης «Η Ανατολική Μεσόγειος την επόμενη δεκαετία», *Η Καθημερινή*, 2017, ημερομηνία πρόσβασης 13 Ιουνίου, 2018, <http://www.kathimerini.gr/937626/gallery/k-blogs/security-bulletin/h-anatolikh-mesogeios-thn-epomenh-dekaetia>.
- Οικονομόπουλος, Θάνος. 2016. «Η Τουρκία ως διαμετακομιστική χώρα ενέργειας,» *Global View*, ημερομηνία πρόσβασης 12 Οκτωβρίου, 2018, <http://www.globalview.gr/2016/01/10/%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1-%CF%89%CF%82%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1>

[%CE%BA%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%87%CF%8E%CF%81%CE%B1-%CE%BA%CE%B1/.](#)

- Παρίσης, Ιωάννης. 2013. *Η καθ' ημάς θάλασσα, Γεωστρατηγική ανάλυση της Μεσογείου*. Αθήνα: Λιβάνη.
- Παρίσης, Ιωάννης. 2018. «Γεωπολιτικός άξονας ή έστορας; » ημερομηνία πρόσβασης 2 Οκτωβρίου 2018, http://www.acg.edu/ckeditor_assets/attachments/1940/geopolitikos-aksonas-h-estoras.pdf.
- Παπαπολύβιος, Πέτρος, Άγγελος Συρίγος και Ευάνθης Χατζηβασιλείου. 2013. *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο*. Αθήνα: Πατάκης.
- Πλατιάς, Αθανάσιος. 2009. *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη*. Αθήνα: Εστία.
- Πουλλάδος, Μάριος. 2017. «Η ρωσική διστακτικότητα στην Ανατολική Μεσόγειο», *EnergyPress*, ημερομηνία πρόσβασης 13 Ιουνίου, 2018, <https://energypress.gr/news/i-rosiki-distaktikotita-stin-anatoliki-mesogeio>.
- Σταμπουλής, Περικλής. 2018. «Το Θαλάσσιο Σκέλος της Αμερικανικής Μακροστρατηγικής στην Ανατολική Μεσόγειο,» *Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων*, ημερομηνία πρόσβασης 3 Οκτωβρίου, 2018, <http://www.idis.gr/?p=3251>
- Στασινόπουλος, Σπυρίδων. 2017. «Η ενεργειακή πολιτική της Ρωσίας,» *Επιστήμες / Γεωπολιτική - Διεθνείς Σχέσεις – Διπλωματία*, ημερομηνία πρόσβασης 5 Οκτωβρίου, 2018, <http://www.pemptousia.gr/2017/06/i-energiaki-politiki-tis-rosias/>.
- Τσάλτας, Γρηγόρης. 2011. *Η Γεωγραφία στις Διεθνείς Σπουδες, Μια γεωγραφική προσέγγιση της σύγχρονης Διεθνούς Κοινότητας*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Φίλης, Κωνσταντίνος. 2012. «Η (χρήσιμη) δραστηριοποίηση της Ελλάδας σε Ανατολική Μεσόγειο και Μέση Ανατολή,» *aixmi.gr*, ημερομηνία πρόσβασης 18 Οκτωβρίου, 2018, <http://www.aixmi.gr/index.php/xrisimi-drastiriopoiisi-elladas-se-mesogeio-anatoli/>.
- Φίλης, Κωνσταντίνος. 2012. «Ο ρόλος της Ανατολικής Μεσογείου στην ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης.» *Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων Τομέας Ρωσίας-Ευρασίας & Νοτιοανατολικής Ευρώπης*.
- Φίλης, Κωνσταντίνος. 2012. «Υδρογονάνθρακες Ανατολικής Μεσογείου: Εργαλείο Σύγκλισης ή Προϊόν Ανταγωνισμού;» *aixmi.gr*, ημερομηνία πρόσβασης 18 Οκτωβρίου, 2018, <http://www.aixmi.gr/index.php/ydrogonanthrakes-anat-mesog/>.
- Φωκιανού, Τερέζα, και Ηλίας Κονοφάγου. 2017. «Εκτίμηση των αναμενόμενων πιθανών κοιτασμάτων της Κύπρου,» *Energypress*, ημερομηνία πρόσβασης 18 Οκτωβρίου, 2018, <http://energy.reporter.com.cy/gas/article/78570/ektimisi-ton-anamenomenon> .

- Χειλαδάκης, Νίκος. 2014. «Σοκ στην Άγκυρα από τη συμφωνία Κύπρου-Ρωσίας», ημερομηνία πρόσβασης 11 Ιουνίου, 2018, http://www.saith.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=391:sok-stin-agkyra-apo-ti-symfonia-rosias-kyproy&catid=84&Itemid=473.
- Acemoglu, Daron and James Robinson. 2013. *Γιατί αποτυγχάνουν τα έθνη, Οι καταβολές της Ισχύος, της Ευημερίας και της Φτώχειας*. Αθήνα: Λιβάνη.
- Artamonova, Uliana. 2016. «Η εξέλιξη των σχέσεων της Ρωσίας με χώρες Καύκασου και οι τελευταίες τάσεις σε αυτές», *Institute of International Relations*, (April).
- Baylis, John, and Steve Smith. 2007. *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- CNN Greece. 2018. «Το συντομότερο η παράδοση των ρωσικών S-400 στην Τουρκία,» *Newsroom*, ημερομηνία πρόσβασης 22 Οκτωβρίου, 2018, <https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/121498/to-syntomotero-i-paradosi-ton-rosikon-s-400-stin-toyrkia>.
- EnergyPress, «Οσάτσι (Ρώσος πρέσβης στην Κύπρο): Το φυσικό αέριο ενισχύει το διεθνή ρόλο της Κύπρου», ημερομηνία πρόσβασης 11 Ιουνίου, 2018, <https://energypress.gr/news/osatsi-rosos-presvis-stin-kypro-fysiko-aerio-enishyei-diethni-rolo-tis-kyproy>.
- Henderson, James and Ahmed Mehdi. 2017. «Η ενεργειακή διπλωματία της Ρωσίας στην Μέση Ανατολή», *Foreign Affairs*, ημερομηνία πρόσβασης 13 Ιουνίου, 2018, <https://www.foreignaffairs.gr/articles/71317/james-henderson-kai-ahmed-mehdi/ienergeiaki-diplomatia-tis-rosias-stin-mesi-anatoli>.
- Heywood, Andrew. 2013. *Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική στην Παγκόσμια Εποχή*. Μετάφραση από Φίλιππος Προέδρου, Χρήστος Φραγκονικολόπουλος. Αθήνα: Κριτική.
- Mearsheimer, John. 2011. *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, 6η έκδοση, Αθήνα: Ποιότητα.
- Nye, Joseph. 2010. «Μπορεί να γίνει μεγάλη δύναμη η Ρωσία;» *Το Βήμα*, ημερομηνία πρόσβασης 3 Οκτωβρίου, 2018, <https://www.tovima.gr/2010/09/15/opinions/mporei-na-ginei-megali-dynami-i-rwsia/>.
- O' Neill, Jim. 2011. *Ο χάρτης της ανάπτυξης, Οικονομικές ευκαιρίες στις BRIC και άλλες χώρες*. Αθήνα: Λιβάνη.
- Pitatzis, Athanasios . 2016, «Ρωσικό ενεργειακό δίλημμα: προσαρμογή ή πλήρης αλλαγή;» *Greek Energy Forum*, ημερομηνία πρόσβασης 23 Δεκεμβρίου, 2018, <https://www.greekenergyforum.com/publications/studies/2016/%CF%81%CF%89%CF%83%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%8C-%CE%B4%CE%AF%CE%BB%CE%B7%CE%BC%CE%BC%CE%B1->

[%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CE%B1%CF%81%CE%BC%CE%BF%CE%B3%CE%AE-%CE%AE-%CF%80%CE%BB%CE%AE%CF%81%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%B1%CE%B3%CE%AE/](#) .

PoliceNet. 2015. «Τουρκική ενόχληση από την αμυντική συμφωνία Κύπρου-Ρωσίας», ημερομηνία πρόσβασης 13 Ιουνίου, 2018, <http://policenet.gr/article/%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B5%CE%BD%CF%8C%CF%87%CE%BB%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B1%CE%BC%CF%85%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%83%CF%85%CE%BC%CF%86%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B1-%CE%BA%CF%8D%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%85-%CF%81%CF%89%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%82>.

Protothema.gr. 2015. «Δυσάρεστη έκπληξη για το Λονδίνο οι συμφωνίες Κύπρου – Ρωσίας», ημερομηνία πρόσβασης 11 Ιουνίου, 2018, <http://www.newmoney.gr/diethni/223236-disaresti-ekpliksi-gia-to-londino-oi-simfonies-kiprou-rosias>.

PRONEWS. 2015. «Λύσσαξαν οι Βρετανοί από την συμφωνία Κύπρου-Ρωσίας: Δίνουν βάσεις & παίρνουν δισεκατομύρια ευρώ», ημερομηνία πρόσβασης 13 Ιουνίου, 2018, http://www.pronews.gr/kosmos/diethnis-politiki/258040_lyssaxan-oi-vretanoi-apo-tin-symfonia-kyproy-rosias-dinoyn-vaseis.

RIKNEWS, «7 Διμερείς Συμφωνίες υπέγραψαν Κύπρος και Ρωσία», ημερομηνία πρόσβασης 10 Αυγούστου, 2018, <http://www.riknews.com.cy/index.php/news/politiki/item/57912-dimereis-symfonies-ypegrapsan-kypros-kai-rosia-kypriakis-dimokratias-kai-rosikis-omospondias>.

Saunders, J. Paul, Απόδοση: Σωτήρης Δημόπουλος. 2015. «Μεσόγειος: Ναυτική παρουσία & συμφωνία Ρωσίας-Κύπρου», *DefencePoint.Gr*.

SigmaliveNetwork, «Συνεργασία Invest Cyprus - ρωσικού Κέντρου Καινοτομίας Skolkovo», *EconomyToday*, 2018, ημερομηνία πρόσβασης 10 Ιουλίου, 2018, http://capitaltoday.sigmalive.com/oikonomia/kypros/120_synergasia-invest-cyprus-rosikoy-kentroy-kainotomias-skolkovo.

Spykman, Nicolas. 2004. *Η Γεωγραφία της Ειρήνης*, μτφ. Κελάνδριας, Αθήνα: Παπαζήση.

Waltz, Kenneth. 2011. *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*. Αθήνα: Ποιότητα.

Waltz, Kenneth. 2011. *Ο Άνθρωπος, το Κράτος και ο Πόλεμος. Μια θεωρητική ανάλυση*, Αθήνα: Ποιότητα.

Watson, Adam. 2010. *Η εξέλιξη της διεθνούς κοινωνίας*. Αθήνα: Ποιότητα.

Wight, Martin. 1998. *Διεθνής Θεωρία. Τα τρία ρεύματα σκέψης*. Αθήνα: Ποιότητα.

ΑΓΓΛΙΚΗ

- Aktürk, Sener. 2016. "The Crisis in Russian–Turkish Relations, 2008–2015," *Russian Analytical Digest*, no. 179 (February).
- Alaranta, Toni. 2016. "Russo–Turkish Relations: Completely in Tatters for the Time Being," *Russian Analytical Digest*, no. 179 (February).
- Allison, Graham and Philip Zelikow. 1971. *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*. Βοστώνη: Little, Brown & Co.
- Balcer, Adam. 2009. "The future of Turkish-Russian relations: a strategic perspective." *Turkish Policy Quarterly* 8 (1): 77-87.
- Bucclato, Tullio, and Francesco Santangelo. 2009. "Foreign Direct Investments distribution in the Russian Federation: Do spatial effects matter?" *Centre for the Study of Economic and Social Change in Europe(CSESCE)*, no. 99 (January):10-11.
- Bull, Hedley. 1977. *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. Νέα Υόρκη: Columbia University Press.
- Cetingulec, Mehmet. 2016. "Can Turkey-Russia trade reach \$100 billion target?" *The Pulse of the Middle East*.
- Chowdhury, Suban and Abdullah Kafi. 2015. "The Heartland theory of sir Halford John Mackinder: Justification of foreign policy of the United States and Russia in Central Asia," *Journal of Liberty and International Affairs* 1, no. 2.
- Cooper, Kristen. 2012. "Cyprus' strategic importance," *Stratfor Worldview*, online: <https://worldview.stratfor.com/article/cyprus-strategic-importance-dispatch>.
- "Country Analysis Brief: Russia," *U.S. Energy Information Administration*, (October 25, 2016).
- European Commission. 2014. "Commission Guidance Note on the implementation of certain provisions of Regulation (EU)", no 833.
- Evaghorou, Evaghoras L. 2014. "The state offensiveness in the international system: a theoretical discussion on political realism," *Int. J. Public Law and Policy* 4, no.1: 14-23.
- Gilpin, Robert. 1981. "War and change in world politics." New York: *Cambridge University Press*.
- Gordon, Adams. 2001. "Tactical Radar Systems," *Radcom*, June 2001, online: <http://www.noding.com/la8ak/e98.htm>.
- Grigoriadis, Ioannis. 2014 "Energy Discoveries in the Eastern Mediterranean: Conflict or Cooperation?" *Middle East Policy*, no.3.

- Gusev, Alexander. 2008. "Energy Relations Between EU-Russia: content, problems, prospects," *Hautes Etudes Internationales, University of Nice*, (1): 5-8.
- Henn, Francis. 2007. "Cyprus: The Geo-strategic Dimension," *Contemporary Review* 1, no. 1 (Summer): 289.
- Hey, Jeanne. 2003. *Small States in World Politics*, London: Explaining Foreign Policy.
- Jarosiewicz, Aleksandr, and Krzysztof Strachota. 2011. "Nagorno-Karabakh-conflict unfreezing," *Policy Documentation Center*, no. 65.
- Jervis, Robert. 1978. "Cooperation under the Security Dilemma," *World Politics* 30, no. 2 (January): 162-214.
- Ingebritsen, Christine, Neumann, Iver, Gstohl, Sieglinde, and Jessica Beyer. 2006. *Small States in International Relations*. Seattle: University of Washington Press.
- Kissinger, Henry. 1999. *Years of Renewal: The Concluding Volume of his Classic Memoirs*, Simon and Schuster.
- Leign, James and Predrag Vukovic. 2011. "A Geopolitics of Cyprus," *Rubin Center Research in International Affairs*, online: <http://www.rubincenter.org/2011/12/a-geopolitics-of-cyprus/>.
- Lough, John. 2011. "Russian's Energy Diplomacy," *Chatham House*, (May): 3-5. Mackinder, Halford. 1943. "The Round World and the Winning of the Peace." *Foreign Affairs* 21, (4): 595-605.
- Melakopides, Costas. 2012. "The Pragmatic Idealism of Russia's Post-Cold War Policy towards Cyprus," *The Cyprus Review* 24, no.1(Spring):71-97.
- Ministry of Finance of the Russian Federation, Annual report on execution of the federal budget.
- Morgenthau, Hans. 1993. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, revised by Kenneth Thompson, New York: Mc-Graw Hill.
- Nopens, Patrick. 2013. "Geopolitical Shifts in the Eastern Mediterranean," *Security Policy Brief*, no. 43 (February): 9.
- Öniş, Ziya, and Şuhnaz Yılmaz. 2016. "Turkey and Russia in a shifting global order: Cooperation, conflict and asymmetric interdependence in a turbulent region," *Third World Quarterly* 37, (1):71-95.
- Orttung, Robert, Perovic, Jeronim, Pleines, Heiko, and Hans-Henning Schröder. 2008. "Russia's Energy Sector between Politics and Business," *Research Centre for East European Studies, Bremen*, no. 92 (February): 63-79.
- Oskanian, Kevork. 2011. "Turkey's global strategy: Turkey and the Caucasus," *London School of Economics and Political Science*.

- Pasquale de Micco. 2014. "The prospect of Eastern Mediterranean gas production: An alternative energy supplier for the EU?", *Directorate-General for External Policies, Policy Department*, no. 522.339.
- Perovic, Jeronim. 2008. *Russian Energy Power Abroad, Russia's Energy Sector between Politics and Business*, Research Centre for East European Studies, Bremen, No. 92 , February 2008, pp. 63-79.
- Pick, Lisa. 2012. "EU-Russia energy relations: a critical analysis," *University of Leeds, POLIS Journal*, no. 7 (Summer).
- Platias, Athanassios and Constantinos Koliopoulos. 2010. "Chapter 1: Grand Strategy: A Framework for Analysis In Thucydides on Strategy," *London: Hurst*.
- Pradeep, Sharma. 2007. *Economic Political Geography*. New Delhi: Discovery Publishing House.
- Ratner, Michael. 2016. "Natural Gas Discoveries in the Eastern Mediterranean", *Congressional Research Service*.
- Svarin, David. 2015. "Towards a Eurasian axis? Russia and Turkey between cooperation and competition," *Global Affairs* 1, (4-5):381-398.
- Taliotis, Constantinos, Howells, Marks, Bazilian, Morgan, Rogner, Hans-Holger, and Manuel Welsch. 2014. "Energy security prospects in Cyprus and Israel: A focus on natural gas," *International journal of Sustainable Energy Planning and Management* 3, (1): 5-20.
- Türker, Ahmet Tolga. 2012. "An Analysis of Turkish Russian Rapprochement: Trends and Prospects," *Istanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi*.
- Valigholizadeh, Ali, and Mahdi Karimi. 2016. "Geographical explanation of the factors disputed in the Karabakh geopolitical crisis," *Journal of Eurasian Studies* 7, no. 2 (July):172-180.
- Wayman, Frank and Paul Diehl. 1994. "Reconstructing Realpolitik." *University of Michigan Press*, 1994.
- Yilmaz, Bahri. 2012. "The Role of Turkey in the European Energy Market," *Mediterranean Academy of Diplomatic Studies*, (February): 21-27.